

Kohti sosiaalisesti kestäväää taloutta Lapin maakunnassa

Esiselvitys

Kohti sosiaalisesti kestävää taloutta Lapin maakunnassa

Martti Ainonen • Kirsti Ketola • Marlene Kohllechner-Autto

Kohti sosiaalisesti kestäväää taloutta Lapin maakunnassa

Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 9/2020

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-353-9 (pdf)
ISSN 2489-2637 (verkkajulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset
9/2020

Rahoittajat: Euroopan Unioni Euroopan
sosiaalirahasto
Kirjoittajat: Martti Ainonen, Kirsti Ketola &
Marlene Kohllechner-Autto
Taitto: Videcam Oy, Arto Huhta
Kansikuva: Adobe Stock

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000
www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni

Lapin korkeakoulukonserni LUC
on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteenliittymä.
Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto
ja Lapin ammattikorkeakoulu.
www.luc.fi

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons
Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla.

Sisällys

ESIPUHE	7
1. JOHDANTO	9
2. MITÄ ON SOSIAALI- ELI YHTEISÖTALOUS	11
2.1 Yhteisötalous ajankohtaisena käsitteenä ja toimintana	11
2.2 Yhdistykset, säätiöt ja keskinäiset yhtiöt	14
2.3 Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset	16
2.4 Osuuskunnat	19
2.5 Sosiaaliset osuuskunnat	22
3. ESIMERKKEJÄ EU-MAISTA, SUOMESTA JA LAPISTA	25
3.1 Italian ja Espanjan sosiaaliset osuuskunnat	25
3.2 Ranskan ja Saksan solidaarisuustalous	28
3.3 Ruotsin Samhall ja Sofisam	32
3.4 Suomi ja Lapin maakunta	34
3.5 Eurooppalaisia verkostoja ja toimijoita	39
4. LIIKETOIMINTAMALLI	45
4.1 Liiketoimintamallin määrittelyä	45
4.2 Osuuskunta yritysmuotona	47
4.3 Voittoa tavoittelematon sektori	49
4.4 Liiketoimintamalleja yhteiskunnalliseen yrittämiseen	50
5. JULKISET HANKINNAT – HANKINTALAKI	55
5.1 Hankintalain tavoitteet ja periaatteet	55
5.2 Hankinta-prosessi	56
5.3 Hankintojen kilpailuttaminen	58
5.4 Hankinnan valintakriteerit	60
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTOIMENPITEET	67
LÄHTEET	71

Esipuhe

Kestävän kehityksen edistäminen on noussut viime vuosina merkittävään rooliin monien globaalien haasteiden edessä. Maailmanlaajuiset terveysuhat (kuten COVID-19-pandemia), luonnonkatastrofit, köyhyys, eriarvoisuus, ääriilikkeiden voimistuminen jne. haastavat meitä kaikkia pohtimaan mahdollisuuksia muuttaa ja vaikuttaa yksilöinä, yhteisöinä ja yhteiskuntana siihen, että voisimme elää tasa-arvoisessa ja turvallisuudessa, kaikille mahdollisuuksia antavassa ja osallistavassa yhteiskunnassa.

YKn kestävän kehityksen tavoiteohjelma, Agenda 2030, tuli voimaan 2016. Agenda 2030 tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestäväan kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. (Suomen YK-liitto.) Näitä kestäväan kehitykseen liittyviä tavoitteita edistetään esimerkiksi EUn Älykkään erikoistumisen kumppanuuteen liittyvässä Social Economy -temaattisessa verkostossa sosiaaliset näkökulmat huomioiden. Tässä on Lapin liitolla ollut aktiivinen rooli sosiaalisesti kestäväan kehityksen edistämiseksi Lapin maakunnassa.

Lapin korkeakoulukonsernin uudessa strategiassa 2030 strategisiksi valinnoiksi on nostettu globaali arktinen vastuu, kestävä matkailu ja tulevaisuuden palvelut ja etäisyyksien hallinta. Lapin AMKn Osallisuus- ja toimintakyky -osaamisryhmän profiilina ja tavoitteena on tuottaa osaamista, jolla tuetaan ja vahvistetaan ihmisen turvallista arkea, itsenäistä toimintakykyä, osallisuutta ja elämönhallintaa. Osaamisen ydintä ovat ymmärrys sekä yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnista että toimiminen eettisesti kestäväällä tavalla. Osaamisryhmän yhteisenä painopisteenä on monimuotoinen kuntoutuminen ja kuntoutus.

Sosiaalitaloudesta yhteiskunnallisesti kestäväa kehitystä (SYKE) -esiselvityshankkeen tavoitteet tukevat edellä mainittuja strategisia painopisteitä erityisen hyvin: Lapin korkeakoulukonsernin valinnoista erityisesti globaalien arktisen vastuun ja tulevaisuuden palvelujen strategisia painotuksia ja Lapin AMKn Osallisuus ja toimintakyky -ryhmän omaa profiilia ja tavoitteita. Hanke tukee osaltaan kansallista ja kansainvälistä verkostoitumista ja on osa yhteistä kehittämistyötä sosiaalisesti kestäväan talouden edistämiseksi Lapin liiton, alueen työelämäkumppaneiden ja Lapin AMKin muiden osaamisryhmien kanssa.

Yhteisöitalouden piirissä työskentelee EUn komission (2019) mukaan yli 11 miljoonaa ihmistä, noin 6 % EU-alueen työntekijöistä. Yhteisöitalouteen laskettavissa olevia organisaatioita arvioidaan olevan 2 miljoonaa, joiden osuus on noin 10 % EUn liike-

toiminnasta. Kyse on siis merkittävästä työllistävästä ja ihmisten osallisuutta vahvistavasta vaikutuksesta, jonka mahdollisuudet on hyvä tunnistaa myös Suomessa.

Yhteisötalouden määrittely on osoittautunut hankalaksi. Määrittelyt vaihtelevat maittain ja kulttuureittain eikä yhtä yhtenäistä määrittelyä ole olemassa. Tässä julkaisussa on avattu yhteisötalouden määritelmällistä taustaa ja monimuotoisuutta sekä esitetään esimerkein yhteisötalouden toteutumista Euroopan eri maissa. Suomessa yhteisötalouden roolia työllistämisen keinona, yksilöiden osallisuuden vahvistamisena ja eriarvoisuuden sekä syrjäytymisen ehkäisijänä tulisi edelleen tutkia ja myös mahdollistaa vahvemmin. Julkaisun lopussa annetaankin kehittämissuhteita yhteisötalouden edistämiseksi erityisesti Lapin maakunnan alueella.

Yhteisötaloustoiminnalla on liiketoiminnan lisäksi monia muita tavoitteita, jotka painottuvat vahvasti organisaation päämäärissä. Tällaisia arvoja ja tavoitteita ovat muun muassa heikossa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten työllistymismahdollisuuksien edistäminen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen, solidaarisuus ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Yhteiskunnallisen yhtenäisyyden ja eheyden säilyttämiseksi kaikkien ihmisten osallistuminen omien vahvuuksien mukaisesti merkitykselliseksi koettuun ja arvostettuun toimintaan on jokaisen yksilön ja yhteiskunnan etu.

Kiitän kaikkia julkaisun tekemiseen osallistuneita.

Etätyöskentelynä Kaakamossa 1.6.2020

Heidi Pyyny
osaamispäällikkö
Osallisuus ja toimintakyky -osaamisryhmä
Lapin ammattikorkeakoulu

1. Johdanto

Tämä esiselvitys on laadittu hankkeessa Sosiaalitaloudesta yhteiskunnallisesti kestävää kehitystä Lappiin. Hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin sosiaalirahastosta (ESR) toimintalinjasta 5, Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta, Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen tekemällä päätöksellä.

YK:n Agenda 2030 toimintaohjelma sisältää maailman kestäväen kehityksen tavoitteet. Ohjelma sisältää myös sosiaalisesti kestäväen kehityksen tavoitteet. Niitä ovat eriarvoisuuden vähentäminen hyvinvoinnissa, terveydessä ja osallisuudessa. Tavoitteen mukaan Suomi edistää vuoteen 2030 mennessä kaikkien sosiaalista, taloudellista ja poliittista osallistumista ja kannustaa siihen iästä, sukupuolesta, vammaisuudesta, rodusta, etnisyydestä, alkuperästä, uskonnosta tai taloudellisesta tai muusta asemasta riippumatta. Suomi takaa yhtäläiset mahdollisuudet ja vähentää eriarvoista kohtelua muun muassa poistamalla syrjinnän mahdollistavat lait, politiikat ja käytännöt sekä edistämällä asianmukaista lainsäädäntöä, politiikkoja ja toimenpiteitä. (THL 2020) Suomen perustuslain 18 § pykälään on kirjoitettu kansalaisen oikeus työhön ja elinkeinovapaus sekä maininta, että julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön.

Tämä esiselvityshanke kiinnittyy pieneltä osaltaan tärkeisiin globaaleihin ja kansallisiin kysymyksiin nostamalla esiin kysymyksen osatyökykyisten ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllisyydestä. Huolimatta viime vuosien myönteisestä työllisyyskehityksestä ja pitkäaikaistyöttömyyden alenemisesta on osatyökykyisten työllisyyskehitys Suomessa ollut suhteellisen heikkoa verrattuna muihin ryhmiin (Oivo & Kerätär 2018). Perustellusti onkin tuotu esiin yhä painokkaammin heikossa työmarkkina-asemassa olevien ja osatyökykyisten henkilöiden työllistymisen merkitys koko Suomen työllisyysasteen nostamisessa tilanteessa, jossa työikäinen väestö vähenee lisääntyvän eläköitymisen myötä. On arvioitu, että osatyökykyisistä on työelämän ulkopuolella noin 200 000 henkilöä ja heistä noin 65 000 haluavan työskennellä ja olevansa kykeneviä tähän (Vates 2019). Keinoina tähän on nähty mm. digitaaliset ratkaisut, epätyypilliset työsuhteet, erilaiset yhteiskunnallisen yrittämisen muodot sekä sosiaalisesti vastuullisten julkisten hankintojen ja yritysten hankintojen suunnittaminen osatyökykyisten ja muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistämiseksi.

Lapin maakunnassa on viime kuukausina noussut esiin mahdollisuudet tukea maakunnan työllisyyttä ja elinvoimaa edistämällä ns. sosiaalisesti kestävää taloutta. Sosiaalisesti kestävää taloutta voidaan toteuttaa lukuisin eri tavoin esimerkiksi yhteiskunnallisella yrittäjyydellä, (sosiaalisella) osuuskuntatoiminnalla tai huomioimalla toimintojen sosiaalinen vaikuttavuus. Paikallistalouden vahvistamista ja paikallisten työllistämistä voidaan tukea myös ottamalla sosiaalinen vaikuttavuus yhdeksi kriteeriksi julkisia hankintoja tehdessä.

Tämä esiselvitys hanke on tehty erityisesti palvelemaan kaikkia niitä (maakunnan) toimijoita, jotka ovat tekemisissä ja kiinnostuneita osatyökykyisten ja muiden työnhakijoiden työllisyyteen liittyvistä kysymyksistä ja mahdollisista uusista ratkaisukeinoista. Tämä toimii selvityksen ns. punaisena lankana eli asioita on aina pyritty esittämään ja pohtimaan erityisesti tästä näkökulmasta. Tämä selvitys avaa sosiaali- eli yhteisötalouden käsitettä, merkitystä ja toimintatapoja EU-tasolla ja – maissa sekä Lapin maakunnassa. Tuomme esille ajankohtaisia kehityssuuntia teemaan liittyen sekä avaamme uutta osuuskunta- ja hankintalakia, jotka ovat mm. olleet maakunnassa esillä mahdollisina keinoina edistää osatyökykyisten ja muiden heikoimmassa asemassa olvien työllisyyttä.

2. MITÄ ON SOSIAALIELI YHTEISÖTALOUS

Social Economy on EU -yhteyksissä ja hallinnossa käytetty englanninkielinen käsite, joka on Suomessa kielitoimiston vuonna 1997 antaman suosituksen mukaisesti käännetty muotoon yhteisötalous. Tällä haluttiin lähinnä välttää sekaannukset jo vakiintuneen sosiaalitaloustieteen kanssa (Social Economics). Käytämme tässä selvityksessä siis Suomessa vakiintunutta käsitettä yhteisötalous viitatessamme eurooppalaiseen keskusteluun asiassa (Social Economy). Eri asia on, että käännöstyö ei ole poistanut itse käsitteen sisältöön liittyviä epäselvyyksiä, mikä käy selvityksestämmekin ilmi. (ks. Immonen 2006, 31-34.)

Tarkastelemme yhteisötalouteen liittyvää toimintaa eurooppalaisella, suomalaisella ja Lapin maakunnan tasolla ja erityisesti mitä tarjottavaa käsitteellä ja käytännön toiminnalla on heikossa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten ja osatyökykyisten työllisyyden näkökulmasta. Käytännön toimintana nostamme tässä yhteydessä esille erityisesti yhteiskunnalliset yritykset ja sosiaaliset osuuskunnat. Lisäksi esittelemme EU-tasolla tällä hetkellä tapahtuvaa yhteistyötä asiassa eri verkostoissa sekä älykkään erikoistumisen temaattisen verkoston Social Economy puitteissa tapahtuvaa kehittämistyötä.

2.1 YHTEISÖTALOUS AJANKOHTAISENA KÄSITTEENÄ JA TOIMINTANA

Euroopan Unionin eri toimijat aina parlamenttia ja komissiota myöten ovat tuoneet yhteisötalouden merkitystä ja tärkeyttä esiin jo 1990-luvulla. Erilaisten talouskriisien seurauksena ja pitkittyessä poliittinen kiinnostus yhteisötaloutta kohtaan on aina lisääntynyt. Suomessakin asiaa tuotiin voimallisimmin esiin 2000-luvun alkupuolella Equal rahoituksella (ks. esim. Grönberg 2006; Immonen 2006). Kaikesta huolimatta yhteisötalouden käsite (Social economy) ei ole eri EU:n instituutioiden sisällä, jäsenvaltioista puhumattakaan, yksiselitteinen ja kattava (ks. Pirkkalainen 2017, 15).

Ajankohtainen määritelmiä yhteisötaloudesta löytyy mm. EU:n komission nettisivuilta sekä EU-tason yhteisötalouden yhteistyöjärjestöltä Social Economy Europe.

Euroopan Komission (2019) määrittelee asiaa seuraavasti: Merkittävän osan Euroopan taloudesta on tarkoitus tuottaa voittoa muille ihmisille kuin sijoittajille tai omistajille. Yhteisötaloudeksi kutsuttu toiminta käsittää osuuskunnat, keskinäiset yhdistykset, voittoa tavoittelemattomat yhdistykset, säätiöt ja yhteiskunnalliset yritykset. Ne harjoittavat erittäin laajaa ja merkittävää kaupallista toimintaa, tarjoavat laajan valikoiman tuotteita ja palveluita kaikkialla Euroopan sisämarkkinoilla ja luovat miljoonia työpaikkoja.

EU-komission (2019) mukaan Euroopassa on 2 miljoonaa yhteisötalouden organisaatiota, joiden osuus on noin 10 prosenttia EU:n liiketoiminnasta. Yli 11 miljoonaa ihmistä - noin 6% EU alueen työntekijöistä - työskentelee yhteisötalouden yrityksissä. Niillä on erilaisia juridisia muotoja ja erilaisia tavoitteita aina maataloudesta ja pankkitoiminnasta työpaikkojen tarjoamiseen ja suojattuihin työpajoihin. Perinteisesti yhteisötalouden yritysten ensisijainen tavoite on palvella jäseniä eikä saada sijoitetulle pääomalle tuottoa kuten perinteisillä pääomayhtiöillä. Jäsenet toimivat yhteisvastuun ja vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti ja johtavat yritystään ”yksi mies yhden äänen” -periaatteen perusteella. Erityisesti ns. yhteiskunnallisten yritysten (social enterprises) päätavoitteet liittyvät yleisiä etuja palveleviin sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin tai ympäristövaikutuksiin. Komissio tuo myös esiin politiikkaan liittyviä näkökantoja esiin seuraavasti: Kun päätöksentekijät pyrkivät parantamaan liiketoimintaympäristöä Euroopassa, heidän on varmistettava, että näiden yritysten erityispiirteet, kuten etiikka, työskentelytapa, yrityshallinto, tietyt kirjanpito muodot, voittojen pidättäminen ja erityiset ’sosiaaliset’ tavoitteet otetaan huomioon.

Yhteisötalouden toimijat on jäsennellyt komission sivulla (EU-komissio 2019): yhteiskunnalliset yritykset, yhdistykset ja säätiöt, keskinäiset yhtiöt ja osuuskunnat. (Social enterprises, Associations and foundations, Mutual societies and Cooperatives). Hyödynnäme tätä jäsenystä myös tässä selvityksessä.

Social Economy Europe (2019) on julkaissut teoksen: The future of EU-policies for the Social Economy: Towards a European Action plan. Teoksessa on määritelty yhteisötaloutta seuraavasti: Yhteisötaloudella tarkoitetaan suurta määrää monimuotoisia yrityksiä ja organisaatioita - osuuskuntia, keskinäisiä järjestöjä, yhdistyksiä, säätiöitä, sosiaalisia osuuskuntia, jäsenomisteisia organisaatioita (paritarian institutions) jne. - joilla on yhteiset arvot ja piirteet, kuten yksilöllisten ja sosiaalisten tavoitteiden ensisijaisuus pääomaan nähden, demokraattinen hallinto ja säännöt pääoman uudelleeninvestoinnista kestävä kehityksen tavoitteiden toteuttamiseksi, jäsenten tai yleiseksi hyödyksi. Ja edelleen: yhteisötalouden muodostavat kaiken kokoiset yritykset ja organisaatiot pk-yrityksistä suuriin yrityksiin ja ryhmiin, jotka toimivat kaikilla talouden aloilla, kuten teollisuus, koulutus, yleishyödylliset terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut, maatalous, eettinen osuuspankkitoiminta, vakuutukset, uusiutuva energia, kierrätys, vähittäiskauppa ja kulutus; asuminen, matkailu, kulttuuri ja vapaa-aika, rakentaminen, ammatilliset palvelut, digitaalitalous jne. Vahvan sosiaalisen sitoutumisensa ansiosta yhteisötalous tarjoaa innovatiivisia ratkaisuja aikamme tärkeimpiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja ympäristöhaasteisiin. Lyhyesti sanottuna,

yhteisötalous on yritysmalli Euroopan tulevaisuudelle, joka sen arvojen ja periaatteiden määrittelyn ansiosta edistää EU: n useita strategisia tavoitteita (mt. 4-5.)

Yhteisötalous käsitteenä ja käytännön toimintana sisältää EU-tasolla tarkasteltuna kaikenlaista taloudellista toimintaa eikä se ole rajoittunut mihinkään tiettyyn alaan tai organisointimuotoon. Se kattaa niin isoja kuin pienempiäkin organisaatioita ja erilaisia organisoitumistapoja. Yleisellä tasolla näitä toimijoita ja toimintoa yhdistää väljällä tasolla tietyt periaatteet liittyen erityisesti organisaatioiden päätöksentekoon, voitonjakoon ja toiminnan tavoitteisiin (jäsen ja ääni, jäsenten/yleinen hyöty, ei-voittoa/voitonjakoa rajoitettu). Pättiniemi (2006, 21) tiivistää yritysmuoto- tai organisaatio tasolla toimivien yksiköiden yhteisiksi piirteiksi:

1. riippumattomuus valtioista
2. perustuminen yksilöihin – ei pääomaan, jäsen ja ääni -periaate
3. toiminnalla on myöskin muita kuin taloudellisia tavoitteita.

Yhteisötalouden käsitteen ja siihen liittyvien uusien käsitteiden tunnustaminen kansallisella tasolla on edennyt seuraavasti eri EU-maissa: (CIRIEC 2017, 13):

I Maat, joissa yhteisötalouden käsite on tunnustettu laajalti: Yhteisötalouden käsite on tunnustettu laajimmin Espanjassa, Ranskassa, Portugalissa, Belgiassa ja Luxemburgissa viranomaisten keskuudessa, yliopistoissa ja tiedemaailmassa sekä itse yhteisötalouden alalla. Käsite syntyi Ranskassa ja Espanja hyväksyi ensimmäisenä Euroopassa yhteisötaloutta koskevan kansallisen lain vuonna 2011.

II Maat, joissa yhteisötalouden käsite on tunnustettu kohtalaisen laajalti. Näitä maita ovat Italia, Kypros, Tanska, Suomi, Ruotsi, Latvia, Malta, Puola, Yhdistynyt kuningaskunta, Bulgaria, Kreikka, Unkari, Irlanti, Romania ja Slovenia. Yhteisötalouden käsite on näissä maissa olemassa muiden käsitteiden, kuten voittoa tavoittelemattoman sektorin, vapaaehtoissektorin ja sosiaalisten yritysten, rinnalla.

III Maat, joissa yhteisötalouden käsite tunnetaan heikosti tai se on uusi tai tuntematon käsite seuraavissa maissa: Alankomaat, Itävalta, Kroatia, Latvia, Liettua, Malta, Saksa, Slovakia, Tšekki ja Viro. Asiaan liittyvät käsitteet, kuten voittoa tavoittelematon sektori, vapaaehtoissektori ja valtiovallasta riippumattomat organisaatiot, on tunnustettu suhteessa laajemmin.

Yhteisötalouden puuttuminen lainsäädännöstä ei kuitenkaan tarkoita, ettei yhteisötalouden toimijoilla olisi merkittävää toimintaa yhteisöjen hyvinvoinnin edistämiseksi. Tarve yhteisille ja selkeille määrittelyille on kuitenkin ilmeinen. Esimerkiksi jotta yhteisötalouden kokonaisarvoa ja taloudellista merkitystä voitaisiin luotettavasti vertailla ja arvioida, tarvittaisiin selkeitä määrittelyjä niin valtioiden kuin EU:n sisällä (Pirkkalainen 2017, 18.)

Pirkkalainen tuo teoksessaan esille myös eurooppalaista ja suomalaista keskustelua (emt. 18-19) yhteisötalouden käsitteen arvopohjaisuudesta ja poliittisesta puolesta eli yhteisötalous voidaan ymmärtää myös vastavoimana tai visiona tulevasta oikeudenmukaisemmasta ja kestävämmästä taloudesta. Yhteisötaloutta ei aina ja kaikkialla ymmärretä markkinoiden tai valtion epäonnistumisia tai heikkouksia (market/government failure) korjaavana tai puutteita täydentävänä palveluiden tuottajina. Tällöin korostuu mm. yhteisötalouden arvopohjaisuus kuten kysymykset esim. työpaikkademokratiasta ja työntekijäomisteisuudesta, kansalaisten osallisuudesta sekä laajemmin demokraattisten yhteisöjen ja solidaarisen talouden kehittämisestä. Tämän keskustelun juuret johtavat 1900-luvun Ranskaan mutta näiden kysymysten ajankohtaisuus ei ole suinkaan kadonnut. Esimerkiksi Financial Times esitti vastikään koko sivun artikkelissaan kysymyksen onko kapitalismi rikki? On esitetty kysymyksiä mikä on lopulta julkisen ja yksityisen sektorin merkitys ja osuus arvonluonnissa sekä huolenaiheita liittyen mm. maailman varallisuuden kasautumista yhä harvempien käsiin ja planeettamme kestävyys nykyämenolla. (Kalliola 2020)

Pirkkalainen tuo edelleen eurooppalaiseen keskusteluun viitaten (emt. 19) esille vaaran, että yhteisötalous nimenomaan EU-instituutioiden esittämässä mielessä latisuisi osaksi neoliberaalia politiikkaa, jolla vastuu hyvinvoinnin tuottamisesta siirretään lopullisesti pääomalta työvoimalle. Erilaiset ns. yhteiskunnalliset yritykset, kansalaisjärjestöt, solidaarisuusverkot jne. ovat naamioituneina käytännön osoituksia institutionaalisesti hyväksytystä toimintavasta hyperneoliberaalissa Euroopassa. Ne tarjoavat helppoja ratkaisuja työvoiman tuotannon ja yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi pikavauhdilla yksityistetyn ja hajotetun hyvinvointijärjestelmän sijaan.

2.2 YHDISTYKSET, SÄÄTIÖT JA KESKINÄISET YHTIÖT

EU-komissio (2019) määrittelee näitä toimijoita seuraavasti:

Keskinäiset yhtiöt ovat yrityksiä, jotka tarjoavat henki- ja vahinkovakuutuspalveluita, täydentäviä sosiaaliturvajärjestelmiä ja pienarvoisia sosiaalisia palveluja. Niiden päätarkoitus on tyydyttää yhteiset tarpeet, ei voittoa tai pääoman tuottoa. Keskinäisiä yhtiöitä johdetaan sen hallinnointiin osallistuvien jäsenten välisten solidaarisuusperiaatteiden mukaisesti. Hallinnon jäsenet ovat vastuussa niille, joiden tarpeita varten keskinäinen yhtiö on luotu palvelemaan. Suomessa keskinäisiä yhtiöitä löytyy vakuutus-alalta ja Euroopan vakuutusyhtiöistä lähes 70% on keskinäisiä yhtiöitä.

Suomessa keskinäiset vakuutusyhtiöt ryhtyivät ensimmäisenä käyttämään ns. sosiaalista tasetta, jonka avulla voidaan esittää ja arvioida yrityksen toimintaa ja sen ulkoisia vaikutuksia ympäristöön ja yhteisöön (Laurinkari 2010, 29).

Yhdistykset ja säätiöt ovat eräs tyyppi yhteisötalouden yritysmuodoista Euroopassa. Yhdistykset tyypillisesti edistävät jäsentensä kaupallisia tai ammatillisia etuja kun taas säätiöt käyttävät varojaan kansalaisia hyödyttäviin hankkeisiin tai toimintoihin.

Euroopan komission (2019) tavoitteena on parantaa yhdistysten ja säätiöiden liiketoimintaympäristöä Euroopassa.

Yhdistysten pääpiirteet ovat:

- vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys
- tasavertaiset äänioikeudet - enemmistön päätökset
- jäsenmaksut - ei pääomaosuutta
- autonomia ja itsenäisyys
- palveluntarjoajat, vapaaehtoistyö ja edustus
- tärkeitä terveydenhuollon, vanhusten ja lasten hoidon sekä sosiaalipalvelujen tarjoajia

Säätiöiden pääpiirteet ovat:

- niitä johtavat edunvalvojat
- niiden pääoma pohjautuu lahjoituksiin ja lahjoihin
- ne voivat rahoittaa ja suorittaa tutkimusta
- ne voivat tukea kansainvälisiä, kansallisia ja paikallisia hankkeita
- ne voivat myöntää apurahoja yksilöiden tarpeiden tyydyttämiseksi
- ne voivat rahoittaa vapaaehtoistyötä, terveydenhuoltoa ja vanhustenhoitoa

Erilaiset (aatteelliset) yhdistykset ovat tarjonneet Suomessa sisällöltään monimuotoisia sosiaalipalveluja ja järjestökenttä onkin Suomessa erittäin laaja yhdistysten määrällä mitaten (yli 100000; PRH 2020). Yhdistysten toimintaan sosiaalipalvelut (hyvinvointipalvelut) eivät automaattisesti kuulu, sillä niiden toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen tavoitteiden asettelua myöten. Suomalaisen merkittävän erityispiirteen tuo Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen eli STEA:n kautta luotu rahapelituotoihin perustuva rahoitusjärjestelmä, mikä on usein ollut ratkaisevan tärkeää palvelutoiminnan tuottamisen aikaansaamiseksi. (Laurinkari 2010, 26-29). STEA avustaa vuosittain noin 900: aa sosiaali- ja terveysalan järjestöjä yhteensä noin 360 miljoonalla eurolla vuosittain. Avustuksilla rahoitetaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen yleishyödyllistä, ei lakisääteistä, terveyttä ja hyvinvointia edistävää toimintaa (STEA 2020). Todettakoon vielä, että aiemmin yhdistysten omaa palvelutuotantoa tukeneet rakenteet kuten, STEA:n- rahoitus ja arvonnisäverosta vapaa kauppa, ovat kilpailuneutraliteetin nimissä muuttuneet ja yhdistykset ovat joutuneet yhtiöittämään osia palvelutuotannoistaan. (ks. Laurinkari 2010, 25-26).

Tuija Brax (2018, 78) tuo selvityksessään esille myös lukuja järjestöjen merkityksestä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajina lainaten Soste ry:n ja Jorman Niemelän esittämiä lukuja ja arvioita. Enemmistö järjestöistä tuottaa sosiaalipalveluita (n. 80%:a). On arvioitu, että Suomessa on vajaa seitsemänkymmentä järjestöomisteista yhtiötä ja näillä noin 2000 toimintayksikköä ja noin 37 000 työntekijää. Niiden yhteenlaskettu liikevaihto on arviolta yli miljardin.

Suomessa säätiöt muun muassa ylläpitävät sairaaloita, vanhainkoteja, museoita, myöntävät apurahoja tutkijoille ja opiskelijoille sekä rahoittavat kulttuurikohteita ja

konferensseja (Laurinkari 2010, 30). Matti Virenin (2014, 9-11) mukaan Suomessa on PRH:n säätiörekisterissä noin 2800 säätiötä, mikä on esimerkiksi pohjoismaisessa vertailussa vähän, koska Ruotsista niitä löytyy noin 20 000, Norjassa noin 7000 ja Tanskassa noin 14 000. Kansainvälisesti tarkasteltuna uskonnollisilla yhteisöillä on ollut hyvin olennainen rooli säätiöiden kehityksen kannalta. Esimerkiksi verotukselliset ratkaisut ovat usein syntyneet juuri uskonnollisten yhteisöjen tarpeista etenkin niissä maissa, joissa ei ole ollut valtionkirkkoa. Säätiöiden toimintaedellytyksiä pohdittaessa verotusasioiden lisäksi Viren tuo esille myös mm. lahjoitukset, avustukset ja säätiöiden tulot sekä vertailuja eri maihin.

2.3 SOSIAALISET JA YHTEISKUNNALLISET YRITYKSET

Termi yhteiskunnallinen yritys vastaa Suomessa parhaiten Euroopassa ja USA:ssa yleistä käsitettä Social enterprise. Euroopan komission (2019) mukaan yhteiskunnalliset yritykset yhdistävät yhteiskunnalliset tavoitteet yrittäjyyteen. Nämä organisaatiot keskittyvät laajempien sosiaalisten, ympäristöllisten tai yhteisöllisten tavoitteiden saavuttamiseen. Euroopan komission tavoitteena on luoda suotuisa taloudellinen, hallinnollinen ja oikeudellinen ympäristö näille yrityksille, jotta ne voivat toimia tasa-arvoisesti muiden saman tyyppisten yritysten kanssa. Komission (2019) määritelmän mukaan yhteiskunnallinen yritys on yhteisötalouden toimija, jonka päätavoitteena on yhteiskunnallinen vaikutus sen sijaan kuin tuottaa voittoa omistajilleen tai osakkeenomistajilleen. Se toimii tarjoamalla tavaroita ja palveluita markkinoille yrittäjyyden ja innovatiivisuuden avulla ja käyttää voittojaan ensisijaisesti yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamiseen. Sitä johdetaan avoimella ja vastuullisella tavalla, ja siihen osallistuvat erityisesti työntekijät, kuluttajat ja sidosryhmät, joihin sen kaupallinen toiminta vaikuttaa.

Komissio käyttää termiä ”yhteiskunnallinen yritys” kattaakseen seuraavat liiketoiminnan tyypit:

- Ne, joille yhteisen edun sosiaalinen tai yhteiskunnallinen tavoite on syy kaupalliseen toimintaan, usein korkean tason sosiaalisen innovoinnin muodossa
- Ne, joiden voitot sijoitetaan pääasiassa tämän yhteiskunnallisen tavoitteen saavuttamiseksi
- Ne, joissa organisaatiomenetelmä tai omistajajärjestelmä heijastaa yrityksen tehtävää, käyttämällä demokraattisia tai osallistavia periaatteita tai keskittyen sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen

Yhteiskunnalliset yritykset toimivat pääasiassa seuraavilla neljällä alalla:

- Työhön integrointiin liittyvä toiminta - vammaisten ja työttömien koulutus ja työhön integrointi
- Henkilökohtaiset sosiaalipalvelut - terveys, hyvinvointi ja sairaanhoito, erilaiset koulutuspalvelut, tai tuki heikommassa asemassa oleville
- Epäsuotuisten alueiden paikallinen kehittäminen - syrjäisten maaseutualueiden yhteiskunnalliset yritykset, kaupunkialueiden naapurisuuden kehittämis- ja kuntoutusohjelmat, kehitysapu ja kehitysyhteistyö kolmansien maiden kanssa
- Muut - mukaan lukien kierrätys, ympäristönsuojelu, urheilu, taiteet, kulttuuri tai historiallinen säilyttäminen, tiede, tutkimus ja innovaatiot, kuluttajansuoja ja amatööriurheilu

Yhteiskunnallisilla yrityksillä ei ole yhtä oikeudellista muotoa. Ne voivat toimia esim. osuuskuntina, osa rekisteröidään yksityisyrittäjinä, joissa on rajoitettu voitonjakoa, osa on keskinäisiä organisaatioita ja suuri osa on voittoa tavoittelemattomia organisaatioita, kuten avustusjärjestöt, yhdistykset, vapaaehtoisjärjestöt, hyväntekeväisyysjärjestöt tai säätiöt. (Euroopan komissio 2019)

Yhteiskunnallista yritystoimintaa säätelevää lainsäädäntöä on Euroopassa ollut vuodesta 1991 alkaen, jolloin Italian parlamentti hyväksyi lain sosiaalisista osuuskunnista (ks. Laurinkari 2010, 31). Suomessa ei ole voimassa olevaa lainsäädäntöä yhteiskunnallisista yrityksistä. Suomalaisen työn liitto on hallinnoinut ja myöntänyt anomuksesta sen ehdot täyttävälle organisaatioille Yhteiskunnallinen Yritys -merkkiä vuodesta 2011. Joulukuussa 2019 tässä rekisterissä oli määritellyt itsenäisesti yhteiskunnalliseksi yritykseksi 229 yritystä, joista oli sosiaali- ja terveysalan toimijoita yhteensä 153 (67%) ja näistä reilusti yli puolet sosiaalihuollon avopalveluiden tarjoajia. (Suomalaisen työn liitto 2019.)

Arvoliitto on puolestaan yhteiskunnallisten yritysten etujärjestö ja se asettaa jäsenyrityksilleen omia kriteereitään liittyen mm. toiminnan tarkoitukseen, tuloihin ja voittoihin. Nettisivuilla sen jäseniksi oli ilmoittautunut yli 60 organisaatiota joulukuussa 2019. (Arvoliitto 2019).

Tuoreen selvityksen mukaan yhteiskunnallisten yritysten määräksi Suomessa on saatu EU -määritelmiä ja Suomen lainsäädäntöä tarkastelemalla sekä erilaisia rekisteriaineistoja yhdistelemällä yhteensä 1679, joista yli puolet on erilaisia yhdistyksiä. Lapin maakunnassa yhteiskunnallisia yrityksiä löytyi 52 kappaletta. (Kostilainen 2019).

Yhteiskunnallisten yritysten sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja ympäristölliset tavoitteet ja toiminta eivät välttämättä ja useinkaan merkitse siis suoraan sitä, että ne työllistäisivät erityisesti osatyökykyisiä tai heikossa työmarkkina-asemassa olevia. Pirkkalaisen mukaan (2017, 23-24) yhteiskunnallisilla yrityksillä on kaksoistehtävä: Liiketoiminnan on oltava kannattavaa, jotta ongelmien ratkaisuun löytyy taloudellisia resursseja. Samanaikaisesti niiden on huolehdittava, etteivät liiketoiminnan asettamat kilpailulliset vaatimukset estä alkuperäisen yhteiskunnallisen tavoitteen saavutta-

mista, eli huolehdittava yrityksen päätöksenteon avoimuudesta ja demokraattisuudesta sekä kannettava vastuu toiminnastaan osana yhteiskuntaa ja paikallisyhteisöjä. Vaikka Suomessa ei ole lainsäädäntöä yhteiskunnallisista yrityksistä on Suomessa ollut laki sosiaalisista yrityksistä (1351/2003) jo vuodesta 2004. Lain tarkoituksena on nimenomaan työllistää osatyökykyisiä ja heikossa työmarkkina asemassa olevia. Lain mukaan sosiaalinen yritys on kaupparekisteriin merkitty yritys, joka poikkeaa muista yrityksistä siinä, että sen palveluksessa olevista työntekijöistä on vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä ja että tämä yritys on merkitty sosiaalisten yritysten rekisteriin. Sosiaalinen yritys voi saada vajaakuntoisten ja pitkäaikaistyöttömien palkkaamiseen palkkatukea tavallista pidemmäksi ajaksi tai tavallista korkeampana.

Työ- ja elinkeinoministeriön sivuilla (2019a) todetaan näin: ”Sosiaalinen yritys ei yrityksenä poikkea muista yrityksistä. Se tuottaa tavaroita ja palveluja markkinoille ja tavoittelee voittoa kuten muutkin yritykset. Sosiaalinen yritys voi toimia millä toimialalla tahansa. Se maksaa kaikille työntekijöilleen työehtosopimuksen mukaisen palkan ja se on aina merkitty kaupparekisteriin.” Sosiaaliset yritykset eivät myöskään saa muista yrityksistä poikkeavia yritystukia, ainoastaan em. palkkatukeen liittyvät poikkeukset liittyen palkattavaan henkilöön. Sosiaaliset yritykset ovat samassa asemassa muiden yritysten kanssa yksityisen ja julkisen rahoituksen suhteen. (Pirkkalainen 2017, 64.)

Sosiaalisten yritysten määrä Suomessa on laskenut tasaisesti. Syksyllä 2009 Työ- ja elinkeinoministeriön tekemän selvityksen mukaan sosiaalisissa yrityksissä työllistyi tuolloin yhteensä 1 236 henkilöä, joista pitkäaikaistyöttömiä oli 364, osatyökykyisiä 339 ja loput sosiaalihuoltolain mukaisia vammaisia henkilöitä. Kyselyyn vastasi 168 sosiaalista yritystä. Elokuussa 2016 sosiaalisten yritysten rekisterissä on 39 yritystä ja vuoden 2019 lopussa enää 24. (TEM 2019b.)

2000-luvun alussa Euroopan Unionin jäsenvaltioissa voimassa ollut yhteiskunnallisia yrityksiä koskeva lainsäädäntö korosti yritysmuotona osuuskuntamuotoa ja yhteisöllisyyttä, ja suurin osa sosiaalisista yrityksistä valitsikin yritysmuodokseen joko yhdistyksen tai osuuskunnan. Lakien perusteluna on ollut vaikeasti työllistettävien ryhmien, kuten vajaakuntoisten ja pitkäaikaistyöttömien, vaikeudet saada työtä tavanomaisilta työmarkkinoilta sekä ajatus paikallisesta yhteistyöstä ja kumppanuudesta sosiaalisten ongelmien ratkaisussa. (Laurinkari 2010, 31-32.) Näitä perusteluja käytettiin myös Suomessa ja laki saatiin voimaan. Miksi sitten sosiaalisten yritysten menestys on ollut niin heikkoa Suomessa? Toimintaedellytysten kehittämistä on pohdittu kuitenkin jo vuonna 2012 julkaistussa TEM:in raportissa (Grönberg & Kostilainen 2012). Keskeiset kehittämisalueet liittyivät henkilöstön rekrytointiin, eri etuuksien ja palkkatyön yhteensovittamiseen, työvalmennuksen saatavuuden parantamiseen ja elinvoimaisen toimintaympäristön aikaansaamiseen. Sosiaalisten yritysten elinvoimaisen toimintaympäristön aikaansaamiseksi nähtiin tärkeäksi liiketoimintaosaamisen kehittäminen, rahoitus ja investoinnit, neuvonta ja tiedotus, kysynnän lisääminen julkisten hankintojen ja yritysten yhteiskuntavastuun ohjelmien avulla sekä toimenpiteiden kohdentaminen kasvuhakuisiin, kuten työpankkina toimiviin sosiaalisiin

yrityksiin ja sosiaalisia yrityksiä koskevan lain sisällön ja sen toimeenpanon terävöittäminen. Lisäksi on esitetty lainsäädännön muuttamista mm. siten, että sosiaalinen yritys ei olisi vain työvoimapolitiikan väline, vaan laajemmin uudenlaista taloudellista ajattelua ja yritystoimintaa edistävä toimintatapa. Sosiaalisen yritystoiminta tulisi kytkeä osaksi yhteisötaloutta ja yleishyödyllistä yritystoimintaa, mikä antaisi sille aivan uusia ulottuvuuksia ja toisi sen pois siitä marginaalista, johon se nyky-lainsäädännön puitteissa uhkaa jäädä. (Laurinkari 2010, 34; Pöyhöstä 2008 lainaten.)

Osatyökykyisten ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien näkökulmasta vaikuttaa siltä, että kehitettävää olisi sekä nykyisessä sosiaalisia yrityksiä koskevassa lainsäädännössä että erilaisissa käytänteissä ja toimintamalleissa eri hallinnon aloilla ja -tasoilla. Kehitetäänkö tätä lainsäädäntöä jää tässä avoimeksi. Kutenkin vaikuttaa siltä, että yhteiskunnallisia yrityksiä koskeva laki, tai vähintäänkin toimintaedellytysten kehittämistä, saataisiin Suomessa aikaan. Vastikään julkaistussa TEM selvityksessä ”Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa” esitetään 14 ehdotusta yhteiskunnallisten yritysten liiketoiminta- ja työllistämisedellytysten vahvistamiseksi. Ehdotuksessa pohditaan myös kriteereitä yhteiskunnalliselle yritykselle. Merkitsevä on, että heikossa asemassa olevien työllistäminen ei kelpaa ehdotuksessa kolmen ensijaisen kriteerin joukkoon vaan on mukana vasta ns. toissijaisissa kriteereissä. (TEM 2020, 30) Nähtäväksi jää asian eteneminen ja sen merkitys aikanaan tämän heikoimmassa asemassa olevan ryhmän työllisyyden edistämiseksi.

2.4 OSUUSKUNNAT

Yhteisötalouden eri toimijoista EU-komissio (2019) tuo esiin myös osuuskunnat. Osuuskunta on määritelmän mukaan itsenäinen henkilöiden yhdistys, joka on yhdistynyt saavuttamaan yhteiset taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet. He saavuttavat tavoitteensa yhteisomistuksessa ja demokraattisesti kontrolloidun yrityksen kautta.

Suomesta komission sivuilla nostetaan esiin osuuskuntamuotoisesta toiminnasta markkinaosuuksien määrässä esim. maatalous 55%, vähittäiskauppa 36% ja pankki-toiminta 31%. (EU komissio 2019). Tämä tuo hyvin esille yhteisötalouden käsitteen vaikeuden. Siihen kuuluvat yhtä hyvin keskitetysti toimivat suuret osuuskunnat ja keskinäiset vakuutusyhtiöt kuin myös pienet taloudellista toimintaa harjoittavat yhdistykset. Kuuluvatko taloudellisen voiton tavoitteluun keskittyneet osuuskunnat ja keskinäiset yhtiöt kuten Valio, Metsäliitto ja OKO todella yhteisötalouteen, kysyy mm. Pättiniemi? (2006, 22).

Osuuskuntia määrittelevinä ominaisuuksina tuodaan esiin:

- avoin ja vapaaehtoinen yhdistys
- demokraattinen rakenne, jossa jokaisella jäsenellä on yksi ääni
- taloudellisten tulosten tasapuolinen ja oikeudenmukainen jakautuminen osuuskunnan kautta tehdyn toiminnan määrän mukaan

Osuuskunnat ovat yrityksiä, jotka palvelevat jäsentensä tarpeita ja jäsenet ovat sijoittaneet osuuskunnan pääomaan. EU: ssa on 250 000 osuuskuntaa, jotka omistaa 163 miljoonaa kansalaista (kolmasosa EU: n väestöstä) ja työllistävät noin 5,4 miljoonaa ihmistä. (EU-komissio 2019)

Osuustoimintakäsitettä voidaan käyttää sekä laajasti kuvaamaan yhteistoimintaa yleensä että suppeasti kuvaamaan osuustoiminnan tietyt ulkoiset muodot täyttävää taloudellista yhteistoimintaa. Osuustoiminnalla on kansainvälisesti pitkät, aina 1800-luvulta ulottuvat perinteet. Osuustoiminta syntyi reaktiona markkinamekanismin epäkohtiin teollisen vallankumouksen murrosvaiheessa. Teollisen toiminnan tulokset haluttiin osuustoiminnan avulla jakaa mahdollisimman oikeudenmukaisesti eri tuotantotekijöiden, työn, organisaation ja pääoman kesken. Osuustoiminnan avulla on rakennettu paikallistaloutta ja helpotettu niin maaseudun kuin kaupunkien vähävaraisten asukkaiden elinoloja. (Laurinkari 2010, 19).

Kansainvälisestä näkökulmasta katsoen uusinta ovat 1990-luvun alusta alkaen yleistyneet niin sanotut uusosuuskunnat eli pienet, paikalliset, muutaman kymmenen työntekijän osuuskunnat. Nämä paikallisten ammattilaisten perustamat osuuskunnat ovat selviytyneet lamavuosista hyvin, mikä on ollut toistuvasti kansainvälisen kiinnostuksen aihe. Osuuskunnat, joilla on samat asiakaskohderyhmät tai joiden toimialat tuovat lisäarvoa toisilleen, pystyvät tarjoamaan asiakkailleen suurempia palvelukokonaisuuksia kuin yksittäiset yrittäjät. (Laurinkari 2010, 19-20.)

Huomattava on, että osuustoiminnan määrittelyissä ja käytänteissä on myös merkittäviä maakohtaisia eroja. Valtioiden erilainen poliittinen ja taloudellinen kehitys sekä erilaiset kulttuuriset ja uskonnolliset lähtökohdat heijastuvat osuustoiminnan oikeudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan. Näin on tapahtunut Suomessa, Belgiassa, Italiassa ja Ranskassa. Osuustoiminnan sisältö vaihtelee yksistään Länsi-Euroopan valtioissa niin paljon, että siinä missä yksi maa pitää jotakin piirrettä osuuskunnan olennaisena tunnusmerkkinä, toinen maa saman piirteen perusteella sulkee sen osuustoiminnan ulkopuolelle. (Laurinkari 2010, 21.)

Lisäksi on niin, että periaatteidensa vuoksi osuuskunnat ymmärretään muista yritysmuodoista selvästi eroavina. Riittävätkö ne takamaan osuuskuntien erityislaadun ja taustalla olevien sosiaalipoliittisten arvojen toteutumisen? (ks. Pirkkalainen 2017, 23.)

Tämä osuuskuntien omaleimaisuus ilmenee käytännössä sen kaksoisluonteena. Osuuskunta on toisaalta yritys, joka noudattaa liiketalouden sääntöjä ja toisaalta edistää sosiaalipoliittisia tavoitteita jäsentensä hyvinvoinnin edistämiseksi: turvallisuus, jatkuvuus, varmuus. Tämä talouden ja tavoitteiden ristiriita on ollut olemassa osuustoiminnassa jo alun alkaen, mikä kertoo siitä, ettei osuustoimintaideologian toteuttaminen ole helppoa. Kaikkien osuustoiminnan periaatteiden yhtäaikainen toteuttaminen edellyttäisi suljettua taloutta ja sellaista yhtenäiskulttuuria, joka ei ole käytännössä mahdollinen. Osuustoiminnassa joudutaan käyttämään samoja keinoja ja strategioita kuin muussakin yritystoiminnassa. Esimerkiksi iso osuuskunta on taloudellisten realiteettien vuoksi lähes ennalta määrätty käyttämään vallitsevia liiketaloudellisia keinoja pärjätäkseen markkinoilla. Sen henkilöyhteisöluonne jää helposti

taka-alalle eikä osuustoiminnan kaksoisluonne käytännössä useinkaan toteudu. (Laurinkari 2010, 24.)

Osuustoiminta siis on, ainakin periaatteessa, sosiaalipoliittinen toimintamuoto. Tästä ovat osoituksena turvallisuuden tavoittelu ja oikeudenmukaisuuden korostaminen. Käytännössä kuitenkin kilpailun korostuminen keinoarvona muuttaa osuustoiminnan puhtaasti ekonomiseksi toiminnaksi. Näin osuustoiminnan realiteetit mitätöivät usein osuustoiminnan ideaalit tai muuttavat ne pelkästään teoreettisiksi. Osuustoiminta heijastelee sosiaalipoliittikan ja ekonomian hahmottamistapojen erilaisuutta. Sen piirissä ilmenee vahvana solidaarisuuden ja kilpailun, yhteistyön ja voitontavoittelun välinen jännite. Laurinkari kysyykin (mt. 24): ”Miten tämä jännite osuustoiminnassa ratkaistaan, lienee liikkeen kohtalonkysymys”.

Pirkkalainen nostaakin esille, että osuuskuntien toiminnan kehittäminen yhteisötalouden toimijoina ja niiden kyky vastustaa yhdenmukaisuuden painetta ja säilyttää erityislaatuisuutensa on ensisijaisesti osuuskuntien ja osuustoimintaliikkeen tehtävä, mutta institutionaalisessa ympäristössä toimittaessa myös lainsäädännön kautta tapahtuva osuuskunnan erityisyyden tunnustaminen (tai tunnustamatta jättäminen) on merkityksellistä. Jotta osuuskuntien erityisyys – identiteetti – säilyisi ja kehittyisi, tarvitaan myös lainsäädäntöä, joka tuon erityisen luonteen huomioi. Osuuskuntia koskeva lainsäädäntö Euroopassa ei ole yhdenmukainen. Joissakin maissa kaikkia osuuskuntia toimialasta riippumatta koskee sama lainsäädäntö. Näin esimerkiksi Suomessa ja Espanjassa. Toinen lainsäädännöllinen ääripää löytyy Kreikasta, jossa on luovuttu yleisestä osuuskuntalaista ja lainsäädäntö jakautuu toimialoittain ja/tai osuuskunnan tarkoituksen mukaisesti eri lakien alle. Irlannissa puolestaan ei ole osuuskuntia koskevaa lainsäädäntöä, vaan ne rekisteröityvät taloudellisen yhdistyksen muotoon (friendly society). Isossa-Britanniassa osuuskunnat saavat juridisen aseman valitsemansa yhtiömuodon mukaisesti. Osuuskunnaksi ne nimeävät itsensä perustamiskirjassaan ja säännöissään. Eurooppalaiset valtiot eroavat toisistaan merkittävästi myös hallinnollisilta rakenteiltaan: esimerkiksi Espanjassa on sekä valtiollista että itsehallintoalueiden lainsäädäntöä. Lisäksi EU on hyväksynyt direktiivin eurooppa-osuuskunnista, jonka tarkoituksena on auttaa useammassa kuin yhdessä maassa toimivia osuuskuntia. (Pirkkalainen 2017, 16.)

Italia, Ranska, Portugali, Espanja ja Belgia edustavat maita, joiden lainsäädännössä osuuskunnat tunnustetaan paitsi jäsenilleen taloudellista etua tuottavina organisaatioina, myös laajempaa sosiaalista tarkoitusta palvelevina yhteisinä. Tästä lähtökohdasta käsin on helppo ymmärtää, että juuri näissä maissa yhteisötalous, yhteiskunnalliset yritykset ja sosiaaliset osuuskunnat on sisällytetty lainsäädännön piiriin. (mt. 31.)

Suomessa lainsäädännöllinen kehitys on johtanut sen sijaan keskinäisen hyödyn korostumiseen, eikä nykyinen osuuskuntalaki juuri millään tavoin nosta esiin osuustoiminnan periaatteita tai sen yhteisöllisyyteen liittyvää potentiaalia ja historiaa. Suomessa ei ole, julkisessa tai poliittisessa, keskustelussa juuri pohdittu Euroopan komission ja parlamentin tekemiä ehdotuksia ja aloitteita ja huomioita osuus- ja yhteisötalouden mahdollisuuksista työllisyyttä edistävän ja kestäväen talouden rakentamisessa. (Pirkkalainen 2017, 30,64.)

Osuuskuntien osalta voimassa oleva osuuskuntalaki ei nosta esiin yhteisötalouden käsitettä eikä lakiin ole kirjattu osuustoiminnan periaatteita millään tavoin. Päinvastoin, vuoden 2014 alusta voimassa ollut laki hylkää kokonaan osuustoiminnan yhteisöllisyyden ja yhteisen edun periaatteen, kun jopa vain yksi perustajajäsen riittää. Osuuskuntiin perinteisesti liitetty aatteellinen tai yhteiskunnallinen tarkoituksenkäytäntö on myös poistettu. Laki antaa myös tilaa epädemokraattiselle päätöksentekomallille, sillä laki mahdollistaa osuuskunnan säännöissä poikkeamisen ”ääni per jäsen” -periaatteesta. Lisäksi se mahdollistaa osakekaupan osuuskunnan osakkeilla. (Pirkkalainen 2017, 76.)

Suomen oloissa on mielenkiintoinen Kiipula -säätiön vuosina 2015-2018 hallinnoimana toteutettu hanke Osallisuutta osuuskunnista. Hankkeen tavoitteena oli kehittää esteetön osuuskuntatoiminnan malli, joka huomioi osatyökykyisten ihmisten erityistarpeet ja tarjoaa jäsenilleen kuntoutumista ja työtä. Hankkeessa tuettiin osatyökykyisten ihmisten työelämäosallisuutta valmentamalla osallistujia perustamaan työosuuskuntaa ja käynnistämään toiminta. Hankkeen tuloksena syntyi hankkeen toimintapaikkakunnille Forssaan, Ouluun, Kotkaan ja Ylöjärvelle neljä osuuskuntaa, joista ainakin kolme on edelleen toiminnassa. (Kiipula 2020). Tutustumisen arvoista olisi mm. tietää, kuinka luotu malli huomioi osatyökykyisten tarpeet ja miten perustettujen työosuuskuntien toiminta on sujunut.

2.5 SOSIAALISET OSUUSKUNNAT

Sosiaalisten osuuskuntien juuret löytyvät 1970-luvun Italiasta. Ne syntyivät sosiaalisten aktivistien, sosiaalityöntekijöiden, kirkko- ja yhteisöjohtajien aloitteesta vastaamaan sosiaalisen tarpeen lisääntymiseen, joihin sosiaaliturvajärjestelmät eivät kyenneet vastaamaan. Yleisesti voidaan sanoa, että sosiaaliset osuuskunnat perustettiin alkuaan täyttämään sosiaaliturvan aukkoja ja korvaamaan hyvinvointijärjestelmien purkamista niille ihmisille, jotka yhteiskunnan tuotantjärjestelmien kehitys oli syrjäyttänyt työelämästä ja joiden määrä lisääntyi koko ajan. Sosiaaliset osuuskunnat syntyivät tarpeeseen tilanteessa, jossa monilla eri ihmisryhmillä (alhainen tai vanha koulutus, mielenterveysongelmat tai fyysinen vamma, entiset vangit, päihderiippuvuus, pitkäaikaistyöttömyys tai muu vakava sosiaalinen ongelma) oli kasvavia vaikeuksia työllistyä. (Pättiniemi 2006, 22-23; Pirkkalainen 2017, 32.)

Tänä päivänä sosiaalisia osuuskuntia löytyy useista Euroopan maista ja muilta mantereilta. Sosiaalinen osuuskunta on sekä Kansainvälisen Osuustoimintaliiton että Euroopan unionin tunnustama yleisnimitys monitoimijaosuuskunnille (multistakeholder), joiden jäsenistöön kuuluu (kansallisesta lainsäädännöstä riippuen) palkattua henkilöstöä, vapaaehtoisia, palveluiden käyttäjiä ja heidän omaisiaan sekä sosiaalisesti vastuullisia sijoittajia tahoja. Sosiaaliset osuuskunnat ovat erikoistuneet yleishyödyllisiin palveluihin tai toimintarajoitteisten tai syrjäytymisvaarassa olevien työntegraatioon. (Pirkkalainen 2017, 32.)

Useissa Euroopan maissa, ei Suomessa, on säädetty sosiaalisia osuuskuntia koskeva laki tai ne on sisällytetty olemassa olevaan lainsäädäntöön. Eri puolilla nimitykset

hieman vaihtelevat: puhutaan sosiaalisista osuuskunnista, sosiaalisista solidaarisuus-osuuskunnista, solidaarisuusosuuskunnista tai yhteisen edun osuuskunnista. (mt. 32.)

Vuonna 2011 kansainvälinen teollisuuden sekä käsi- ja taideteollisten alojen osuuskuntia ja sosiaalisia sekä palveluosuuskuntia edustava järjestö CECOP– CICOPA hyväksyi sosiaalisia osuuskuntia koskevat kansainväliset standardit. Vaikka sosiaaliset osuuskunnat perustuvat kansainvälisen osuustoimintaliikkeen ja sitä edustavan Kansainvälisen Osuustoimintaliiton (ICA) vuonna 1995 hyväksymille määrittelyille, periaatteille ja arvoille ja ne kunnioittavat Kansainvälisen työjärjestön (ILO) vuonna 2002 hyväksymää osuustoiminnan edistämistä koskevan suosituksen sisältöä, edustavat sosiaaliset osuuskunnat kuitenkin perinteisestä osuuskunnasta hieman poikkeavaa toimintatapaa. (Pirkkalainen 2017,32.)

CECOP – CICOPA:n standardien mukaan:

1. Sosiaalisilla osuuskunnilla on tarkoin määritelty yhteisöllisen edun tehtävä. Perinteisistä osuuskunnista poiketen, yhteisöllinen tehtävä on ensisijainen, ja se tarkoittaa laajempaa kuin jäsenyhteisöä. Yhteisöllinen etu ja hyöty ei ole välineellistä, vaan sosiaalisten osuuskuntien olemassaolon syy.
2. Sosiaaliset osuuskunnat ovat vapaaehtoisuuteen perustuvia, itsenäisiä, ei valtiollisia organisaatioita. Vaikka sosiaaliset osuuskunnat toimivat kiinteässä yhteistyössä julkishallinnon kanssa, niiden tulee säilyttää itsenäinen päätöksenteko ja vapaaehtoisen jäsenyyden periaate toiminnassaan. Tämän vuoksi sosiaalisen osuuskunnan jäsenenä toimivien julkishallinnon edustajien osuus jäsenistössä tulee olla rajoitettu vähemmäksi kuin muiden jäsenten.
3. Monitoimijamallin mukainen jäsenistön kokoonpano. Yhteisöllisen edun toteuttaminen edellyttää myös laajaa toimijoiden joukkoa sosiaalisen osuuskunnan toiminnassa (työntekijät, edunsaajat, paikalliset viranomaiset, järjestöt jne.)
4. Työntekijöiden merkittävä rooli päätöksenteossa ja hallinnossa. Tämä tarkoittaa paitsi palvelutuotannossa toimivien osuuskuntien työntekijöitä, myös työvoiman integraatiota toteuttavien osuuskuntien työntekijöitä, jotka samalla ovat edunsaajia. Työntekijöiden osallistuminen päätöksentekoon mahdollistaa palveluiden ja tuotteiden kehittämiseen liittyvien innovaatioiden hyödyntämisen, parantaa työntekijöiden motivaatiota ylläpitää laadukkaita palveluita. Toiseksi työntekijöiden osallisuus päätöksenteossa toimii yhtäältä vastavoimana ja toisaalta täydentää palveluiden käyttäjien näkemyksiä. Kun asiaa katsotaan yrityksen liiketoiminnan kestävyuden kannalta, työntekijöiden merkittävä osuus (30–50 % koko henkilöstöstä) päätöksenteossa edistää integraatiota ja vähentää mahdollisuutta väärinkäytöksiin.
5. Voitonjaon rajoittaminen palvelee yhteisöllisen edun tehtävää. Rajoittamalla ylijäämän jakamista tai jakamisesta kokonaan luopumalla mahdollistetaan kertyvän ylijäämän käyttö osuuskunnan toiminnan kehittämiseen. Usein parempi ja hinnaltaan edullisempi palvelu tai tuote on käyttäjäasiakkaiden kannalta parempi vaihtoehto kuin suora voitonjako.

CECOP:issa (2019) on mukana toimijoita 15 eri EU-maasta ja toiminnassa on mukana 12 000 sosiaalista osuuskuntaa (työllistävät noin 270 000 työntekijää), jotka vastaavat yhteisöjen tarpeisiin tarjoamalla sosiaalisia, kulttuurisia, koulutus- ja ympäristöpalveluita. Näitä kutsutaan myös yleishyödyllisiksi palveluiksi. Jotkut näistä edistävät erityisesti heikommassa asemassa olevien ja syrjäytyneiden ihmisten integroitumista tarjoamalla työtä.

3. ESIMERKKEJÄ EU-MAISTA, SUOMESTA JA LAPISTA

3.1 ITALIAN JA ESPANJAN SOSIAALISET OSUUSKUNNAT

Euroopan maista erityisesti Italia ja sen ohella nykyään myös Espanja nostetaan esiin yhteisötalouttaan ja erityisesti sosiaalisia osuuskuntia kehittäneinä maina. Molemmissa on sosiaalisia osuuskuntia koskevaa omaa lainsäädäntöä, vaikka lainsäädäntö poikkeaaakin toisistaan, ja sosiaaliset osuuskunnat ovat vakiintunutta toimintaa. (ks. Pirkkalainen 2016.)

Sosiaaliset osuuskunnat tunnustettiin Italian lainsäädännössä vuonna 1991. Laki määrittelee ne jäsentensä omistamiksi sosiaalista arvoa tuottaviksi organisaatioiksi, joiden tarkoituksena on palvella yhteisön yleistä etua tukemalla henkilökohtaista kehitystä ja integroimalla henkilöitä yhteiskuntaan tarjoamalla sosiaali- ja hyvinvointipalveluita sekä erilaisia toimintarajoitteisten henkilöiden työllistymistä tukevia toimia. Sosiaalisten osuuskuntien synnyn taustalla oli 1970-luvun talouskriisistä alkanut kehitys vastausten etsimisenä toisaalta valtion vähäiseen rooliin sosiaalipalveluiden tuottajana, kasvaneeseen työttömyysongelmaan sekä saman vuosikymmenen lopussa toteutettuun psykiatrisen sairaanhoidon reformiin, mikä merkitsi laitospaikoista luopumista ja uusien toimintamallien syntyä. (Pirkkalainen 2016, Pirkkalainen 2017.)

Italian lainsäädännössä on erotettu kahdenlaisia sosiaalisia osuuskuntia. A-tyypin osuuskunnat tarjoavat sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluja. B-tyypin osuuskunnat pyrkivät luomaan toimintarajoitteisille pysyviä työpaikkoja eri aloilla kuten maataloudessa, teollisuudessa, kaupan alalla ja palveluissa. Vaikka laissa on erotettu edellä mainitut A- ja B-tyypin osuuskunnat niin mahdollista on myös niiden sekamuodot (A+B). Lisäksi on lainsäädäntöä liittyen sosiaalisten osuuskuntien yhteenliittymiin, konsortioihin, ja niiden toimintaan. (ART-ER 2019, Pirkkalainen 2016, 20.)

Italiassa on yli 300 000 ns. kolmannen sektorin (yhdistykset, sosiaaliset osuuskunnat, säätiöt ym.) organisaatiota ja yli 15 000 sosiaalista osuuskuntaa työllistäen yli 400 000 ihmistä. Suomea asukasluvultaan hieman pienemmällä (n. 4,7 milj.) Emilia-Romagnan alueella vastaavat luvut ovat yli 27 000 organisaatiota ja 853 sosiaalista osuuskuntaa työllistäen noin 52000 ihmistä. (Ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kolmannen sektorin laajuus Emilia-Romagnan alueella ja koko Italiassa vuonna 2016. (Lähde: ART-ER 2019)

	Emilia-Romagna	Italia
Yhdistykset	22852	292127
Sosiaaliset osuuskunnat	853	15600
Säätiöt	650	7504
Muut	2807	28201
YHTEENSÄ	27162	343432
Yhdistysten työntekijät	11063	154339
Sosiaalisten osuuskuntien työntekijät	52302	428713
Säätiöiden työntekijät	5034	98140
Muut: työntekijät	6861	131514
YHTEENSÄ	75260	812706
Vapaaehtoiset	572	6843
Vapaaehtoisten osuus väestöstä	12.8%	11.3%
3s. sektorin yritykset yhteensä	6.7%	6.7%
3. sektori työntekijät yhteensä	4.4%	4.3%

Tälläkin hetkellä sosiaaliset osuuskunnat vastaavat tarpeisiin, joihin valtio ei kykene tai halua vastata yhtäältä korkeiden kustannusten ja toisaalta julkisen sektorin rakenteellisten ja hallinnollisten jäykkyyksien vuoksi. Erityisesti tämä koskee vammais-, mielenterveys- ja vanhuspalveluita. Sosiaaliset osuuskunnat ovat olennainen osa Italian hyvinvointipalveluiden järjestelmää. Vuonna 2016 Italiassa on tehty kolmatta sektoria koskevia lainsäädännöllisiä uudistuksia ja sosiaaliset osuuskunnat ja niiden muodostamat konsortiot ovat saaneet yhteiskunnallisen yrityksen statuksen, mikä on mahdollistanut niille yleishyödyllisten tavoitteiden toteuttamisen aiempaa laajemmin. Lisäksi uusia rahoitusmalleja (sosiaalinen rahoitus) muotoillaan helpottamaan yhteiskunnallisten yritysten perustamista ja kehittämistä.

(Pirkkalainen 2016, 21; 2017,35) Merkille pantavaa on myös sosiaalisten osuuskuntien, erityisesti A+B-tyyppin kestävyys ja pärjääminen myös talouden taantumissa kuten vuoden 2008 taluskriisin jälkeiset tilastot osoittavat. (ART-ER 2019, 14-15).

Italiassa on vahvat itsehallinnolliset alueet ja niillä on omaa lainsäädäntöään, mikä on vaikuttanut myös sosiaalisten osuuskuntien kehittymiseen maan eri alueilla. Esim. yllä mainitulla Emilia-Romagnan alueella on alueellisella lainsäädännöllä haluttu edistää uusien innovaatioiden tuottamista julkisen sektorin, yritysten, sosiaalisten osuuskuntien ja korkeakoulujen yhteistyöllä. (ART-ER 2019, 16.)

Italiassa on lainsäädäntöä myös yhteiskunnallisille yrityksille (social enterprises). Ne voivat organisoitua vapaasti, ei vain osuuskunta, kunhan ne harjoittavat kestäväää liiketoimintaa ja tuottavat yhteiskunnallista hyötyä ja yhteiseksi hyväksi. (ART-ER 2019, 9).

Espanjalla osuuskuntien toiminnalla on myös suuri taloudellinen merkitys ja niiden toimintaa on haluttu kehittää lainsäädännöllisin uudistuksin sekä valtakunnallisesti että itsehallinnollisilla alueilla. Espanjassa Sosiaaliset osuuskunnat (cooperativa de iniciativa social) nimetään yleisessä osuuskuntalaissa (27/1999). Mikä tahansa osuuskunta (tuottaja-, kuluttaja- tai työosuuskunta) voi toimia sosiaalisena osuuskuntana tietyin ehdoin. Jotta rekisteröityminen sosiaaliseksi osuuskunnaksi olisi mahdollista, osuuskunnan on joko tuotettava erilaisia sosiaalisen tuen palveluita (terveyspalvelut, koulutus ja niin edelleen) tai sen on tuotettava työmarkkinoilta syrjäytymisvaarassa oleville työllistymispalveluita (työmarkkinoille integrointi). Lähtökohdiltaan lain määritelmä sosiaalisista osuuskunnista muistuttaa Italian määrittelyä kahden tyyppisistä osuuskunnista: palveluita tuottavat A-tyyppin ja työvoimaa integroivat B-tyyppin osuuskunnat. Espanjalainen tulkinta sosiaalisen tuen tuottamisesta sosiaalisten osuuskuntien kautta poikkeaa kuitenkin huomattavasti italialaisesta versiosta. Lain tarkentavissa kohdissa lähtökohta on palveluiden sisällön määrittely, ei niiden tuottajan tai niitä käyttävien määrittely. Käytännössä se tarkoittaa hyvin yleistä luetteloa niistä toimialoista, joilla sosiaaliset osuuskunnat voivat toimia (käytännössä millä alalla tahansa), eikä se mahdollista sosiaalisen osuuskunnan erityisluonteen määrittelyä. (Pirkkalainen 2017, 45.)

Toisaalta työmarkkinoille integroiva osuuskunta ei juurikaan eroa perinteisestä työosuuskunnasta. Mikäli työosuuskunta haluaa tulla määritellyksi sosiaaliseksi osuuskunnaksi, on sen otettava jäseneksi ja/tai työntekijäksi sosiaalisen syrjäytymisen riskissä olevia henkilöitä. Laki ei kuitenkaan millään tavoin määrittele sitä, kuinka suuren osan työsuhteisista tai jäsenistä tulee kuulua tähän ryhmään. Mikäli osuuskunta haluaa sosiaalisen osuuskunnan statuksen, se ei voi jakaa kertynyttä ylijäämää jäsenilleen. Sen sijaan sosiaaliset osuuskunnat (tai mitkä tahansa voittoa tavoittelemattomat osuuskunnat) voivat rahastoida kertyneen ylijäämän käytettäväksi toiminnan kehittämiseen tai tappioiden kompensoimiseen. Mielenkiintoista on, että mikä tahansa osuuskunta voi tuottaa edellä mainittuja sosiaalisen tuen ja työintegraation palveluita, mutta ilman sosiaalisen osuuskunnan luokitusta. (Pirkkalainen 2017, 46.)

Kun sosiaaliset osuuskunnat osallistuvat julkisten palveluiden tuotantoon, niiden kumppaneina toimii julkinen organisaatio tai viranomainen. Osuuskuntalaki ei mitenkään selkeästi määrittele viranomaisten asemaa sosiaalisten osuuskuntien hallinnossa. Ne voivat toimia joko yhteistyökumppaneina ilman päätösvaltaa tai osuuskunnan kokous voi määritellä niiden aseman toisin.

Myös verotuksessa sosiaalisia osuuskuntia kohdellaan pääsääntöisesti samoin kuin mitä tahansa osuuskuntaa tai yritystä. Kuitenkin mikäli osuuskunta noudattaa lain määrittelemiä ehtoja rahastoinnista, ylijäämän jakamisesta ja niin edelleen, se on fiskaalisesti suojattu osuuskunta, jonka tuloverotus on kaikkein alhaisimmassa veroluokassa. Erityisluokatut osuuskunnat voivat lain mukaan olla tietyn tyyppisiä

työosuuskuntia, maatalous- ja kalastusosuuskuntia, kuluttaja- tai käyttäjäosuuskuntia, jotka täyttävät lain määrittelemät ehdot.

Pirkkalaisen (2017,45-46) nostaa teoksessa esiin myös havaitsemiaan kehittämistarpeita Espanjan osuuskuntalaista kuten sen, ettei laki mahdollista tällä hetkellä osuuskuntien kehittymistä ns. monitoimijamallin suuntaan, osuuskuntien palvelutuotantoon ja verotuskohteluun liittyvät kysymykset sekä erityisesti työmarkkinoille integroivien sosiaalisten osuuskuntien tilanteen. Ne toimivat usein paitsi normaaleina työnantajina jäsenilleen, myös työpaikkakouluttajina. Koulutusjaksoilla olevia ei ymmärrettävästi ole järkevää ottaa osuuskunnan jäseniksi, jolloin osuuskunnalla on kahdenlaisia työntekijöitä, jäseniä ja ei-jäseniä. Jälkimmäisten työpanoksesta syntyvä tuotto on korkeamman verotuksen piirissä. Myös työosuuskuntien jäsenten verotuksessa on piirreitä, jotka eivät huomioi toimintarajoitteisten työntekijöiden asemaa.

Espanjassa on ollut jo vuodesta 1986 lainsäädäntöä, joka koskee työntekijäomisteisia yrityksiä. Viimeisin lakiuudistus on vuodelta 2015, jossa työntekijöiden mahdollisuuksia yrityksen (osa)omistukseen parannetaan ja samalla helpotetaan niiden mahdollisuuksia palkata myös muita kuin jäseniä. *Sociedades Laborales* ovat olleet mekanismi, jolla on toteutettu ”worker buyout” -yritysostoja. Osuuskunnista ne poikkeavat siten, että työntekijäosakkailta on kaksinainen juridinen asema, he ovat sekä omistajia että työntekijöitä. (Pirkkalainen 2017, 48.)

Samoin kuin Italiassa myös Espanjassa yhteisötalouden ja sosiaalisten osuuskuntien kehittymisedellytykset ja kehittyminen maan eri alueilla ovat vaihdelleet. Mainitsemisen arvoinen Espanjassa on esimerkiksi pohjoinen, noin 650 000 asukkaan Navarran maakunta, jossa yhteisötalouden kehittäminen on ollut tärkeällä sijalla maakunnan hallinnossa. Yhteisötalouden yrityksiä alueelta löytyy 1064 kpl ja työllisiä näissä yhteensä 16 430 henkilöä, mikä edustaa yli 8%:a alueen yksityisen sektorin työssä olevasta väestöstä. (Pamplona 2020)

3.2 RANSKAN JA SAKSAN SOLIDAARISUUSTALOUS

Myös Ranskassa osuuskunnilla on suuri taloudellinen merkitys ja osuuskuntia toimii kaikilla toimialoilla. Vuodesta 2002 osuuskuntalakiin on sisällytetty sosiaaliset osuuskunnat (*société coopérative d'intérêt collectif, Scic*). Sosiaaliset osuuskunnat ovat monitoimijamallin mukaisia osuuskuntia, joiden toiminta perustuu joko maantieteellisen alueen, ammatin tai tietyn sosiaalisen ryhmän tavoitteiden ja tarpeiden tyydyttämiseen. Osuustoiminnan periaatteiden mukaisesti ne noudattavat demokraattista hallintoa ja voitonjaon rajoituksia toiminnassaan. Sosiaalisten osuuskuntien toimialaa ei ole rajoitettu. Sosiaaliset osuuskunnat voivat rekisteröityä Ranskan yrityslainsäädännön mukaisesti kolmen tyyppiseksi rajoitetun vastuun yrityksiiksi. Yhtiömuodoissa on jonkin verran eroa minimipääoman vaatimuksen ja jäsenten määrän suhteen. Sosiaalisia osuuskuntia on tällä hetkellä 557. (Pirkkalainen 2017, 40-41.)

Monitoimijamallin mukaisesti jäsenistöön tulee kuulua työntekijöitä (tai esim. maataloustuottajia, käsityöläisiä), palveluiden käyttäjiä tai niistä hyötyviä (asiakkaat, hankkijat, vapaaehtoiset) sekä liiketoimintaan liittyvät jäsenet (rahoittajat, yksityiset

yritykset ym.). Paikalliset ja alueelliset viranomaiset ja niiden yhtymät voivat omistaa enintään 20 prosenttia osuuskunnan pääomasta.

Sosiaalisten osuuskuntien tarkoituksena on tuottaa sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti hyödyllisiä tuotteita tai palveluita. Osuuskunnat voivat myydä tuotteitaan ja palveluitaan myös muille kuin jäsenilleen. Sosiaalisia osuuskuntia verotetaan samoin kuin muitakin yrityksiä, ainoastaan pakolliseen rahastoon sijoitettu ylijäämä (vähintään 57,5 prosenttia kokonaisvoitosta) vapautetaan yritysverosta. Mikäli osuuskunta lakkautetaan, rahastoitua pääomaa ei voida jakaa jäsenille, vaan se on siirrettävä jonkin muun sosiaalista tavoitetta palvelevan juridisen henkilön pääomaan. Ranskassa sosiaaliset osuuskunnat ovat hyvin samankaltaisia perinteisten työosuuskuntien kanssa, eikä niille ole – toisin kuin muissa maissa – asetettu mitään tarkoin rajattua tiettyä sosiaalista tehtävää. (Pirkkalainen 2017, 41.)

Vuonna 2014 Ranskan parlamentti hyväksyi yhteisö- ja solidaarisuustaloutta koskevan lain. Lain valmistelu vaati laajaa yhteistyötä kaikilta hallinnon aloilta, ja sen valmisteluun osallistuivat kaikki sektorit puolustushallintoa lukuun ottamatta. Vaikka lain tarkoitus on laajentaa yhteisötalouden toimijoiden joukkoa siihen perinteisesti mukaan kuuluvien (osuuskunnat, yhdistykset, keskinäiset yhtiöt) lisäksi koskemaan muita organisaatiomuotoja, merkittävä osa, liki kolmannes, laista käsittelee osuuskuntia. Laki ei rajaa pois mitään yritys- tai organisaatiomuotoa; keskeistä on ennen kaikkea sosiaalista hyötyä tuottava liiketoimintamalli. Olennaista ei siis ole yritys- muoto, vaan toiminnan tavoite. Jotta yritystä voi kutsua lain määräyksen mukaan sosiaalista hyötyä tuottavaksi, sen on täytettävä tietyt ehtoja:

- yrityksellä on oltava muu kuin pelkästään voitonjaon tavoite
- yrityksessä noudatetaan demokraattista päätöksentekotapaa (kirjattava sääntöihin, päätöksenteon avoimuus kuvattava, osallistumisoikeus ei perustu pelkästään taloudelliseen panokseen (osuus) ja/tai omistajuuteen)
- suurin osa ylijäämästä käytetään toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen
- yrityksellä on oltava vararahasto, jonka pääomaa ei voida jakaa yrityksen omistajille.

Laissa yhteisö- ja solidaarisuustalouden muodoiksi on erikseen kirjattu osuuskunnat, keskinäiset yhtiöt (mukaan lukien keskinäiset vakuutusyhtiöt), säätiöt, yhdistykset ja régiet (julkisessa omistuksessa olevat yhtiöt tai liikelaitokset). Lisäksi mikä tahansa yritys- muoto voi rekisteröityä lain tarkoittamaksi sosiaalista hyötyä tuottavaksi yritykseksi, jos se täyttää edellä luetellut ehdot ja on sosiaalisesti hyödyllinen muun muassa:

- tukemalla taloudellisen tai sosiaalisen asemansa vuoksi tai henkilökohtaisista syistä
- haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä (nämä voivat olla asiakkaita, jäseniä, työntekijöitä, palveluiden käyttäjiä)
- toteuttamalla sosiaalisen syrjäytymisen ja epätasa-arvon (taloudellinen, sosiaalinen,

- kulttuurinen, koulutuksellinen, terveydenhuoltoon liittyvä) vähentämiseen tai yhteisön koheesion lisäämisen tähtäävää toimintaa
- osallistamalla kestäväan kehitykseen edistämiseen taloudellisin, sosiaalisin tai ympäristöön liittyvillä aloilla, myös energian siirtoon ja kansainväliseen solidaarisuuteen liittyen. Viime mainittu kohta edellyttää kahden edellisen täyttymistä. (Pirkkalainen 2017, 41-42.)

Saksa

Yhteisötaloudella ymmärretään Saksassa sosiaalis-taloudellisten organisaatioiden tuottamaa sosiaalipalvelua yksilöllisen ja kollektiivisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Yhteisötaloutta esiintyy seuraavissa muodoissa: julkinen sektori (öffentliche Trägerschaft) (valtion toimesta), yhteiskunnalliset osuuskunnat (economie solidaire), hyväntekeväisyysjärjestöt tai yhteiskunnallinen yritys (economie sociale).

Yhteisötalousorganisaatiota ovat myös voittoa tavoittelemattomat organisaatiot ja kansalaisjärjestöt. Vuodesta 1919 lähtien Saksan valtio on sitoutunut tarjoamaan kansalaisilleen tarvittavat sosiaaliset edut kuten mm. vakuutusperustainen sosiaaliturvan (työttömyysvakuutus, eläkevakuutus, sairausvakuutus, pitkäaikaishoidon vakuutus) ja muun sosiaaliturvan ja -palvelut (mm. työnhakijoiden perusturva, nuorten hyvinvointi, sosiaalinen tuki). Suomeen verrattuna Saksan valtio takaa sosiaalipalveluita kuitenkin vain vähäisessä määrin. Tärkeä osa on historiallisesti kasvaneilla erilaisilla hyväntekeväisyysjärjestöillä ja kirkolla. Hyväntekeväisyysjärjestöillä on paikallista vastuuta valtion tehtävistä ja valtio maksaa ja edistää näitä tehtäviä. Yksityisillä kaupallisilla toimijoilla ja yhteisyrityksillä ei ole merkittävää roolia tässä segmentissä. (Hoffmann 2014.)

Sosiaaliset osuuskunnat ovat innovatiivinen muoto organisoidulle kansalais- ja yrittäjä henkilöstölle. Niille on ominaista omaehtoinen apu, joka kantaa itsensä taloudellisesti. Monimuotoisuutensa ansiosta ne voivat tarjota ratkaisuja monille elämänalueille, kuten monisukupolvisten rakenteiden (mukaan lukien naapurikonseptit, kyläkaupat jne.) rakentamiseen tai ylläpitämiseen, perheiden jokapäiväisiin tarpeisiin, hoitoa tarvitsevien tai vammaisten itsenäisempään elämään. Osuuskunnan idea edustaa ajatusta solidaarisesta oma-avusta. Osuuskuntaidean edelläkävijä Friedrich Wilhelm Raiffeisen, kuvasi osuuskunnan olemusta seuraavilla sanoilla: ”Asia, jota ihminen ei voi tehdä yksin onnistuu yhteistyössä.” Tämän osuuskunnan ilmentämän perusarvon lisäksi, osuuskunnalle on ominaista itsenäinen taloudellinen toiminta markkinoilla. Seurauksena on, että osuuskunnan jäsenet saavat itsenäisyyden esimerkiksi valtioneuusta ja sijoittajista, jotka ovat vain halukkaita tuottamaan voittoa. Sen tähden, sosiaaliset osuuskunnat voivat löytää ratkaisuja tarpeisiinsa omalla vastuullaan.

Saksassa voidaan tunnistaa kolme erilaista sosiaalisen osuuskunnan tyyppiä (a-c):

- a. Sosiaaliset osuuskunnat osallistavat ihmisiä liittymään yhteen itseapua varten. Ihannetapauksessa ihmiset, joilla on erilaisia kykyjä ja mahdollisuuksia, kokoontuvat yhteistyöhön yhteiskunnallisten tarpeidensa ratkaisemiseksi. Ne toimivat esimerkiksi tuottavana osuuskuntana markkinoiden

kilpailurakenteissa. Osuuskunnan periaatteiden mukaan tällaisen osuuskunnan tavoitteena on taloudellisen menestyksen lisäksi jäsenten sosiaalinen integraatio.

- b. Solidaariselle sosiaaliselle osuuskunnalle on tunnusomaista, että se luottaa enemmän kansalaisyhteiskunnan rakenteisiin. Tämä tarkoittaa, että ne, joihin ei kohdistu suoraa vaikutusta, tarjoavat etuja heikommassa asemassa oleville ihmisille, joiden ei tarvitse olla sosiaalisen osuuskunnan jäseniä. Vaikka kaikki osuuskunnat tuottavat myös jäsenyyteen liittyvää solidaarisuutta, puhutaan joskus laajennetusta yhteisvastuun käsitteestä, koska ”solidaarisuusosuuskunnan” edut hyödyttävät sekä jäseniä että ei-jäseniä.
- c. Ammatilliset sosiaaliosuuskunnat tai ammattiyhdistykset ovat tuottavia osuuskuntia sosiaali- ja terveyspalvelujen alalla. Ne perustuvat pääosin pätevien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten toimintaan ja ne tarjoavat palveluita sosiaalisten ja terveyspalvelujen markkinoilla, samoin kuin monet muut toimijat. Osuuskunnat tarjoavat kuitenkin myös tässä erityisiä etuja: mm. sijoittajille ei virtaa varoja. Työntekijöillä on tasa-arvoiset oikeudet demokraattisten perusteiden mukaan ja he voivat ohjata yritystä, joka on heidän oma yhteisyrityksensä. Palvelujen tarjonnassa, erityisesti hoivapalveluissa, korostuu myös ammattietiikan merkitys. (Bayerisches 2019.)

Osatyökykyisten ja vaikeasti työllistyvien näkökulmasta Saksan työvoimapolitiikassa korostuu aktivointi ja integroituminen työmarkkinoille. Keskeinen tavoite on auttaa työikäisiä edunsaajia työllistymään. Tämän tavoitteen tukemiseksi on saatavana useita erilaisia integrointipalveluita.

Näitä ovat esimerkiksi työntajille maksettavat etuudet työsuhteen aloittamiseksi tai kotouttamisen edistämiseksi, työnhakijoiden perus- ja ammatillisen koulutautumisen tukeminen (erityisesti nuorten) sekä tukityömahdollisuuksien tarjoaminen henkilöille, jotka eivät työllisty suoraan yleisille työmarkkinoille. Nämä työt eivät kilpaile yrityskentällä ja ovat yleisen edun mukaisia. Alueellisesti vastuulliset työvoimakeskukset päättävät rahoituksesta tukikelpoisten työntekijöiden yksilöllisten tarpeiden mukaan. Työ ei muodosta työlainsäädännön mukaista työsuhdetta

Pitkäaikaistyöttömien työllistymistä tuetaan työnantajille rahallisesti niin, että ensimmäisenä vuonna 75 prosenttia työvoimakustannuksista katetaan ja toisena vuonna 50 prosenttia. Työntekijää valmennetaan työn ohessa. Valmentajat auttavat työtöntä saamaan jalansijan ammatillisessa elämässään, antavat tukea uuden työpaikan ongelmissa tai arjen järjestämisen vaikeuksissa. Ensimmäisen kuuden kuukauden aikana työnantajan on annettava työntekijälle aikaa osallistua valmennukseen. Pätevyys- ja koulutustoimenpiteitä voidaan käyttää koko tukijakson ajan yleisten määräysten mukaan. (Bundes. 2019.)

3.3 RUOTSIN SAMHALL JA SOFISAM

Osatyökykyisten ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyttä edistävät Ruotsissa valtakunnalliset organisaatiot kuten Samhall ja Sofisam.

Samhallin (2020) keskeinen tehtävä on järjestää työtä henkilöille, joilla on erilaisia toimintarajoitteita. 25 000 työntekijällään se kertoo olevansa maan suurin työnantaja ja maailman johtava työpaikkojen järjestäjä vajaatyökykyisille henkilöille. Samhall on Ruotsin valtion omistama yritys ja sen vuosiliikevaihto on noin 7 miljardia kruunua. Sillä on toimintaa yli 600 paikkakunnalla ja työntekijöitä melkein kaikissa kunnissa. Yrityksen ylijäämä pysyy yrityksessä ja se käytetään muun muassa työntekijöiden koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen. Samhall tekee yhteistyötä monien ruotsalaisten yritysten (esim. IKEA, Volvo, ICA, Swedbank) ja kuntien kanssa. Samhall jakaa myös vuosittain palkinnon organisaatiolle, joka on tehnyt aktiivista työtä vajaatyökykyisten työllisyyden edistämisessä.

Sofisam: Ruotsissa on myös vahvoja työhön integroivia sosiaalisia yrityksiä, (ASF= Arbets integrerande sociala företag), joiden toimintaa ohjaa ja valvoo valtakunnallinen viranomainen (Tillväxtverket). Työtä integroivan sosiaalisen yrityksen tavoitteena on integroida eri lailla vajaatyökykyisiä ihmisiä yhteiskuntaan ja työelämään työn ja osallistumisen kautta. Toiminnassa on tärkeää yhteistyö työvoimatoimiston, kunnan ja Försäkringskassa (KELA) kanssa. Ne esimerkiksi ostavat työharjoittelu- tai kuntoutuspaikkoja tai yritysten palveluita, kuten kotipalvelua, ateriapalvelua, siivousta, jne. Tällä hetkellä Ruotsissa on noin 300 tällaista yritystä. (ASF 2020.)

Kunnat tai viranomaiset eivät voi perustaa työhön integroivia sosiaalisia yrityksiä. Perustaminen on mahdollista ihmisille tai asiantuntijoille, jotka sitoutuvat toimintaan ja joilla on ideoita ja tietoa siitä, kuinka erilaisia yhteiskunnallisia tarpeita voitaisiin ratkaista sosiaalisen yrityksen avulla. Tällaisen yrityksen perustajalla on usein vahva sitoutuminen siihen ryhmään, jolla on erityistarpeita työmarkkinoilla. Näille yrityksillä on vahva side paikallisyhteisöön. Usein ne aloitetaan erilaisten paikallisten tarpeiden perusteella, joita ei tyydytetä, niin työpaikkojen luomisen kuin itse toimintakonseptinkin kannalta. Paikallisen ankkuroinnin avulla nämä yritykset tuovat ratkaisuja erilaisiin käytännön tarpeisiin: ruuan jakeluun, siivoukseen, muutto-, puisto-, ompelu-, puusepäntöihin-, puutarhanhoitoon sekä auttamaan ihmisiä työvoiman palkkaamisessa. Työhön integroivat sosiaaliset yritykset voivat tarjota monenlaisia palveluita asiakasryhmilleen kuten paikan työharjoitteluun, työkokeiluihin, kuntoutukseen sekä päivätoimintaa vammaisille ja mielenterveyskuntoutujille.

Aivan kuten Suomessakin Ruotsissa on joskus noussut esiin huoli siitä, että nämä sosiaaliset yritykset vääristävät kilpailua. Kysymykset ovat liittyneet useimmiten hintojen polkumyyntiin tai vapaan työvoiman käyttöön. Yleensä esimerkiksi kuntien tuki sosiaaliselle yritykselle ei riko mitään kilpailu- tai valtiontukisääntöjä, koska kyse on rajoitetuista summista haavoittuvien ryhmien tukemiseksi. Mutta yritys ei saa käyttää määräävää asemaa väärin esimerkiksi alihinnoittelulla. Kaikki muu julkinen tuki on kilpailun kannalta neutraalia. Tämä tarkoittaa, että myös muut yritykset voivat saada samanlaista tukea esimerkiksi palkkaamalla vammaisia. (ASF 2020.)

Ruotsin hallitus yhteiskunnallista yrittäjyyttä edistämään

Ruotsin hallitus on laatinut strategia ja ohjelma-asiakirjoja vuosille 2018-2020 yhteisö-talouden kehittämiseksi Ruotsissa erityisesti yhteiskunnallisten yritysten toiminta-edellytyksiä parantamalla; ei vain edellä mainittujen työhön integroivien sosiaalisten yritysten osalta. (Regeringen 2020; Tillvaxtverket 2020.)

Hallituksen strategiassa yhteiskunnalliset yritykset kytetään mm. uusien sosiaalisten innovaatioiden tuottamiseen yhteiskunnan haasteisiin sellaisilla ideoilla ja ratkaisuilla, jotka kehittävät yhteiskunnan kansalaisille tarjottavien palvelujen laatua ja parantavat niitä. Tämä nähdään puolestaan lisäävän kansalaisten hyvinvointia ja luovan osallistavan ja kestävämmän yhteiskunnan. Tämä on hallituksen tavoitteiden mukaista YK:n kestävän kehityksen toimintasuunnitelman 2030 täytäntöönpanossa. (Regeringen 2020.)

Yhteiskunnalliset yritykset nähdään strategiassa heterogeenisenä toimijaryhmänä ja toimintoina, jotka toimivat usein julkisen, yksityisen ja kansalaisyhteiskunnan raja-alueella. Yhteiskunnallista yritystä on määritelmänsä mukaan vaikea erottaa muista yrityksistä. Yleensä yhteiskunnallisilla yrityksillä on useita ominaisuuksia, jotka voivat viitata tähän ryhmään. Strategiassa viitataan näiden yritysten yhteiskunnallisen hyvän tuottamiseen ja näiden tavoitteiden todentamiseen sekä taloudellisen ylijäämän sijoittamiseen yhteiskunnallisesti hyödylliseen sen sijaan, että se otetaan ensisijaisesti voittoon palauttamalla omistajille. Hyödyntääkseen sosiaalista innovaatiovoimaa ja sosiaalisia etuja, joihin yhteiskunnalliset yritykset voivat osallistua, ja siten saavuttaakseen hallituksen kestävän yhteiskunnan tavoitteen, hallitus haluaa luoda hyvät olosuhteet yhteiskunnallisille yrityksille kasvaa ja toimia tiiviissä yhteistyössä julkisen sektorin kanssa. (Regeringen 2020.)

Strategian toteuttaminen nähdään pitkäjänteisenä työnä ja se kattaa monet politiikan alat. Keskeisimmät toimenpidealueet liittyvät tietoisuuden lisäämiseen eri tahoilla ja tasoilla yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä ja sen vaikutuksista, yritysten liiketoimintaosaamisen kehittämiseen ja erilaisten rahoitusinstrumenttien kehittämiseen, tiedon ja osaamisen kehittämiseen vaikutusten ja suorituskyvyn mittaamiseksi. (Regeringen 2020.)

Ohjelma-asiakirjassa nähdään tärkeänä valtion tuki yhteiskunnallisille yrityksille edistämään ratkaisuja yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin haasteisiin ja edistämään kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista. Ohjelmassa pidetään tärkeänä, että useammat julkiset toimijat tekevät yhteistyötä yhteiskunnallisten yritysten kanssa ja ostavat palveluita niiltä. Ruotsin kasvuvirastolla on hallituksen tehtävä vuosina 2018-2020 tukea yhteiskunnallista yrittäjyyttä hallituksen strategian mukaisesti. Se nostaa omassa selvityksessään esille mm. Ruotsin kunnat ja niiden tekemät hankinnat ja hankintojen suuntaaminen sosiaalisin perustein. (Tillväxtverket 2020.)

3.4 SUOMI JA LAPIN MAAKUNTA

Seuraavassa on aluksi koottu yhteen Suomen tilannetta kokonaisuutena ja tuotu esiin Lapin maakunnan tilannetta.

Suomi mainitaan usein yhtenä maailman osuustoiminnallisimmista maista: liki yhdeksänkymmentä prosenttia suomalaisista omaa jonkin osuuskunnan tai keskinäisen yhtiön jäsenyyden. (Pirkkalainen 2017, 64.) Lisäksi nostetaan usein esiin suuret osuuskunnat kuten tuottajaosuuskunnat, kauppaketjut, pankkitoiminta ja keskinäiset vakuutusyhtiöt, joilla on alallaan merkittäviä markkinaosuuksia ja pitkä historia. Kuuluvatko taloudellisen voiton tavoitteluun keskittyneet osuuskunnat ja keskinäiset yhtiöt kuten Valio, Metsäliitto ja OKO todella yhteisötalouteen yhtä lailla kuin pientä taloudellista toimintaa harjoittavat yhdistykset, kysyy mm. Pättiniemi? (Pättiniemi 2006, 22).

Merkille pantavaa on, että useissa Euroopan maissa, ei Suomessa, on säädetty myös sosiaalisia osuuskuntia koskeva laki tai ne on sisällytetty olemassa olevaan lainsäädäntöön. Suomessa lainsäädännöllinen kehitys on mennyt päinvastaiseen suuntaan ja esimerkiksi osuuskuntien osalta se on johtanut keskinäisen hyödyn korostumiseen, eikä nykyinen osuuskuntalaki juuri millään tavoin nosta esiin osuustoiminnan periaatteita tai sen yhteisöllisyyteen liittyvää potentiaalia ja historiaa. Italia, Ranska, Portugali, Espanja ja Belgia edustavat maita, joiden lainsäädännössä osuuskunnat tunnustetaan paitsi jäsenilleen taloudellista etua tuottavina organisaatioina, myös laajempaa sosiaalista tarkoitusta palvelevina yhteisöinä. Näissä maissa yhteisötalous, yhteiskunnalliset yritykset ja sosiaaliset osuuskunnat on sisällytetty lainsäädännön piiriin. Suomessa ei ole, julkisessa tai poliittisessa, keskustelussa juuri pohdittu Euroopan komission ja parlamentin tekemiä ehdotuksia ja aloitteita ja huomioita osuus- ja yhteisötalouden mahdollisuuksista työllisyyttä edistävän ja kestäväen talouden rakentamisessa. (Pirkkalainen 2017, 30-31,64.) Nähtäväksi jää, miten TEM:in selvitys (2020) Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa ja sen ehdotukset aikanaan muuttavat lainsäädäntöä Suomessa. Yhteisöllisiä yrityksiä koskeva lainsäädäntö saataneen aikaan mutta se vaikuttaa jäävän heikossa työmarkkina-asemassa olevien näkökulmasta vielä puolitiehen.

Suomen osalta on hyvä todeta, että mm. hankkeiden kautta, kuten Osallisuutta osuuskunnista -hanke, on Suomessakin pyritty edistämään osatyökykyisten työllisyyttä perustamalla työosuuskuntia. Osuuskuntia on myös ehdotettu hyvinvointipalveluiden tuottajiksi useampaankin otteeseen viimeisten vuosikymmenten aikana. Esimerkiksi jo vuonna 1997 selvitettiin osuuskuntamallin soveltumista osaksi kuntien palvelutuotantoa ja 2000-luvulla oli esillä osuuskuntamalli mm. terveyskeskuksille ja vanhuspalveluiden tuotantoon. Poliittiseen keskusteluun näitä ehdotuksia ei laajemmin ole saatu. Jotkin yksittäiset osuuskunnat tuottavat tällä hetkellä hyvinvointipalveluita. Nähtäväksi jää, miten osuuskuntamalli pääsee esille uudelleen muototuvassa sosiaali- ja terveyspalveluiden valtakunnallisessa rakenneuudistuksessa. (ks. Pirkkalainen 2017, 73-76.) Asiaa on jälleen selvitetty myös Braxin (2018) toimesta raportissa Järjestöjen rooli maakunta- ja sote -uudistuksessa.

Keskinäiset vakuutusyhtiöt toivat Suomessa ensimmäisenä käyttöön ns. sosiaalisen taseen, jonka avulla voidaan esittää ja arvioida yrityksen toimintaa ja sen ulkoisia vaikutuksia ympäristöön ja yhteisöön (Laurinkari 2010, 29).

Erilaiset (aatteelliset) yhdistykset ovat tarjonneet Suomessa sisällöltään monimuotoisia sosiaalipalveluja ja järjestökenttä onkin Suomessa erittäin laaja yhdistysten määrällä mitaten (yli 100000; PRH 2020). On arvioitu, että Suomessa on vajaa seitsemänkymmentä järjestöomisteista yhtiötä ja näillä noin 2000 toimintayksikköä ja noin 37 000 työntekijää. Niiden yhteenlaskettu liikevaihto on arviolta yli miljardin (Brax, 2018, 78). Suomalaisen merkittävän erityispiirteen tuo STEA:n kautta luotu rahapeliuottoihin perustuva rahoitusjärjestelmä. STEA avustaa vuosittain noin 900:aa sosiaali- ja terveysalan järjestöjä yhteensä noin 360 miljoonalla eurolla vuosittain. Lappiin näitä varoja kohdentuu STEA:n tilastojen mukaan 52 yhdistykselle yli 10 miljoonaa euroa vuonna 2020. (STEA 2020).

Matti Virenin (2014, 9-11) mukaan Suomessa on PRH:n säätiörekisterissä noin 2800 säätiötä, mikä on esimerkiksi pohjoismaisessa vertailussa vähän. Suomessa säätiöt muun muassa ylläpitävät sairaaloita, vanhainkoteja, museoita, myöntävät apurahoja tutkijoille ja opiskelijoille sekä rahoittavat kulttuurikohteita ja konferensseja.

Tuoreen selvityksen mukaan yhteiskunnallisten yritysten määräksi Suomessa on saatu yhteensä 1679, joista yli puolet on erilaisia yhdistyksiä. Lapin maakunnassa yhteiskunnallisia yrityksiä löytyi 52 kappaletta. (Kostilainen 2019). Suomalaisen työn liiton Yhteiskunnallinen Yritys -merkki on 229 yrityksellä, joista oli sosiaali- ja terveysalan toimijoita yhteensä 153 ja näistä reilusti yli puolet sosiaalihuollon avopalveluiden tarjoajia. (Suomalaisen työn liitto 2019). Arvoliiitto on puolestaan yhteiskunnallisten yritysten etujärjestö ja sen jäseniksi oli ilmoittautunut yli 60 organisaatiota joulukuussa 2019. (Arvoliiitto 2019).

Sosiaalisen yrityksen käsite on määritelty Suomen laissa kapeasti eikä sen käytännön toiminnalla ole Suomessa suurta merkitystä. Sosiaalisten yritysten rekisterissä oli joulukuussa 2019 yhteensä vain 24 yritystä. Sosiaalisten yritysten toimintaedellytysten parantamista on pohdittu useita vuosia esim. TEM:in tekemisissä selvityksissä. (TEM 2012; TEM 2019b).

Tilanne Lapin maakunnassa

Lapissa on edistetty yhteisötalouden kehitystä viime vuosina mm. kahden hankkeen voimin. Lappi - kansainvälinen ja arktinen menestyjä -hanke tuki tavoitetta tehdä Lapista EU:n harvaan asuttujen ja sirkumpolaarisen alueen innovatiivisin ja yrittäjähenkinen alue. EAKR-rahoitteinen hanke päättyi 12.2019. (Lapin liitto 2017.)

Hankkeen aikana, yhteisötalous nousi esille tärkeänä teemana. Hankkeen puitteissa järjestettiin mm. kolme työpajaa sidosryhmille, joissa keskusteltiin ja hahmoteltiin Lapin yhteisötalouden muotoa. Yksi työpajojen tulos oli kartoittaa alueelliset lähtökohdat sekä yhteisötalouden sidosryhmät Lapissa, jotka ovat kuvattu kuvioissa 1 ja 2.

Kuviosta 1 käy ilmi ne keskeiset alueelliset lähtökohdat, joiden on tunnistettu muovaavan yhteisötalouden kehitystä Lapin maakunnassa.

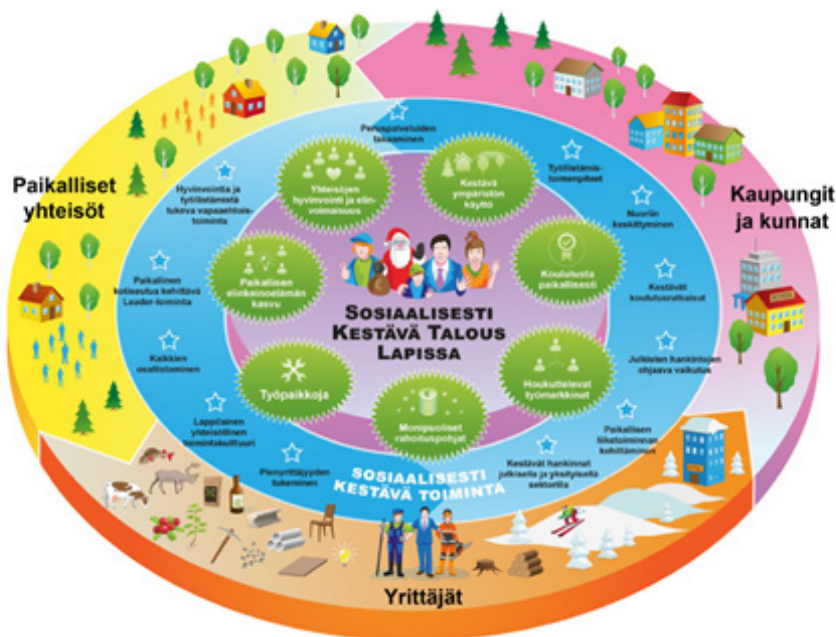

Kuvio 1 Alueelliset lähtökohdat Lapissa (Lapin liitto 2018)

Lapin maakunnassa ei ole aina osattu liittää kaikkea siihen liittyvää toimintaa social economy -käsitteeseen. Sosiaalisesti kestävä talous edustavat mm. Leader-toiminta, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistämiseen palveluja tuottavat säätiöt, kyläyhdistykset sekä lappilainen yhteisöllinen toimintakulttuuri. (Lapin liitto 2018.)

Sidosryhmäjäsenillä oli myös mahdollisuus liittyä tutustumismatkalle Ruotsin Örebroon. Kuten myös Lapissa, Örebroonkin on Smart Specialisation Strategia käytössä (katso luku 3.5 Social Economy - Smart Specialisation platform). Hankkeen puitteissa tehtiin tiivistä yhteistyötä Interreg Europe rahoitetun SOCENT SPAs – Social Entrepreneurship in Sparsely Populated Areas hankkeen kanssa. SOCENT SPAs hankkeen tavoite on edistää alueiden välistä yhteistyötä kuuden julkisen ja yksityisen voitto tavoittelemattoman yksikön välillä Suomessa, Saksassa, Slovakiassa ja Espanjassa. Tarkoituksena on parantaa alueellisten poliitikkojen tehokkuutta tukemalla aktiivisesti yhteiskunnallisten yrittäjien toiminnan näkyvyyttä ja toiminnan vauhdittamista harvaan asutuilla alueilla (SPAs) alueellisen kilpailukykyyn ja osallistavan kasvun ajurina. (SOCENT SPAs 2017.)

Esimerkkeinä hankkeiden välisestä yhteistyöstä ovat työpajat, jotka järjestettiin yhdessä ja joiden tulokset sisälletty SOCENT SPAs hankkeen toimintasuunnitelmaan. Toimintasuunnitelmassa kuvataan, mitä aiheita on jatkettava yhteiskunnallisen yrittäjyyden tukemiseksi strategisella tasolla, esim. Lapin sopimuksessa ja Älykäs

Kuvio 2 Sosiaalisesti kestävä talouden sidosryhmät Lapissa (Lapin liitto 2018)

erikoistumisen strategiassa. Toimintasuunnitelmassa on kolme toimintaotsikkoa, jotka on tarkoitus ottaa käyttöön kesällä 2021 mennessä:

1. Lapin yhteiskunnallisten yritysten ja sosiaalisesti kestävä talouden imagon ja tiedon parantaminen
2. Sosiaalisten vaikutusten mittausjärjestelmän perustaminen
3. Yhteiskunnallisten yritysten perustamisen edistäminen (SOCENT SPAs 2019.)

Työhönvalmennussäätiöt Lapissa

Lapin maakunnassa suurimman osan ammatillisista työhön kuntoutuksen ja valmennuksen palveluista tarjoavat eri paikkakunnilla toimivat työhönvalmennussäätiöt. Lapin maakunnan työhönvalmennussäätiöt toimivat kuudella paikkakunnalla: Kemissä, Keminmaalla, Kemijärvellä, Torniossa, Rovaniemellä ja Sodankylässä. (Meriva sr Kemissä tarjoaa palveluita myös keminmaalaisille). Säätiöiden omistuskenteet poikkeavat toisistaan esimerkiksi siinä, onko hallinnossa mukana asiakasjärjestöjen edustajia. Lisäksi Meriva sr on yksityinen säätiö mutta muut ovat kuntakonserniin kuuluvia. Kuitenkin myös Merivassa kunta on määrävässä asemassa. (Eduro 2020, Meriva 2020, Saura 2020, Seita 2020, Tornion työvoimalas. 2020.)

Säätiöt tarjoavat lakisääteisiä palveluita asiakkailleen. Asiakkaina ovat heikossa työmarkkina-asemassa olevat henkilöt kuten pitkäaikaistyöttömät, työttömät nuoret, kouluttamattomat, osatyökykyiset, päihderiippuvaiset, mielenterveysongelmaiset ja eri vammaisryhmät. Säätiöt tarjoavat erilaisia työ- ja toimintakykyä ylläpitäviä ja edistäviä palveluja, kuten kuntouttavia ja valmentavia palveluja, työtoimintaa, työ- ja

toimintakyvyn arvioita sekä työnhakuvalmennusta. Käytännössä säätiöiden toiminta on jakautunut kahteen osa-alueeseen eli hyvinvointia edistäviin palveluihin ja työllisyyden edistämisen palveluihin. Hyvinvoinnin edistämisen palveluissa toiminnassa painottuvat asiakkaiden osallisuutta tukevat palvelut ja työllisyyden edistämiseksi palvelut ovat kuntouttavia, opinnollistavia ja valmentavia palveluja. Näiden palvelujen tavoitteena on tukea ja ohjata valmennuksessa olevien asiakkaiden siirtymää työelämään. Toimintaa varten säätiöillä on erilaisia omia työ- ja valmennusympäristöjä, pajoja, jotka tarjoavat erilaisia palveluja kuten tekstiili-, auto-, metalli- ja pesulapalveluja. Tarjonta ja sisällöt vaihtelevat jonkin verran paikallisten olosuhteiden ja tarpeiden mukaan. Pajat tekevät pienimuotoista palvelujen myyntiä suoraan kuluttajille ja ns. alihankintana julkiselle sektorille ja yrityksille. Kilpailulain kilpailuneutraliteettia koskevat säännökset on huomioitu tässä toiminnassa ettei tavaroiden tai palveluiden myynti estä tai vääristä kilpailua (paikallisilla) markkinoilla. Tavaroiden ja palveluiden saatujen myyntitulojen osuus kokonaistuloista vaihtelee säätiöittäin ja vuosittain ollen noin 15-25%:a. (Eduro 2020, Meriva 2020, Saura 2020, Seita 2020, Tornion työvoimalas. 2020.)

Asiakasmäärien ja talouden näkökulmasta merkittävimpiä lakeja ovat lait kuntouttavasta työtoiminnasta, julkisen työvoima- ja yrityspalvelulain mukaiset työkokeilut ja palkkatuki, KELA:n ammatillinen kuntoutus sekä sosiaalihuoltolaki. Säätiöiden toiminnan merkitystä Lapin maakunnassa kuvaavina lukuina voidaan esittää mm. että ne työllistävät noin 150 henkilöä, asiakkaita on lähes 2000 ja yhteinen liikevaihto noin 9,4 miljoonaa euroa vuodessa. Summa on esimerkiksi samaa luokkaa kuin STEAN avustukset vuosittain Lappiin sosiaali- ja terveysalan yhdistyksille (n. 10 milj. €)

Taulukko 2. Työhönvalmennussäätiöiden toimintaa kuvaavia lukuja vuonna 2018

Säätiö	Eduro sr Rovaniemi	Meriva sr Kemi	Tornion Työvoima-la s.	Seita sr Sodankylä	Saura sr Kemi-järvi	Yhteensä
Työntekijöitä	48	30	40	15	10	143
Liikevaihto milj. €	3,9	2,2	1,8	0,9	0,6	9,4
Asiakkaita hlöä	855	443	400	153	100	1951

Säätiöiden asiakkaat työllistyvät pääasiassa erilaisiin avustaviin tehtäviin esimerkiksi puhtaanapidossa, kauppa-, ravintola-, hoiva- ja rakennusalalla. Säätiöiden toimijat ovat kuitenkin havainneet, että asiakkaiden siirtymät työsuhteeseen palkkatyöhön ovat vaikeita. Ongelmana on, että heikossa työmarkkina-asemassa (ml. osatyökykyiset) oleville henkilöille ei Suomessa ole sellaista työmarkkinarakennetta, joka huomioisi näiden ihmisten työllistymisen tarpeet kestävämmästä ja pitempikestoisesta työllisyydestä. Tätä varten Lapin työhönvalmennussäätiöt ovat käynnistäneet selvitys-

hankkeen, Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta -hanke, jossa selvitetään uudenlaisen työmarkkinatukirakenteen perustamista. (Halonen 2020, Harmanen 2020, Lehtola 2020.)

Säätiöt ovat organisoituneet myös valtakunnallisesti eri organisaatioihin kukin omien päätöstensä mukaisesti. Näistä tärkeimmät ovat Vatesin organisoima valtakunnallinen välityömarkkinatoimijoiden yhteistyöryhmä (Vates 2019) sekä Valmenus- ja sosiaalipalveluyhteisöjen yhdistys Oktetti ry. (Oktetti 2020). Suoraa ja säännöllistä kansainvälistä yhteistyötä ei säätiöillä ole.

3.5 EUROOPPALAISIA VERKOSTOJA JA TOIMIJOITA

Työhönvalmennussäätiöt ovat asiantuntijatuntijaorganisaatioita, jotka ovat verkostoituneet monin eri tavoin paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Mm. Lapin liiton taholta on esitetty arvioita, että kiinnittyminen eri tavoin EU-tason toimintaan on yhä tärkeämpää, mikäli toimijat haluavat saada rahoitusta toimintansa kehittämiseen kansallisen rahoituksen vähetessä uudella EU:n ohjelmakaudella 2021-2027. Tämä koskee myös säätiöiden toimintaa. Ajankohtaisena ja myös tulevan ohjelmakauden mallina on tuotu esiin alueellisia, älykkääseen erikoistumiseen perustuvia klustereita ja niiden muodostamia arvoketjuja. Tuomme seuraavassa esiin omien kokemustemme pohjalta joitain eurooppalaisia verkostoja, jotka voisivat kiinnostaa säätiöitä ja joihin kiinnittyminen Lapin liiton ja/tai muiden alueellisten toimijoiden kautta tai yhteistyössä tukisi tavoitteellista kehittämistoimintaa.

Social Economy – Smart Specialisation Platform

Lapin liitto on mukana Eurooppa tasoisessa yhteistyössä aiheeseen liittyen Social Economy -temaattisessa kumppanuudessa. Kumppanuuden tavoitteena on edistää keskinäisten ja osuuskuntien rajat ylittäviä toimia, jotta ne voivat hyödyntää sisämarkkinoiden kaikkia mahdollisuuksia laajentaakseen yhteisötaloutta alueiden välisen yhteistyön kautta. Kumppanuuden tarkoituksena on käsitellä useita ns. älykkääseen erikoistumiseen (S3) ja sosiaalitalouteen liittyviä haasteita, kuten miten: kehittää sosiaalitalousklustereita; luoda eurooppalaisille arvoalueille yhteisötalouden yrityksiä, jotka kuuluvat Euroopan eri alueille; parantaa yhteistyötä yritysten ja muiden alueellisten toimijoiden välillä, etenkin niiden, joilla on teknologista ja innovatiivista osaamista. (Smart 2020.)

Euroopan Komissio ei rahoita kumppanuuksia, mutta voi tarjota asiantuntija-apua kumppanialueille. Kumppanuuksia jatketaan myös alueidenvälisen hankkeiden kautta, kuten Interreg-rahoitus alueidenväliseen oppimiseen, kuten esimerkiksi SOCENT SPAs -hankkeessa. Älykkään erikoistumisen alusta, S3-alusta, on perustettu tukemaan älykkään erikoistumisen toteuttamista, ja se on myös foorumi temaattisille kumppanuuksille. (Lapin liitto 2019.)

Lapissa Lapin liitto järjesti yhteistyössä muiden alan sidosryhmien kanssa, mukaan lukien SOCENT SPAs -hanke, säännöllisiä kokouksia Lapin yhteisötaloudesta (sosiaalisesti kestävä talous Lapissa). Lapin yhteisötalouden ja yhteiskunnallisten yritysten

kehittämisen edistämiseksi Lapin maakuntaneuvoston ja muiden sidosryhmien valtuuskunta vieraili Örebrossa oppiakseen sosiaalitalouden kehittämisalioitteistaan jouluukuussa 2018. (Kohllechner-Autto, Nisula & Skantz 2019.)

Lapin liiton kehittämistyö ja Lapin ammattikorkeakoulun asiantuntijoiden osallistuminen tähän työhön on osaltaan ollut tukemassa myös tämän esiselvityshankkeen kysymysten muotoiluissa ja suunnitelluissa toimenpiteissä.

Osatyökykyisten työintegraatiota tukevia verkostoja

Sosiaaliset yritykset Euroopassa (CEFEC)

Sosiaaliset yritykset Euroopassa (CEFEC) kertoo verkkosivullaan olevansa ainoa sosiaalisten yritysten verkosto Euroopassa! Se määrittelee omaa toimintaansa ja päämääränsä seuraavasti. Sosiaaliset yritykset Euroopassa (CEFEC) on ollut toiminnassa lähes 25 vuotta. Se on vakiintunut ja arvostettu verkosto, jolla on seuraava visio: Sosiaalisia yrityksiä ja sosiaalisia osuuskuntia on kaikissa Euroopan kaupungeissa ja maissa. Johtamalla tätä liikettä, Sosiaaliset yritykset Euroopassa auttaa ihmisiä, jotka muuten kohtaavat leimautumista ja syrjintää, selviytymään sosiaalisesta ja taloudellisesta syrjäytyneisyydestään, työllisyyden avulla. (Socialfirm 2019.)

Sosiaaliset yritykset Euroopassa tukee ja kannustaa yhteiskunnallisten yritysten ja sosiaalisten osuuskuntien kehittymistä ympäri Eurooppaa, jotta useammat ihmiset, joilla on nykyään vakavia esteitä työmarkkinoille sijoittumisessa vammaisuutensa tai huono-osaisuutensa vuoksi, pääsisivät työelämään.

Aikana, jolloin työllisyys on entistä vaikeampaa henkilöille, jotka ovat vammaisuutensa tai epäedullisen asemansa vuoksi etäällä työmarkkinoista, on välttämätöntä, että luomme työpaikkoja tällaisille ryhmille, ja yksi ilmeisimmistä ratkaisuista on helpottaa aloittamista. Sosiaalisen yrityksen ja sosiaalisen osuuskunnan yritysten perustaminen ja toiminta, jotka tarjoavat todellisia, maksettuja, kestäviä työllistymismahdollisuuksia tukevassa työympäristössä.

Sosiaaliset yritykset Euroopassa CEFEC on todella osallistava ja integroiva verkosto, joka työskentelee jäsentensä puolesta kaikissa EU:n jäsenvaltioissa:

Omia tehtäviään verkosto kuvaa mm. seuraavasti:

- Se edistää sosiaalisten yritysten ja sosiaalisten osuuskuntien mallia EU:n, kansallisella ja alueellisella tasolla
- Kerää tietoja ja todisteita sosiaalisten yritysten vaikutuksista
- Helpottaa verkostoitumista ja parhaiden käytäntöjen jakamista jäsenten välillä
- Jakaa jäsenten osaamista ja asiantuntemusta

Suomesta verkoston jäsenenä on ainakin Vates -säätiö. Lisäksi on linkki mielenterveyden keskusliiton sivulle. Verkkosivuja on päivitetty viimeksi vuonna 2017.

Euroopan sosiaalisen integraation yritysten verkosto – ENSIE

Euroopan sosiaalisen integraation yritysten verkosto (ENSIE) on toiminut vuodesta 2001 asti. ENSIE on EU-tason toimija, joka toimii työmarkkinoille integroivien sosiaalisten yritysten (WISE) etujen ajajana.

ENSIE:n tavoitteena on vahvistaa jäsentensä toimintaa ja vaikutusvaltaa yhteistyön avulla. Se edistää mm. jäsentensä yhteistyötä ja kumppanuuksia, hyvien käytäntöjen, tutkimustulosten jne. jakamista sekä edustaa verkostoa ja edistää sen toimintaa Euroopan tasolla. EU-tason työtä ENSIE tekee erityisesti tutkimalla kannanottoja ja ehdotuksia, osallistumalla sosiaalisen syrjäytymisen vastaisen eurooppalaisen politiikan määrittelyyn sekä kehittämällä yhteistyötä muiden sosiaalitaloudessa toimivien eurooppalaisten verkostojen kanssa synergisten tulosten saavuttamiseksi. (ENSIE 2020.)

Kestävän kehityksen edistämiseen Euroopassa ENSIE haluaa myötävaikuttaa seuraavissa asioissa:

- epäedullisessa asemassa olevien riskiryhmien työmarkkina- ja sosiaalinen integraatio parantamalla heidän työllistymismahdollisuuksiaan ja tuottavuuttaan
- sosiaalisten yritysten taloudellinen elinkelpoisuus sekä niiden integroituminen ja vahvistaminen taloudellisessa toiminnassa yleensä
- tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistäminen huomioiden sukupuolten tasa-arvo

ENSIE:n kehittämisen painopisteet tällä hetkellä ovat:

1. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnassa toimivat työmarkkinoille integroivat sosiaaliset yritykset (WISE). ENSIE kasvattaa edelleen tietoisuutta WISE-ohjelmista. ENSIE kehottaa viranomaisia, etenkin kansallisia, luomaan suotuisan ekosysteemin sosiaalisten yritysten ylläpitämiselle ja kehittämiselle, jotka auttavat syrjäytyneimpiä ja syrjäytyneimpiä ihmisiä.
2. Sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten mittaaminen. Menetelmä sosiaalisten yritysten luomien sosioekonomisten hyötyjen mittaaminen sen osoittamiseksi, että sosiaalisiin yrityksiin sijoitetulla rahalla saadaan suuria säästöjä ja tuloja. Tutkimuksen tulokset vuoden 2018 tietojen perusteella on julkaistu.
3. Ohjelmatyöhön osallistuminen. ENSIE analysoi joulukuussa 2019 vuosittaista kestävän kasvun strategiaa (ASGS), jossa asetetaan Euroopan komission yleiset taloudelliset ja työllisyysprioriteetit tulevaa vuotta varten sekä komission ja neuvoston ehdotusta yhteiseksi työllisyysraportiksi (JER). Lisäksi ENSIE kehotti jäseniään analysoimaan maaraporttinsa ja ottamaan yhteyttä toimivaltaisiin kansallisiin ja Euroopan viranomaisiin.
4. Julkiset hankinnat. ENSIE toimii aktiivisesti julkisten hankintojen alalla ja tukee julkisten hankintojen sosiaalisempaa ja kestävämpää käyttöä.
5. Maahanmuutto ja siirtolaisuus. ENSIE on aktiivinen siirtolaisuuden ja heikoimassa asemassa olevien ihmisten tukemisen suhteen.

6. Euroopan rakenne- ja sijoitusrahastot. Euroopan rakennerahastot ja sijoitusrahastot tarjoavat merkittäviä mahdollisuuksia WISE: n kehittämiseksi. ENSIE on mm. osallistunut komission järjestämiin kuulemistilaisuuksiin asiassa.
7. Euroopan komission yhteiskunnallisen yrittäjyyden asiantuntijaryhmä (GECES). ENSIE osallistuu GECES-kokouksiin tarkkailijana.
8. Tällä hetkellä ENSIE:ssä on mukana 27 kansallista ja alueellista verkostoa, jotka edustavat 21 maata eri Euroopan maista. Kaikilla näillä verkostoilla pyritään paikallisiin rajoituksiin mukautetuilla tavoilla heikommassa asemassa olevien ryhmien sosiaaliseen integraatioon. Yhdessä ne edustavat yli 3 150 sosiaalisen integraation yritystä ja noin 270 000 palkattua henkilöä. (ENSIE 2020.)
9. Suomesta verkostossa ei ole jäseniä. Tätä selittää yhteiskunnallisten ja sosiaalisten yritysten suhteellisen heikko asema ja tilanne tällä hetkellä Suomessa.

REVES – European Network of Cities and Regions for the Social Economy

REVES on eurooppalainen organisaatio, joka perustuu paikallis- ja alueviranomaisien ja alueellisten sosiaalitalouden järjestöjen väliseen kumppanuuteen. Yhteisötalouden-käsitteen alla REVES käsittelee osuuskuntia, keskinäisiä yhtiöitä, yhdistyksiä, säätiöitä ja yleensä kaikkia niitä organisaatioita, jotka vakuuttavat yksilöllisen ja sosiaalisen tavoitteen etusijalle pääoman suhteen, vapaaehtoisen ja avoimen jäsenyyden, jäsenyyden demokraattisen valvonnan, jäsenten / käyttäjien etujen ja yleisen edun yhdistäminen, yhteisvastuun ja vastuun periaatteen puolustaminen ja soveltaminen, suurimman osan ylijäämien autonominen hallinnointi ja kestävä käyttö .

REVES-jäsenet ovat niitä paikallisviranomaisia tai sosiaalitalouden organisaatioita, jotka ovat parhaillaan kehittämässä tai halukkaita kehittämään politiikkoja sosiaalisen ja yhteisvastuullisen talouden edistämiseksi oikeudenmukaisimman, osallistavan ja vastuullisen yhteiskunnan puolesta; sosiaalisten innovaatioiden verkosto sekä menetelmien että menettelyjen suhteen, jotka perustuvat jäsenten ja niiden alueiden yhteisrakentamiseen ja jaettuihin kykyihin.

REVES edustaa, puolustaa ja edistää jäsentensä yhteisiä arvoja suhteessa eurooppalaiseen ja kansainvälisiin instituutioihin. Se pyrkii yhdessä jäsentensä kanssa REVES-peruskirjassa asetettuihin tavoitteisiin:

- Käynnistetään vuoropuhelu Euroopan ja kansainvälisten instituutioiden kanssa positiivisten olosuhteiden luomiseksi sosiaalisen ja yhteisvastuullisen talouden kehittämiseksi.
- Kehittää sosiaalista vastuuta ja vaihtaa asiantuntemusta ja tietotaitoa sekä toteuttaa innovaatioita paikallisyhteisöjen osallisuuden, osallistumisen ja vaikutusmahdollisuuksien parantamiseksi.
- Koulutetaan ja välitetään sosiaaliseen talouteen perustuvan kumppanuuden panosta yhteisvastuullisempiin yhteisöihin; olla laboratorio innovaatioille sosiaalipolitiikassa ja tuettava niiden leviämistä kaikilla alueilla.
- Tehdä yhteistyötä ja luoda synergioita muiden kansallisten, eurooppalaisten ja kansainvälisten verkostojen kanssa ja täydentää niitä;

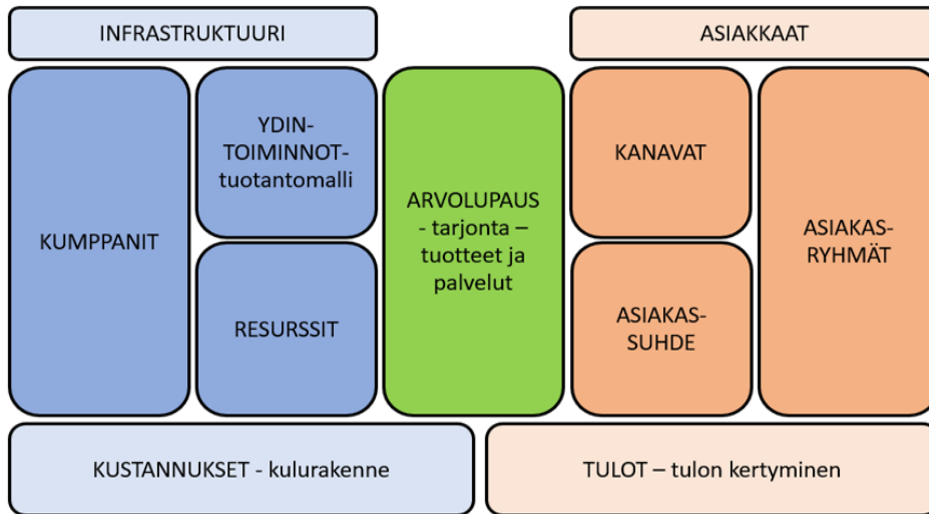
Toteutetaan näitä tavoitteita Euroopassa ja kansainvälisellä tasolla alueellisen yhteenkuuluvuuden, kansainvälisen yhteisvastuun, yhtäläisten mahdollisuuksien edistämisen ja pohjois-etelä-yhteistyön kannalta. Hyödyntää omien jäsenten ja jäsentensä kokemuksia eri kiinnostuksen kohteista ja asettaa ne kaikkien jäsenten saataville. (REVES 2019.)

4. LIIKETOIMINTAMALLI

4.1 LIIKETOIMINTAMALLIN MÄÄRITTELYÄ

Kaikki liiketoiminta lähtee yleensä liikkeelle jonkinlaisesta (liike)ideasta, mikä määrittelee yrityksen olemassaolon tarkoituksen ja suunnan. Liikeidean rakentamisessa ja kuvaamisessa käytetään usein liiketoimintamallia, jossa kuvataan mitä, kenelle ja miten yritys tekee ja toimii. Järvinen ja Kari (2017) vertaavat liiketoimintamallia ruokareseptiin, jossa aineet ja tarvikkeet on listattu ja ohjeet annoksen toteuttamiseksi. Pelkkä resepti ei varmista maukasta ateriaa, sillä kestävä liiketoimintamallin löytäminen vaatii idean testaamista ja kehittämistä. Saarelainen (2013) väittää, että vaikka liiketoimintamallia paljon käytetään liiketoiminnan uudistamis- ja kehittämistyössä, sen selkeää määritelmää ei ole olemassa. Termiä, liiketoimintamalli, käytetään yleisesti ja sujuvasti liiketoiminnassa tietämättä kuitenkaan, mistä puhutaan: yksi voi puhua ansaintalogiikasta, toinen organisaatorakenteesta, kolmas tuote- ja palvelukokonaisuudesta ja neljäs asiakaslupauksesta. Liiketoimintamallia voidaan hyödyntää myös julkisella sektorilla tai järjestötoiminnassa, vaikka varsinaisten asiakkaiden tunnistaminen ja ansaintalogiikka poikkeavat yritystoiminnasta. Santalainen ja Baliga (2015) hyödyntävät Zott ja Amitin vuodelta 2008 määritelmää eli liiketoimintamalli voidaan määritellä konseptiksi, joka hahmottaa lisäarvoa tuottavien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi tarvittavien vuorovaikutussuhteiden rakenteen, sisällön ja hallintamallin asiakkaiden sekä ulkoisten ja sisäisten verkostokumppaneiden kanssa.

Perinteisen liiketoimintamallin kuvaamisessa käytetään usein Alexander Osterwalderin kehittämää visuaalista työkalua Business Model Canvasia (BMC), jonka avulla yritys voi pohtia ja visualisoida, mitä kaikkea se tarvitsee tuotteittensa tai palveluittensa tuottamisessa. (Järvinen & Kari 2017.) BMC on myös strategiatyökalu, jonka avulla voidaan kehittää jo olemassa olevaa liiketoimintamallia. Mallissa pohditaan yhdeksää valintaa, joita yrityksen perustajien tulee pohtia sekä kokonaisuutena että erillisinä valintoina, joiden avulla kuvataan yrityksen ansaintalogiikka ja liiketoimintaan kuuluvat elementit: infrastruktuuri, arvolupaus, asiakkaat, kustannukset ja tulot (Kuva 3). (Onnistu Yrittäjänä 2019.)

Kuvio 3. BMC – seinätaulu (mukailtu Järvinen & Kari 2017; Onnistu Yrittäjänä 2019)

Keskeisintä liiketoimintamallissa on arvolupaus, joka sisältää yrityksen tarjonnan (tuotteet ja/tai palvelut), jolla pyritään täyttämään valitun asiakasryhmän tarpeet vähintään yhtä hyvin kuin yrityksen kilpailijat. Arvolupaus antaa vastauksen pohdintaan, kannattaako ostaa juuri tietyltä yritykseltä. Hyvä arvolupaus on selkeä, ymmärrettävä ja helppo viestiä. Arvolupauksen tavoite on siis mahdollisimman hyvin vastata asiakkaiden tarpeisiin ja täyttää ne. (Järvinen & Kari 2017.) Asiakkaat jaetaan liiketoiminnassa eri asiakasmarkkinoihin riippuen niiden asemasta kulutustuotteiden, tuotantohyödykkeiden tai yrityspalveluiden markkinoilla. Näistä markkinoista käytetään usein kirjanyhdistelmiä B2B (Business to Business) ja B2C (Business to Consumer), jotka ovat kaikista tavallisimmat markkinat, joilla toimitaan. Verkostotaloudessa on kyse M2M (Many to Many) -markkinoinnista. Julkisella sektorilla asiakassuhde on B2G (Business to Government), missä on ominaista, että asiakkaan hankinnat ovat tarkoin säänneltyjä. Yksittäisten toimijoiden vuorovaikutuksesta käytetään lyhenteitä P2P (People to People). Jos yritys toimii usealla markkinalla, sen toiminnot painottuvat markkinan mukaisesti erilailla. (Viitala & Jylhä 2014.) Asiakkaiden tarpeita voidaan Järvisen ja Karin (2017) mukaan kartoittaa kuvaamalla tehtävät, joihin asiakas haluaa tai hänen on pakko hankkia tuotteesi ja/tai ostaa palvelusi tekemään ne. Tehtävät voivat olla toiminnallisia, emotionaalisia tai sosiaalisia. Siivoaminen on hyvä esimerkki tehtävästä, jonka asiakas haluaa tehdä ja pohtii, siivoaako itse vai palkkaako jonkin muun tekemään sen. Siivouspalvelun ostaminen on yksi vaihtoehto, mutta siihen voi sisältyä kipukohtia, kuten päästäkö vieraan siivoamaan kotiini, saanko hyvän siistijän tai siivouspalvelun korkea hinta. Toisaalta asiakas voi miettiä omaa säästyvää aikaa ja energiaa, puhdasta kotia tai kotitalousvähennyksen hyödyntämistä.

Liiketoimintamallin avulla voidaan myös nähdä ja ohjata yrityksen taloutta ansaintamallin(logiikan) ja kustannusrakenteen kautta. Toiminnan purkaminen näkyviin osiin, voidaan helpoimmin jäljittää liiketoiminnan lukuja ja syy-seuraussuhteita tulevaisuuden näkökulmasta. Saarelainen luettelee useita esimerkkejä ansaintamalleista, kuten tuotteiden myynnistä saatava kertakorvaus, resurssien käyttöön liittyvät maksut, kiinteän hinnan veloitukset tai asiakashyötyyn perustuvat veloitukset. Julkisella sektorilla vastaava ansaintamalli on verojen periminen. Ansaintamallin avulla pyritään lujittamaan asiakkuuksia esimerkiksi myymällä asiakkaille lisäarvoa tuottavia palveluita tai antamalla asiakkaille ratkaisuja heidän tarpeisiinsa. Olipa kyseessä sitten voittoa tavoittelematon tai perinteinen voittoa tavoitteleva yhteisö, talouslaskelmat ovat tärkeitä yhteisön tulevaisuuden kannalta. Liiketoimintamalli auttaa näkemään seikat, jotka mahdollistavat taloudellisen menestyksen ja sen myötä mahdollisuuden panostaa toiminnan jatkuvuuteen. Tärkeintä on tietää ja ymmärtää, mistä taloudellinen tulos syntyy. Talouden tilaa analysoitaessa tarkastellaan usein kustannusten syntymekanismia tuloslaskelmien ja taseiden kautta. Kustannusrakenne vaikuttaa liiketoiminnan uudistamisnopeuteen, ketterä tase ja alhainen kustannusrakenne mahdollistaa myös ketterän liiketoiminnan kehittämisen. Saarelaisen mukaan:” Talouden suunnittelussa parhaita ohjenuoria ovat inhorealismi ja armoton rehellisyys.” (Saarelainen 2013.)

4.2 OSUUSKUNTA YRITYSMUOTONA

Osuuskuntalain (421/2013) ensimmäisen pykälän mukaan osuuskunta on itsenäinen oikeushenkilö, joka syntyy rekisteröimisellä kaupparekisteriin. Osuuskunnan jäsenet voivat hyödyntää osuuskunnan tarjoamia palveluita ilman, että ovat henkilökohtaisesti vastuussa osuuskunnan velvoitteista. Yritysmuotona osuuskunta sopii esimerkiksi saman alan asiantuntijapalveluita tarjoaville yrityksille, kuten eri alojen ammattilaisten asiantuntijaosuuskunnat, jolloin osuuskunta voi hoitaa hallinnollisia ja taloudenpitoon liittyviä tehtäviä. Osuuskunnan tarkoitus on tukea jäseniensä elinkeinoja harjoittamalla myös itse taloudellista toimintaa. Osuuskuntayritysmuoto on viime vuosina yleistynyt, koska sen perustamista on lainsäädännöllä helpotettu ja minimipääomavaatimusta ei laissa ole, jolloin alkupääomaa ei tarvita. Perustajana voi olla yksi tai useampi henkilö. Hallituksen ja sen jäsenten velvollisuuksia koskevat määräykset ja taloudellinen vastuu ovat samat kuin osakeyhtiössä. Verrattuna osakeyhtiöön osuuskunnan voiton tavoittelun ja ylijäämän jaon periaatteet poikkeavat. (Tomperi 2019.)

Alkuvaiheessa osuuskunnan perustajat muodostavat osuuskunnan jäsenistön, mutta jäseneksi voi liittyä kirjallisella hakemuksella kuka tahansa, mikäli osuuskunnan säännöksissä ei ole siihen asetettu mitään edellytyksiä tai rajoituksia eli jäsenistön määrä voi olla vaihtuva. Lopullisen suostumuksen jäsenyydestä päättää osuuskunnan hallitus. Osuuskunnan säännöissä, jotka ovat perustamisvaiheessa laadittu, jäsenmäärää, osuuksien lukumäärää ja osuuspääomaa ei ole ennalta määrätty, mutta jäsenen tulee ottaa ainakin yksi osuuskunnan osuus liittyessään osuuskunnan

jäseneksi, josta hän maksaa säännöissä tai osuuskunnan kokouksessa määräämän merkintähinnan. Kaikki osuudet sisältävät periaatteessa samanlaiset oikeudet osuuskunnan jäsenille, mutta säännöissä tulee määritellä erilaiset oikeudet ja ehdot omistajuuteen ja jäsenyyteen. Osuuskuntalain yksi muutos oli jäsenyyteen ja osuusomistukseen liittyvien oikeuksien erottaminen toistaan. Osuuksia voi merkitä muutkin kuin vain jäsenet, mutta heillä ei ole pääsääntöisesti äänestysoikeutta. Kuten aikaisemmin tuli esille, osuuskunnan jäsen ei ole henkilökohtaisesti vastuussa osuuskunnan velvoitteista vaan hän vastaa ainoastaan osuuskuntaan sijoittamallaan summalla. Osuuskunnan kokouksessa ylintä päätösvaltaa käyttävät osuuskunnan jäsenet, jossa kullakin jäsenellä on yksi ääni, mikäli säännöissä ei ole sallittu jäsenille erisuuruisia äänimääriä. Säännöissä voidaan toisaalta määrätä, että ylintä päätösvaltaa käyttää edustajisto tai hallintoneuvosto, johon jäsenet valitsee osuuskunnan kokous. Jäsen voi erota osuuskunnasta ilmoittamalla siitä kirjallisesti osuuskunnalle. (Tomperi 2019.)

Osuuskuntapääoma ja voitonjako

Osuuskunnalla omapääoma muodostuu sidotusta ja vapaasta omasta pääomasta. Merkittävin oman pääoman erä on osuuspääoma, joka muodostuu jäsenistön osuusmaksuista. Oma pääoma voi muodostua osuuspääomasta, osakepääomasta, vararahastosta ja muista rahastoista, edellisten tilikausien ja kuluvan tilikauden voitoista/tappioista. Muihin rahastoihin voi kuulua esimerkiksi sijoitetun vapaan oman pääoman (SVOP) rahasto tai sääntöjen mukaisia rahastoja. Osuuskunnan säännöissä määritellään paljon erilaisia asioita, mutta osuuspääoman suuruutta ei siellä määritellä eikä sitä tarvitse rekisteröidä. Jäsenmäärän muuttuessa, osuuspääoma muuttuu heidän maksamiensa osuusmaksujen vuoksi. Osuuskunnan säännöissä määritellään, miten merkintähinnat kirjataan osuuspääoman ja SVOP-rahaston välillä. Osuusmaksu voi olla nimellisarvoinen, johon voi sisältyä myös liittymismaksu, tai se voi olla nimellisarvoton. Nimellisarvotonta merkintähintaa puoltaa se, että se voidaan muuttaa tarpeen mukaan muuttamatta sääntöjä ja koko merkintähinta voidaan silloin merkitä SVOP-rahastoon. Jäsen saa osuuskunnasta erotessaan osuutensa merkintähinta takaisin. Uudesta osuuskuntalaista poistettiin pakollinen vararahasto, jota kartutettiin tilikauden ylijäämällä vuosittain. Kartuttamisvelvollisuus voi kuitenkin olla edelleen osuuskunnan säännöissä. Osuuskunnan omassa pääomassa voi sisältyä myös osakepääomaa, jota koskee säännökset kuten osakeyhtiön osakepääomaa. Osakkeisiin ei yleensä sisälly äänioikeutta, mutta osuuskunnan säännöissä voidaan määrätä äänioikeudesta sekä oikeudesta osuuskunnan varoihin. Osakkeet ovat siirtokelpoisia. (Tomperi 2019.)

Rekisteröidyn osuuskunnan varojen jakautuminen tulee perustua viimeiseen vahvistettuun (ja tilintarkastettuun, jos laki tai säännöt vaativat tilintarkastajan käyttämisen) tilinpäätökseen. Varojen jakamisessa on kuitenkin huomioitava tilinpäätöksen jälkeen mahdollisesti osuuskunnan taloudessa tapahtuneet merkittävät muutokset. Varoja ei myöskään saa jakaa, kun jo niistä päätettäessä tiedetään, että osuuskunta on maksukyvytön tai varojen jakamisen aiheuttaa sen. Osuuskuntalaki (16 1 §)

ottaa kantaa varojen jakoon kohdissa, jotka koskevat ylijäämän ja varojen jakamista VSOP-rahastosta, osuuden palauttamista jäsenyyden päättyessä tai jos osuus irtisanoitaan, osuus pääoman tai vararahastojen alentamiseen, lunastuslausekkeen käyttämiseen sekä varojen jakamiseen, jos osuuskunta puretaan. Se, miten ylijäämää jaetaan osakkaille, määrätään osuuskunnan säännöissä (= osuus pääoman korko) tai jos ei säännöissä määrätty, jako tehdään käytettyjen palveluiden mukaan (= ylijäämän palautus). Osuuskunnan säännöissä voidaan sallia lahjojen anto yleishyödylliseen tai siihen rinnastettavaan tarkoitukseen, mikäli lahjoituksen määrä on kohtuullinen sen käyttötarkoitukseen nähden ja osuuskunnan tilanne taloudellisesti ja muutoin sen sallii. Lahjoituksesta päättää osuuskunnan hallitus tai hallintoneuvosto sääntöjen sallimissa puitteissa. Muutoin hallitus saa käyttää sanottuun tarkoitukseen varoja, jos niiden merkitys osuuskunnan tila huomioon ottaen on vähäinen. Muu liiketapahtuma, joka vähentää osuuskunnan varoja tai lisää sen velkoja ilman liiketaloudellista perustetta, on laitonta varojenjako. (Osuuskuntalaki 421/2013.)

4.3 VOITTOA TAVOITTELEMATON SEKTORI

Voittoa tavoittelematon sektorin, ns. kolmas sektori, (non-profit sector, ickevinstsyftande sektorn) käsite on yhteinen kansantalouden tilinpidolle kaikissa maissa niin sanotun SNA -normin mukaisesti. Sen sijaan käsite ”yleishyödyllinen yhteisö” on enemmänkin suomalainen juridinen termi, jolla ei löydy vastinetta ulkomailla. Anglosaksisessa terminologiassa yleisimmin esiintyvä termi on ”charities”, jolla me yleensä ymmärrämme hyväntekeväisyyteen keskittyvää yhteisöä tai sitten edellä mainittua non-profit sector. Ulkomailla erotetaan verotuksen yhteydessä yleensä voittoa tavoittelemattoman toiminnan eri kategoriat (charities, religious entities, sports clubs jne.), joita monesti kohdellaan hieman eri tavoin. Esimerkiksi Ruotsissa verovapauden rajaamisen yhteydessä määritellään suhteellisen tarkasti, mitkä tarkoituksetperät antavat säätiöille verovapauden. Vaikka säätiöitä on Suomessa paljon, Suomi ei kuitenkaan ole mikään säätiöiden ”luvattu maa”. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Ruotsissa rekisteröityjä säätiöitä on 20 000 ja rekisteröimättömiä vielä saman verran. Norjassa säätiöitä on 7000 ja Tanskassa puolet enemmän eli noin 14000. Lukumäärien ja taloudellisen merkityksen kannalta säätiöitä on selvästi eniten anglosaksisissa maissa, etenkin Englannissa ja USA:ssa.

Englannissa säätiöitä on noin 160000 ja USA:ssa niitä on (ainakin) 630000. USA:ssa verovapaiden organisaatioiden lukumäärä vuonna 2009 oli 1.91 miljoonaa, joista uskonnollisia yhteisöjä ja hyväntekeväisyysjärjestöjä oli valtaosa, yhteensä 1.24 miljoonaa. Maailmanlaajuisesti uskonnollisilla yhteisöillä on ollut hyvin suuri merkitys koko sektorin kehityksen kannalta. Erilaiset verotukselliset ratkaisut ovat usein syntyneet juuri uskonnollisten yhteisöjen tarpeista. Näin etenkin maissa, joissa ei ole ollut valtionkirkkoa. (Viren 2014, 9-10; IRS Data Book 2009).

Säätiöt ovat siinä mielessä yhdistyksiä helpompi tarkastelukohde, että niiden rooli on määritelty lainsäädännössä, ja toisaalta niiden velvollisuutena on toimittaa olennaiset tiedot Patentti- ja rekisterihallitukselle (PRH), jossa ne muodostavat säätiöre-

kisterin (vuonna 2019 PRH:n säätiörekisterissä on noin 2700 säätiötä). Tiedot sisältävät säätiöiden tasetiedot ja tuloslaskelmat, joiden perusteella voidaan arvioida niiden toiminnan taloudellista luonnetta. (Viren 2014, 10.)

Rahastojen osalta ei sen sijaan ole rekisteröitymisvelvoitetta. Rahastoja voidaan pitää epäitsenäisinä säätiöinä. Ne voivat olla joko osa yhdistyksestä tai varsinaisia säätiöitä. Osa niistä voi olla kaikkien yhteisömuotojen taseiden ulkopuolella. Rahastot voivat olla joko omarahoitteisia tai ne voivat saada rahoitusta yleisöltä tai muilta säätiöiltä. Stipendisäätiöiden tapauksessa rahastot ovat yleinen organisoitumismuoto ja suurten säätiöiden tai yhdistysten sisällä niitä voi olla useita satoja. Esimerkiksi Suomen Kulttuurirahasto muodostuu yleisrahoituksesta ja lähes 800 nimikkorahastosta. Svenska litteratursällskapetin (SLS) piirissä rahastoja on noin 600. (Viren 2014, 10.)

Yhdistykset ovat nekin pääsääntöisesti rekisteröityneenä PRH:n yhdistysrekisterissä (vuoden 2019 lopussa rekisterissä oli noin 106 000 yhdistystä), mutta olennainen ero säätiörekisteriin verrattuna on se, että yhdistysrekisterissä ei ole yhdistyksen toiminnasta ja taloudesta kertovia lukuja. Vain poliittisia puolueita, jotka ovat yhdistysten erityismuotoja, joista on oma lainsäädäntönsä, on käytettävissä tilinpäätöstiedot. Yhdistysten ohella meillä on liittoja (kuten ammattiliitot), jotka ovat yhdistysten liittoumia. Sen paremmin säätiöillä kuin yhdistyksilläkään ei ole automaattista velvoitetta tehdä veroilmoitusta (riippumatta niiden taloudellisen toiminnan luonteesta). (ks. Viren 2014, 10-11.)

4.4 LIIKETOIMINTAMALLEJA YHTEISKUNNALLISEEN YRITTÄMISEEN

Tällä vuosituhanella voidaan väittää, että kaikki yhteisöt ovat kohdanneet suuria muutoksia toinen toisensa perään. Arvaamattomuutta ovat aiheuttaneet uudet teknologiat, mieltymystottumusten muutokset, kansainvälisen talouden heittelyt sekä muut suurta epävarmuutta aiheuttavat tapahtumat. MEME (monimutkainen, epävarma, moniselitteinen, ennustamaton) -malli kuvaa hyvin niitä olosuhteita, joissa yritykset tekevät valintoja, suunnittelevat tulevaisuutta, pyrkivät hallitsemaan riskejä ja edistävät muutosta. Esimerkiksi terveydenhuollon toimintajärjestelmät muodostuvat eri elementtien monisäikeisistä suhteista, mikä aiheuttaa monimutkaisuutta. Tiedon puute maailman tilanteesta johtuvien sanktioiden vaikutuksista, muista hämmentävistä tapahtumista tai esimerkiksi pandemiaista aiheuttavat suurta epävarmuutta. Tiedon puute ja toiminnan pelisääntöjen epäselvyys tekevät tulevaisuuden suunnittelun moniselitteiseksi, josta esimerkkinä uudet tietosuoja säännökset ja sosiaalisen median rahoituksen pelisäännöt. Osakekurssien nopeiden muutosten, raakaöljyn hintojen rajujen vaihteluiden ja yleisesti raaka-aineiden hintojen vaihteluiden ennustamattomuus luovat myös epävarmuutta. Edellä kuvatut tekijät lisäävät liiketoiminnan monimutkaisuutta, mutta ne myös pakottavat uudistamaan ja kehittämään liiketoimintamalleja tavoitteena ottaa haltuun suurempi siivu arvomaailmasta kuin mitä yksittäisellä tuotteella ja/tai palvelulla saavutetaan, mikä voi johtaa kokonaisten toimialojen rakenteen muutoksiin ja radikaalisiin muutoksiin koko yhteiskunnassa ja

luo uusia markkinoita. Innovatiiviset liiketoimintamallit voivat toimia esimerkiksi kumppanuusverkoston tasolla, jolloin liiketoimintamallin lisäarvoa lisätään muiden verkostokumppaneiden resursseja ja osaamista. Kumppanuusverkostoihin perustuvat liiketoimintamallit voidaan jakaa: toimintatehokkuuteen pyrkivät liiketoimintamallit, koettuun laatumielikuvaan perustuvat liiketoimintamallit, yksilöiden verkostovoimaan pohjautuvat liiketoimintamallit sekä organisaatioiden verkostovoimaan perustuvat liiketoimintamallit. (Santalainen & Baliga 2015.)

Uutena liiketoimintamallina voidaan esitellä myös yhteiskunnallisen yrittämisen -mallin, koska yhteiskunnassamme vaikeasti työllistyvien ongelma on olemassa ja uusia mahdollisuuksia esimerkiksi osatyöllistämiseen tulee etsiä. Näiden ongelmien ratkaisijaksi sopisi parhaiten julkinen sektori, järjestöt tai yritykset, koska yhteiskunnallisten yritysten kautta voidaan lisätä hyvän elämän edellytyksiä merkittävästi. Yhteiskunnallisen yrittämisen kautta työllistymisongelmia voidaan ratkaista myös liiketoiminnan keinoin, koska liiketoimintaakin ohjaa kohtuullisuus ja sen arvomaailmaa yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Liiketoimintamallina yhteiskunnallinen yrittäminen on Suomessa vähän tunnettu eli sitä tulisi enemmän tuoda esille, koska menestyvä yhteiskunnallinen yritys tuottaa sekä taloudellista että euroissa mittaamatonta lisäarvoa yhteiskunnalle. Perinteisen yrityksen tavoitteena on myydä tuotteitaan ja/tai palveluitaan mahdollisimman paljon hyvään hintaan taloudellisen hyödyn maksimoimiseksi, josta syntynyt voitto käytetään yrityksen kehittämiseen tai maksetaan tuotona yrityksen omistajille. Yhteiskunnallisen yrityksen tavoitteena on myös menestyä ja tuottaa voittoa, mutta erona on se, miten saavutettu voitto käytetään. Yhteiskunnallinen yritys on ensisijaisesti olemassa jonkin yhteiskunnallisen päämäärän, jonka määrittelevät yrityksen omistajat, toteuttamiseksi ja käyttää yli puolet voitostaan tämän päämäärän edistämiseen ja toimintansa kehittämiseen tai lahjoittaa sen oman toiminta-ajatuksen mukaan eri kohteisiin. Liiketoiminnan syy ja seuraus on jonkin yhteiskunnallisen ja ekologisen hyvän tekeminen. Yhteiskunnallisen yrityksen tavoitteena voi olla hyvinvoinnin edistäminen, pitkäaikaistyöttömien tai vajaakuntoisten työllistäminen, syrjäytymisen ehkäiseminen, kuntoutus- ja kierrätystoiminta tai liittyä yleisesti yhteiskuntaa tai ympäristöä edistävään toimintaan. Yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamalli noudattaa pitkälti perinteisen yrityksen liiketoimintamallia, mutta poikkeuksena voidaan nähdä se, että se kertoo mallissaan lisäksi sen, miten se luo yhteiskunnallista arvoa ja vaikuttavuutta. Tyypillistä yhteiskunnallisten yritysten toiminnassa on avoimuus ja läpinäkyvyys, mikä näkyy parhaiten sen toimintakäytänteissä, viestinnässä ja raportoinnissa yrityksestä ulospäin. (Liukkonen, Lipponen, Muhonen, Paavola & Tykkyläinen 2016.)

Jakamistalous on pääosin tietoverkon palvelu- ja yhteisöalustojen välityksellä tapahtuvaa vuorovaikutusta, jossa muodostuu taloudellista arvoa vajaakäytössä olevien resurssien hyödyntämisestä, omistajuudesta käyttöoikeuksiin siirtymisestä sekä vertaistoiminnan ja -tuotannon kautta. Jakelutalouden lähtökohtana on eettisesti motivoitunut ajatus tavaroiden ja palveluiden jakamisesta niitä tarvitsevien ihmisten kesken heidän tarpeidensa ja kumppanuutensa pohjalta ilman voiton tavoittelua, jolloin syntyy myös sosiaalista arvoa yhteisöllisyyden, yhteistoiminnallisuuden,

reilun kaupan ja avunannon ja jopa hoivan muodossa. Osa jakamistaloudesta on voittoa tavoittelematonta ja sosiaalista arvonmuodostusta. Keskeisimmät houkuttimet jakamistaloudessa ovat palvelujen saatavuus, valinnanvapaus, yhteisöllisyys ja resurssipoolin laajentuminen. Yhteiskunnallisessa toimintaympäristössämme tapahtunut muutos tuottaa uusia liiketoimintamalleja yrityksille, kunnilla ja kansalaisille, tarjoaa uusia tulonlähteitä työttömille. Jakamistalous voidaan liiketoiminnan näkökulmasta määritellä joukoksi toimintatapoja ja horisontaalisiin verkostoihin perustuvia liiketoimintamalleja, joissa keskeisessä roolissa on yhteisöllisyys. Jakamistalouden liiketoimintamalli on digitaalisen aikakauden paras liiketoimintamalli, jossa tavoitteena ei ole luoda uusia tuotteita ja/tai palveluita, vaan luoda uutta innovatiivista liiketoimintaa. Menestyvään alustaan perustuva (platform based) liiketoimintamalli, pystyy valloittamaan markkinat nopeasti ja saavuttamaan huikeaa kasvua paikallisen ekosysteemin avulla, mutta se edellyttää tiivistä yhteistyötä kaikkien toimijoiden välillä sekä sitoutumista toimintaan niin, että se tuottaa kaikille lisäarvoa. Menestyminen jakamistalouden liiketoiminnassa edellyttää liiketoimintamallia, joka perustuu luottamukseen, aitouteen ja läpinäkyvyyteen asiakkaiden suhteen – jakamisen takana olevien perusarvojen ymmärtäminen. Kaupungit ja kunnat ovat sopiva alusta edistää yhteisöllisiä toimintatapoja ja jakamistaloutta, koska niistä saatavat taloudelliset, ekologiset ja sosiaaliset hyödyt vähentävät resurssien käyttöä ja parantaa palveluiden saatavuutta ja on hyvä keino työllisyyden ja yleisen toiminnallisuuden parantamiseen. Jakamistalouden vaikutus yhteiskuntaan voi olla tulevaisuudessa merkittävä perinteisten työpaikkojen vähentyessä, koska sen avulla voidaan saavuttaa uusia työpaikkoja, parantaa sosiaalista liikkuvuutta, tuoda esiin uutta osaamista ja taitoja. Jakamistalouden viitekehys on helppous, läpinäkyvyys ja tilivelvollisuus, ympäristö ja infrastruktuuri, digitaitojen kehittyminen sekä resurssien käyttö. (Harmaala, Toivola, Faehnle, Manninen, Mäenpää & Nylund 2017.)

Esimerkkejä jakamistalouden hyödyntämisestä (Harmaala ym. 2017.):

- terveydenhoito-, hyvinvointi- ja oppimispalvelut, naapuriapu, asiantuntijapalvelut, tavarainlainaus, mentorointi, kirpputorit, P2P – ruuanjakelu, rahoituspalvelut, tavaroiden lainauspalvelu (kirjastot), kaupunkipyörät, julkisten tilojen hyödyntäminen, vaatelainaat, Stadin aikapankki (Helsinki, esim. ompelupalveluita, lastenhoitoa, huoltopalvelua), Tori.fi, Huuto.net, taidehotelli, puistojumppa
- ruokaosuuskunnat ja hankintarenkaat, ruokakomerot ja hävikkijakelu, kotiravintolat, yhteissyöminen ja kokkaaminen, ravintolapäivä ja pop-up-ravintolat, P2P -ruuanjakelu, hävikkiruokaravintola, REKO lähiruokarenkaat, Oma maa -luomuosuuskunta (pääkaupunkiseutu, jakelupisteinä voivat toimia esimerkiksi kirjastot)
- alustaosuuskunnat – osuuskunta sopii taloudelliseen tilanteeseen, jossa luovaa työtä tehdään internetin tehokkaasti yhdistämässä verkostoissa, alustaa käyttävät palveluntuottajat omistavat alustaa ylläpitävän yrityksen, jolloin voitot jakautuvat heidän kesken

- yhteiskunnallinen yritys tavoittelee ensisijaisesti myönteistä yhteiskunnallista vaikutusta taloudellisten voittojen sijaan – toiminta avointa, läpinäkyvää ja vastuullista – jonkin koetun ongelman ratkaisemista, työttömien työllistämistä, jätteen hyötykäytön lisäämistä, paremman hoivan tarjoamista vanhuksille, yhteistyön vahvistamista.

Esimerkkejä jakamistalousalustoista:

1. Kokeilunpaikka.fi

Kokeilun paikka on valtioneuvoston 2017 avaama kokeilukulttuuria edistävä alusta ja on syntynyt halusta edistää suomalaista kokeilukulttuuria hallituksen kärkihankkeessa Kokeileva Suomi. Nyt palvelun taustavoimana toimii valtion kestävän kehityksen yhtiö Motiva. Hakijan tulee kirjautua sivustolle kokeilijaksi ja sitä kautta voi ilmoittautua itseään kiinnostaviin kokeilukohteisiin. Lisätietoa sivustolta: <https://www.kokeilunpaikka.fi>.

Kunta voi jättää alustalle kokeiluehdotuksen ja voi olla siinä myös rahoittajana, esimerkkinä haetaan kokeilijoita kuntien ilmastoratkaisuun eli haetaan kokeiluita uusiin ilmastoratkaisuihin, jotka tähtäävät kunnan tuottamien tai ostamien tavaroiden tai palveluiden hiilijalanjäljen pienentämiseen Suomessa.

Kokeiluteemat ovat: kestävä liikkuminen, ruokapalvelut ja muut innovatiiviset kunnan hiilijalanjälkeä pienentävät ratkaisut. Kokeilujen toteuttamiseen ja jatkokehittämiseen on varattu yhteensä 100 000 euroa. Ympäristöministeriö avustaa kutakin valittua kokeiluhanketta enintään 10 000 eurolla. Kokeilujen päätyttyä potentiaalisimmille kokeiluille on varattu jatkokehittämiseen yhteensä 30 000 euroa. Kokeiluhakuun osallistuminen on mahdollisuus kehittää omaa ideaa, saada vertaistukea, asiantuntijasparrasta, viestintätukea, uusia yhteistyökumppaneita ja tehdä kokeiluilla löydetyistä ratkaisuista entistä vaikuttavampia. Hakemuksen voi lähettää kuka tahansa, mutta rahoituksen ehtona on kokeilun toteuttaminen yhteistyössä kuntaorganisaation kanssa. Aikaa kokeilun toteuttamiseen on joulukuun 2020 loppuun asti. Lisätietoa sivustolta: <https://www.kokeilunpaikka.fi/fi/kokeiluhaku/kuntien-ilmastoratkaisut>

2. Mesenaatti.me

Mesenaatti.me on heinäkuussa 2013 avattu suomalainen yhteisörahoituspalvelu, jonka tarkoituksena on tukea suomalaista kulttuuria, sosiaalisetoria ja taloutta tuomalla muiden rahoitusmahdollisuuksien täydennykseksi yksityisille ihmisille ja yritysten rahoituspotentiaaliin ketterämmin ja näkyvämmiin. Kuka tahansa – organisaatio, yksityinen henkilö, työryhmä - voi esitellä sivustolla hankkeensa ja hakea sille rahoitusta. <https://mesenaatti.me/> Tampereen kaupungin on ensimmäisenä suomalaisena kaupunkina käynnistänyt joukkorahoituskokeilun, jonka tarkoituksena on tukea asukas- ja yhteisölähtöisten hankkeiden toteutumista yhdistämällä joukkorahoituksen kaupungin rahoitukseen. Esimerkki Venlan

vierittäjät – ihmiset ulkoilemaan joukkorahoitushanke, jossa tavoitteena 3000 euroa, josta joukkorahoitus 60 % ja Tampereen pormestari 40 %, on vuodelta 2019. <https://mesenaatti.me/1158/venlan-vierittajat-ikaihmiset-ulkoilemaan/>. Hankkeen tavoitteena oli yhdistää ikäihmiset, vapaaehtoiset, hyväntekijät sekä Hervannan monipuoliset ulkoilumahdollisuudet, ja lisätä ikäihmisten osallisuutta Hervannan asukkaina sekä parantaa heidän elämänlaatuaan. Hankkeen avulla voidaan mahdollistaa myös omaishoitajalle pieni hetki omaa aikaa sillä välin, kun hänen omaisensa on ulkoilemassa. Rahoituksen avulla haluttiin hankkia pyörätuoli, jonka avulla kulkeminen ulkona on turvallista. Ulkoilu voi tapahtua myös rollaattorin tai jonkun muun apuvälineen turvin. Saattajina toimivat yhdistyksen vapaaehtoiset jäsenet tai voidaan palkata alueen nuoria ulkoiluttajiksi.

5. JULKISET HANKINNAT – HANKINTALAKI

5.1 HANKINTALAIN TAVOITTEET JA PERIAATTEET

Voimassaolevan hankintalain (1397/2016) tarkoitus, tavoitteet ja periaatteet on kuvattu lain 1-3 pykälissä. Laki on tullut voimaan 1.1.2017. Hankintalain tarkoitus on, että laissa määriteltyjen hankintayksiköiden on kilpailutettava hankintansa ja käyttösovimukset, jotka koskevat tavaroita, palveluja ja rakennusurakoita tämän lain mukaisesti. Julkisia hankintoja ovat kaikki ne hankinnat, jotka ylittävät kansallisesti asetetut kynnsarvot. Lain tavoitteet ovat ensisijaisesti tehostaa julkisten varojen käyttöä ja edistää laadukkaiden, innovatiivisten ja kestävien hankintojen tekemistä ohjaamalla hankintayksiköitä hankintojen tekemiseen mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti. Yksi tärkeä tavoite on turvata yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuoliset mahdollisuudet osallistua julkisten hankintojen tarjouskilpailuihin, jolloin voidaan parhaalla mahdollisella tavalla myös hyödyntää olemassa olevia kilpailuolosuhteita. Lähtökohtaisesti hankintayksiköiden tulee toteuttaa hankinnat tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina, minimoiden hallinnollisia tehtäviä ja hyödyntäen yhteistyömahdollisuuksia. Alle kansallisten kynnsarvojen toteutettavissakin hankinnoissa pitää huomioida riittävä avoimuus ja syrjimättömyys niiden kokoon ja laajuuteen nähden. Kaikkia hankintamenettelyyn osallistuvia ja muita toimijoita, esimerkiksi hankintayksikön organisaatioon kuuluvaa yksikköä, on kohdeltava tasapuolisesti ja syrjimättömästi sekä toiminnan tulee olla mahdollisimman avointa.

Avoimuus tulee näkyä hankintamenettelyn riittävässä läpinäkyvyydessä, hankintayksikön toimenpiteiden ennakoivuudessa sekä riittävässä informaation tarjoamisessa toimittajille. Näkyvimmin avoimuus näkyy hankintojen ilmoittamisveloitteessa. Tarjoajille annettava lisäinformaatio hankinnasta annetaan heille kaikille, vaikka yksi heitä olisikin sitä vain pyytänyt. Avoimuus näkyy myös siinä, että tarjousten vertailuperusteet ilmoitetaan etukäteen. Hankintalainsäädännön peruspilari on syrjimättömyyden periaate, jolla varmistetaan tarjoajien tasapuoliset mahdollisuudet osallistua tarjouskilpailuihin. Hankintamenettelyyn osallistuneita tulee kohdella keskenään yhdenvertaisesti, jolloin tarjoajien välistä kilpailua voidaan hyödyntää optimaalisesti. Suhteellisuusperiaate edellyttää, että hankintamenettelyssä asetetut

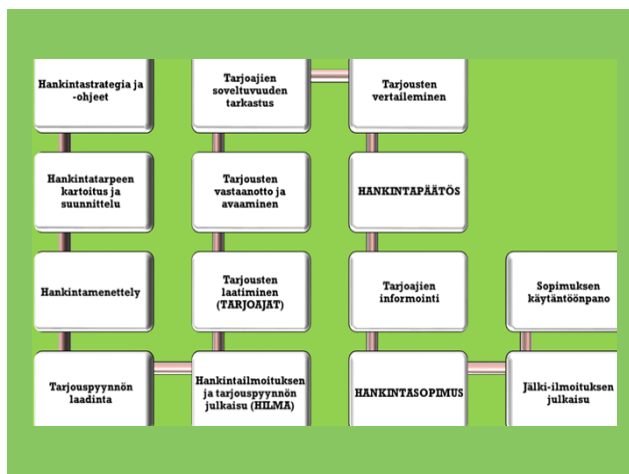
vaatimukset ja kriteerit ovat oikeassa suhteessa vaatimuksella tai kriteerillä tavoiteltavan päämäärän kanssa. (Pekkala, Pohjonen, Huikko & Ukkola 2017, 46-48).

Julkisilla hankinnoilla on suuri yhteiskunnallinen merkitys useasta näkökulmasta tarkasteltuna. Julkisten hankintojen lainsäädännöllä alun perin haluttiin ainoastaan tehostaa julkisten varojen käyttöä, mutta nykyisin on muitakin tavoitteita liittyen esimerkiksi ympäristönsuojelun, yritysten yhteiskuntavastuun, reilun kaupan, innovaatiopolitiikan edistämiseen ja niiden mahdollistamiseen rajoittamisen sijasta. Jo vuonna 1988 annettiin Euroopan Unionin tuomioistuimessa ratkaisu, jossa arvioitiin sitä, saiko Hollannin paikallisalueviranomaisen asettaa vaatimuksen pitkäaikaisyrittäjien työllistämiseksi hankintasopimuksen toteuttamisen yhteydessä. Ratkaisu oli unionin oikeuden mukainen, mikäli siitä oli ilmoitettu etukäteen ja se on syrjimätön. (Pekkala ym. 2017, 53.)

Hankintalain (1397/2016 5 §) määrittää hankintayksiköt, joita tämä laki koskee. Hankintayksiköitä ovat valtion, kuntien ja kuntayhtymien viranomaiset, evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkko sekä niiden seurakunnat ja muut viranomaiset, valtion liikelaitokset ja julkisoikeudelliset laitokset. Hankintayksikkö on myös mikä tahansa hankinnan tekijä, jos se on saanut hankintaan tukea yli puolet hankinnan arvosta edellä mainituilta hankintayksiköillä. Samoin hankintayksiköksi luetaan oikeushenkilö, joka on perustettu tyydyttämään sellaisia yleisen edun mukaisia tarpeita, joilla ei ole teollista tai kaupallista luonnetta. Oikeushenkilön hankintayksikköstatus voi määräytyä myös rahoituksen, johdon valvonnan tai hallinto-, johto- tai valvontaelimien nimeämisen kautta.

5.2 HANKINTA-PROSESSI

Pekkala ym. (2017, 20) korostavat, että hankintalainsäädökset ovat menettelytapasäännöksiä, jotka koskevat vain kilpailuttamisprosessia ja siksi hankintalaki koskee vain osaa koko hankintaprosessia. Hankintayksiköt voivat itsenäisesti päättää, ostavatko he tuotteet tai palvelut oman organisaationsa ulkopuolelta. Hankintalaki säätelee vain ulkopuolisilta toimittajilta tai palvelutuottajilta ostamista (Pekkala ym. 2017, 20.) Kuvassa 4 on kaavio hankintaprosessin eri vaiheista, joiden sisällöstä vaiheittain seuraavassa.

Kuvio 4. Hankintaprosessin vaiheet (mukailtu Pekkala ym. 2017, 20-23)

Kukin hankintayksikkö tulee toimia oman hankintastrategian ja -ohjeidensa mukaisesti. Hankintastrategiassa on etukäteen sovittu keskeisistä periaatteista ja ostotavoista, kuten kilpailuttamisrajoista, sovellettavista hankintamenettelyistä kansallisissa hankinnoissa, sosiaaliset näkökohdat, asiakkaiden kuulemisesta ja laatukriteereistä päättämisestä sekä pk-yritysten huomioimisesta hankintojen toteuttamisessa. Mikäli hankintayksikkö suunnittelee ulkoistamista tai kumppanuusjärjestelyistä, myös ne on syytä tuoda esille. (Pekkala ym. 2017, 20.)

Hankintayksikön tulee kartoittaa tuotteiden ja palveluiden hankintatarpeensa ja mitä tulisi ottaa huomioon niitä ostettaessa sekä pitkällä että lyhyellä aikavälillä. Joissain hankinnoissa, normaalista poikkeavissa, tarvitaan aina markkinakartoituksia, joiden avulla saadaan tietoa markkinoilla olevista tarjoajista, joilla on edellytykset osallistua hankinnan tarjouskilpailuun. Suunnitteluvaiheessa on hyvä lisäksi aika-tauluttaa hankinta huomioiden mahdolliset valitukset tai muut viivästykset. (Pekkala ym. 2017, 21.) Hankintalaki mahdollistaa ennen hankintamenettelyä markkinakartoituksen valmistelun, koska tiedon hankkiminen on hyvin tärkeää. Hankintayksikkö voi siis antaa toimittajille tietoa etukäteen informoiden ja kuunnellen kaikkia soveltuvia yrityksiä tasapuolisesti.

Kartoituksessa voidaan käyttää ulkopuolisia riippumattomia asiantuntijoiden neuvoja kuitenkin niin, että kilpailu ei vääristy. Markkinakartoitus antaa paremmat mahdollisuudet onnistua tarjouskilpailussa, koska saadaan parempi käsitys kohteena olevan hankinnan sopimusehtojen määrittelystä, hinnoittelusta, tarjoajille asetettavista vaatimusehdoista tai käytettävästä hankintamenettelystä sekä voidaan tiedustella tarjoajilta, kannattaako hankinta toteuttaa kokonaishankintana vai jakaa osiin. Markkinakartoituksissa voidaan hyödyntää tietopyyntöjä, esittelytilaisuuksia, tiedotustilaisuuksia, lehti-ilmoituksia, toimittajien tapaamisia ja teknisiä vuoropuheluja tai lähetetään hankinta-asiakirjoja kommentoitaviksi yrityksille. Markkinakartoitukseen voidaan ottaa mukaan myös asiakkaita, joiden käyttöön tuotteet tai palvelut tulevat. (Huuhka 2019, 251-252.)

Huuhkan (2019, 253-254) mukaan tarjoajat voivat parhaiten vaikuttaa hankinnan toteutumiseen valmisteluvaiheessa, koska myöhemmin hankintailmoituksen julkaisun jälkeen voidaan yleensä vaikuttaa vain toteutuksen yksityiskohtiin. Yrityksen voivat pyrkiä vaikuttamaan mm. hankintatapaan, hankinnan kokoon, sopimuskauden pituuteen, hankinnan hankintamenettelyyn, sopimusehtoihin tai hankintamarkkinoilla olevista uusista vaihtoehtoista tiedottamiseen. Yritykset voivat vaikuttaa myös pitemmän aikavälin hankintoihin, strategiaan hankintoihin, kohteena esimerkiksi uusi teknologia, innovaatioyhteistyö tai toimintojen ulkoistaminen. Vaikka joku tarjoaja pyrkii vaikuttamisellaan parantamaan omia liiketoimintamahdollisuuksiaan eli tuottamaan itsensä kannalta edullisia muutoksia hankintayksikön toiminnassa, tulee muistaa, että varsinaisessa tarjouskilpailussa tulee soveltaa tasapuolisen ja syrjimättömän kohtelun periaatetta.

Yksittäinen hankinta lähtee konkreettisesti liikkeelle hankintamenettelyn valinnasta (hankintamenettelyjen sisällöt tarkemmin seuraavassa luvussa). Tarjouspyynnön laadinnassa kannattaa noudattaa syvää huolellisuutta, jotta siihen ei jää epäselvyyksiä

tai tulkinnanvaraisuuksia, koska tarjousaikana tarjouspyynnön täydentäminen tai selventäminen on rajoitettua. Varsinkin niissä hankinnoissa, joihin kaikki halukkaat voivat osallistua, yksilöidään tarkasti tuote, palvelu tai rakennustyö, kuvataan laatu- ja muut ominaisuudet sekä ominaisuuksien painotukset tai pisteytykset tarjouksia valittaessa. Tarjoajille asetetaan myös usein poissulkemis- ja vähimmäisedellytyksiä, joista esimerkkinä yleinen luotettavuus, taloudellinen luottokelpoisuus tai teknisiin ja resursseihin liittyviä asioita. (Pekkala ym. 2017, 21.)

Hankintailmoitus tehdään sähköisessä HILMA-järjestelmässä, jossa kerrotaan hankinnan keskeinen sisältö CPV-koodein. Ilmoituksen mukaan liitetään linkkinä tarjousasiakirjat. Ilmoitusten julkaisemiseen ja tarjousten vastaanottamiseen on asetettu vähimmäismääräaikoja. Tarjoajalle on tärkeää, että huomioi tarjouksessaan kaikki hankintayksikön hankinnalle asettamat ehdot, koska tarjouspyyntöä vastaa-maton tarjous hylätään. Tarjousten tiedot ovat luottamuksellisia hankintapäätöksen tekemiseen asti. Tarjoukset avataan myös yhtä aikaa tarjousajan umpeuduttua, minkä jälkeen pääsääntöisesti tarjouksia ei voida täydentää tai muuttaa. (Pekkala ym. 2017, 21.)

5.3 HANKINTOJEN KILPAILUTTAMINEN

Hankintalakisäännökset ovat menettelytapasäädöksiä, jotka koskevat kansallisen kynnysarvon (voimassa 1.1.2017 lähtien) alittavia hankintoja eli eivät koske pienhankintoja. Kynnysarvolla tarkoitetaan yksittäisen hankinnan suurinta mahdollista ennakoitua arvoa. Hankintalakisäädöksiä suositellaan noudatettavaksi kaikissa hankinnoissa, jolloin tasapuolisen ja syrjimättömän kohtelun vaatimukset täyttyvät. EU-hankintojen hankintamenettelyt määritellään hankintalaissa tarkasti, mutta kansallisten hankintojen kohdalla laissa niistä ei säädetä ollenkaan. Laissa todetaan, että kansallisessa hankinnassa on noudatettava kilpailuttamisessa sellaista menettelyä, joka on noudattaa julkisten hankintojen periaatteita, jolloin hankintayksikkö voi päättää, millaista menettelyä se haluaa käyttää. Kansallisissa hankintamenettelyissä hankintayksikkö voi myös kehittää ja testata uudenlaisia menettelytapoja. (Pekkala ym. 2017.) Kansallisissa hankinnoissa voidaan tietenkin käyttää myös hankintalain mukaisia EU- tai vanhan hankintalain mukaisia hankintamenettelyjä. Hankintailmoituksessa on aina ilmoitettava, millaista hankintamenettelyä noudetaan. Hankintalaissa on määritelty hankintamenettelyt, joita voidaan käyttää kilpailutuksessa itse hankinnasta tai sen luoteesta riippuen. Hankintailmoituksen julkaiseminen tarjousasiakirjoihin aloittaa hankintamenettelyn. Hankintamenettelyt ovat avoin menettely, rajoitettu menettely, neuvottelumenettely, kilpailullinen neuvottelumenettely, innovaatiokumppanuus, sähköiset hankintamenettelyt, dynaaminen hankintamenettely, puitejärjestely ja suora hankintamenettely. (Huuhka 2019.) Tässä esiselvityksessä tarkemmin innovaatiokumppanuudesta, puitejärjestelystä ja suorahankintamenettelystä.

Innovaatiokumppanuus on uuden lain mukanaan tuoma uusi hankintamenettely, jonka tavoite on kannustaa hankintayksiköitä uutuustuotteiden ja -palveluiden kehittämiseen hankintojen toteutuksessa sekä samalla edistää innovaatiotoimintaa.

Innovaatiokumppanuus mahdollistaa entistä tehokkaammin julkisten hankintojen strategista käyttöä innovaatioiden edistämisessä. Innovaatiolla tarkoitetaan uuden tai merkittävästi parannetun tuotteen, palvelun tai menetelmän, uuden markkinointimenetelmän tai uuden organisatorisen menetelmän toteuttamista liiketoimintatavoissa, työpaikkaorganisaatioissa tai ulkoisissa suhteissa. Innovatiivisissa hankinnoissa ostetaan tuloksia ei tiettyä toteutustapaa tai ratkaisumallia ja niihin sisältyy enemmän vuorovaikutusta ja viestintää kuin muissa hankintamenettelyissä. Innovaatiokumppanuuden kautta pk-yritykset voivat saada vetovoimaa referenssitomittajina laajemmille markkinoille sekä kehittämisapua edelleen uutuustuotteen tai -palvelun koko elinkaaren ajan. Hankintayksikkö saa myös parasta vastinetta rahoilleen sekä taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöön liittyviä hyötyjä tehokkuuden ja laadun parantuessa. Innovaatiokumppanuuden avulla hankintayksiköt voivat yhdistää menetelmässä syntyneen idean toteuttamista koskevan hankinnan saamaan hankintamenettelyyn, jolloin varsinaista tuotetta tai palvelua ei tarvitse kilpailuttaa uudestaan, vaan hankinta voidaan tehdä suoraan tuotekehittäjä-kumppanilta. Edellytyksenä innovaatiokumppanuudelle on, että hankintayksikön tarpeita ei voida täyttää hankkimalla markkinoilla jo olevia tuotteita tai palveluita tai urakoita tai niitä ei voida käyttää ilman olennaisia muutoksia. (Pekkala ym. 2017.) Innovaatiokumppanuudessa hankintayksikön on ilmoitettava hankintailmoituksessa, tarjouspyynnössä tai neuvottelukutsussa teollis-, tekijänoikeuksien sekä käyttöoikeuksien järjestelyistä ja käyttöoikeuden laajuudesta. Toimittajan kannalta kumppanuus voi olla houkuttelevampaa, jos se hankinnan jälkeen pystyy hyödyntämään syntynyttä innovaatiota myös kaupallisesti. Menettelyssä kilpailutetaan ensin tutkimus- ja kehittämistyö, jolla pyritään saamaan aikaan innovatiivinen tuote tai palvelu, mikä jälkeen hankintayksikkö voi ostaa uutuusidean kehittäjältä ilman uutta tarjouskilpailua eli kyse ei ole yksittäisen tutkimus- ja kehittämistyöstä vaan laajemmasta hankinnasta ja kehittämisestä sen koko elinkaarin ajan. (Huuhka 2019.)

Puitejärjestely ei ole varsinainen hankintamenettely, vaan se on sopimus, joka tehdään hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välillä eli se on enemmänkin hankintamenettelyn tulos. Sopimuksen kautta vahvistetaan tietyn ajan kuluessa tehtäviä hankintasopimuksia koskevat ehdot, kuten hinnat, määrät tai muut ehdot, mutta se ei vielä muodosta toimittajalta tehtävää tilausta. Puitejärjestelyssä valitaan yksi tai useampi mahdollinen toimittaja, mutta hankittavat määrät ja toimitusajat jätetään avoimeksi. Toimittajan tulee siis tiedostaa, että sopimuksen allekirjoittaminen ei välttämättä takaa mitään toimitusmääriä. Puitejärjestelyssä sovitaan niistä ehdoista, joilla hankintayksikkö voi myöhemmin tehdä hankintoja toimittajalta, joka on valittu normaalin kilpailuttamisen kautta millä tahansa hankintamenettelyllä, kun sen käyttöedellytykset täyttyvät. Puitejärjestelyssä toimittajien tulee olla toimitusvalmiudessa koko sopimuskauden ajan. Jos sopimuksessa ei ole sovittuna kaikista ehdoista, tehdään yksittäiset tilaukset ja sopimukset kevennetyn kilpailutuksen perusteella ns. minimikilpailutuksella, jossa hankintayksikkö pyytää yksittäisistä hankinnoista tarjoukset puitejärjestelyyn valituilta toimittajilta. Puitejärjestelyn voi

olla voimassa enintään neljä vuotta, mutta perustellusti sopimus voi olla voimassa pitempäänkin. (Huuhka 2019.)

Suorahankintamenettely poikkeaa muista menettelyistä siten, että tarjouskilpailusta ei tarvitse tehdä hankintailmoitusta ja jossa menettelyyn ja sen kautta tehtyyn sopimukseen voidaan ottaa vain yksi toimittaja. Suositus kuitenkin on, että kaikista hankinnoista ilmoitetaan. Yleisesti ottaen hankintayksikön tulee tulkita suorahankinnan perusteita suppeasti eli jos on epäselvää, täyttykö peruste suorahankinnalle, suorahankintaa ei tule tehdä. On aina varmempaa kilpailuttaa hankinta kuin tehdä tilaus epäselvästi perustellun suorahankintapäätöksen perusteella. Suorahankintaa voidaan käyttää muun muassa, kun muiden menettelyjen kautta ei ole saatu yhtään tarjousta tai tiedetään, että vain yksi toimittaja voi osallistua tarjouskilpailuun, jonkin ainutlaatuisen tuotteen tai äärimmäiseen kiireeseen liittyvään hankintaan, tutkimukseen, kokeiluun, tuotekehittelyyn liittyvää valmistelua varten tehtyyn hankintaan. (Huuhka 2019.)

Uusi hankintalaki toi suuren muutokset kansallisiin hankintamenettelyihin. Muutos on uuden hankintalain suurin yksittäinen sääntelyn purkamista ja joustavoittamista koskeva muutos. Kansallisiin hankintoihin tuotiin joustovaraa enemmän neuvotteluvapautta hankinnan vaatimuksista ja vertailuperusteista neuvottelua sisältävissä menettelyissä, soveltaa puitejärjestelyissä esimerkiksi erityisalojen hankintalain kevyempiä säännöksiä, olla soveltamatta sähköisen tietojenvaihdon erityisvaatimuksia sekä asettaa EU-kynnysarvot ylittäviin säännöksiin nähden tiukempia vaatimuksia ehdokkaille ja tarjoajille. Kansallisissa hankinnoissa laki ei velvoita hankintayksikköä esimerkiksi asettamaan tarjoajan soveltuvuutta koskevia kriteereitä yhtä tiukasti kuin EU-tasolla. Laki jätti hankintayksikön harkintavaltaan sen, minkälaista menettelyä se haluaa käyttää kansallisen hankinnan kilpailutuksessa. Hankintailmoituksessa tulee kuitenkin selvästi kuvata, millaista menetelmää käytetään. (Pekkala ym. 2017.)

5.4 HANKINNAN VALINTAKRITEERIT

Tarjoajien tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu edellyttää, että tarjousten tulee olla vertailukelpoisia ja yhteismitallisia. Hankintayksikön on laadittava saamistaan tarjouksista kirjallinen tarjousvertailu tarjouspyynnössä etukäteen ilmoitettujen vertailuperusteiden mukaan. Hankintayksikön on vertailtava kaikkia kelpoisuusvaatimukset täyttäviä tarjouksia toisiinsa kaikkien vertailuperusteiden perusteella ja ilmoitettava tarjousvertailussaan, mihin konkreettiseen seikkaan kukin tarjouksen arviointi kukin vertailuperusteen osalta perustuu. Mikäli vertailuperusteet pisteytetään, tulee hankintayksikön perustella vertailuperusteiden soveltamisesta saatu pistemäärä. Tarjousten valinnassa hankintayksikkö ei saa suosia paikallista tarjoajaa eikä katsoa esimerkiksi verotuloja tai työllistämistä paikallisen tarjoajan eduksi. (Pekkala ym. 2017.)

Laissa käytetään otsikkoa kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen valintaa, mikä ohjaa hankinnoissa korostamaan laadullisten tekijöiden vaikutusta valintakriteereissä. (Pekkala ym. 2017). Toimittajaksi tulee valita tarjoaja, jonka tarjous on hankinta-asiakirjoissa ilmoitettujen valintakriteereiden mukaan kokonaistaloudellisesti

edullisin. Kokonaistaloudellisesti edullisin on hinnaltaan halvin, kustannuksiltaan edullisin tai se täyttää parhaiten hinta-laatusuhteen vaatimukset. Hinta-laatusuhde voi perustua laatuun, yhteiskunnallisiin, ympäristö- tai sosiaalisiin näkökohtiin tai innovatiivisiin ominaisuuksiin. Laatuun liittyviä perusteita voivat olla esimerkiksi: tekniset ansiot, esteettiset ja toiminnalliset ominaisuudet, esteettömyys, kaikkien käyttäjien vaatimukset täyttävä suunnittelu, käyttökustannukset, kustannustehokkuus, myynnin jälkeinen palvelu ja tekninen tuki, huolto ja toimituspäivä tai toimitus- tai toteutusaika sekä muut toimitusehdot. Hankintayksikkö voi ottaa huomioon myös hankintasopimuksen toteutukseen osoitetun henkilön pätevyyden ja kokemuksen sekä henkilöstön organisoinnin, jos osoitetun henkilöstön laadulla voi olla merkittävä vaikutus hankintasopimuksen toteutuksessa. Hankintayksikkö voi esittää hinta-laatusuhteen kustannustekijät myös kiinteän hinnan tai kustannusten muodossa, jolloin tarjoajat kilpailevat ainoastaan laatuun liittyvillä perusteilla. (Huuhka 2019). Jos käytetään kokonaistaloudellisesti edullisimman perusteena vain halvinta hintaa, tulee esittää tätä koskevat perustelut. On erittäin tärkeää tuoda selvästi esille se, miten laadulliset näkökohdat on huomioitu hankittavassa kokonaisuudessa kuvaamalla, miten se on ottanut laadun huomioon asettamissaan tarjoajan soveltuvuusvaatimuksissa, hankinnan vähimmäisvaatimuksissa, hankintasopimuksen erityisehdoissa tai muuten kohteen kuvauksessa. Laki jättää hankintayksikön harkintaan sen, miten ja millä perustein se esittää hankinta kohteen, sisällön ja tekniikan määrittelyssä, jolloin hankinnan sisältöä ei voida valituksella kyseenalaistaa. (Pekkala ym. 2017).

Toistaiseksi kuntapäätäjät käyttävät vähän mahdollisuuksia työllistää hankintojen kautta heikossa työmarkkina-asemassa olevia. Vastuullisuus todennäköisesti kasvaa tulevaisuudessa hankintapäätöksissä, koska sillä on merkittävä yhteiskunnallinen vaikutus. Suomessa on suuri määrä osatyökykyisiä, jotka haluaisivat olla työssä, mutta heitä kohtaan kohdistuu ennakkoluuloja tai heille ei löydy työtä avoimilta markkinoilta. Hyvässäkin yhteiskunnallisessa taloustilanteessa osatyökykyiset työllistyvät muita heikommin. Työllistämisehdon avulla osatyökykyiset ja muut heikossa työmarkkina-asemassa olevat saavat mahdollisuuden näyttää osaamistaan avoimilla työmarkkinoilla. Työllistämisehdon käytön jälkeen selvityksen mukaan yrityksiin työllistyttäessä vaikuttavuus on parempi kuin suoraan kuntaan työllistyttäessä, mutta kuitenkin työllistämisehdon avulla kunta säästää: työttömyyteen liittyvät kustannukset vähenevät, verotulot ja ostovoima kasvaa. Lisäksi hankintakilpailutuksiin osallistuvat toimittajat saavat tietoa työllistämisen eri mahdollisuuksista, rekrytointiapua sopivien työntekijöiden löytämiseksi sekä tukea palkkakustannuksiin ja muutoinkin heidän suhtautuminen on ollut valtaosin positiivista. Työllistämisehdot sopivat mihin hyvänsä hankintoihin: kunnan palvelu- ja urakkahankintoihin, sosiaali- ja terveystalouteen, rakentamiseen, korjaukseen, kunnostamiseen, kuljetuspalveluhankintoihin, siivous- ja ateriapalveluihin, IT-hankinnat, opiskelijat, joiden vaikea saada työssäoppimispaikkaa. Parhaiten ollaan onnistuttu hankinnoissa, joissa tarpeeksi pitkä sopimuskausi, jossa ehtii saada tarpeeksi kokemusta ja hyötyä. Hankintayksikkö voi itse asettaa euromääräisen raja-arvon työllistämisehdon soveltamiselle. (THL 2019.)

Työllistämisehdolla tarkoitetaan julkisissa hankinnoissa tarjouspyyntöön ja hankintasopimukseen sisällytettyä erityisehtoa, joka velvoittaa sopimuskumppanina toimivaa yritystä työllistämään heikossa työmarkkina-asetmassa olevia henkilöitä. Heitä voivat olla esimerkiksi: osatyökykyiset, pitkäaikaistyöttömät, maahanmuuttajat tai nuoret. Työllistäminen voi tarkoittaa palkkasuhdetta, oppisopimustyöllistämistä, työkokeilua, työssäoppimista tai työharjoittelua. Heinäkuussa 2019 TE-toimiston työttömistä työnhakijoista oli hieman yli 23 prosenttia heikossa työmarkkina-asetmassa olevia osatyökykyisiä, pitkäaikaistyöttömiä tai heikon kielitaidon omaavia työnhakijoita. Hankintalain tarkoitus on kannustaa ja mahdollistaa sosiaalisten näkökohtien huomioon ottamisen kansallisissa hankinnoissa hankintasopimuksen erityisehtojen kautta ja yrityksille hankinnoilla työllistäminen keino toteuttaa yhteiskuntavastuuta. Erityisehdot voivat liittyä hankinnan taloudellisiin tai sosiaalisiin taikka innovaatio-, ympäristö- ja työllisyysnäkökohtiin. Suomessa on käytetty 21 kunnassa heikossa työmarkkina-asetmassa olevien palkkaamiseen vuosina 2010-2015. Haagissa Hollannissa käytetään työllistämisehtoa kaikissa yli 200 000 euron rakennusurakka- ja palveluhankinnoissa ja Suomessa Vantaalla työllistämisehdon käyttämistä pohditaan jokaisen hankinnan kohdalla erikseen. Kuten aikaisemmin mainittiin, työllistämisehto sopii kaikkiin hankkeisiin, aluksi ehkä paremmin selkeisiin hankintoihin, joissa työllistämisehdon täyttäminen on vaivatonta. Onnistuneen toteutuksen näkökulmasta tärkeintä on siihen osallistuneiden tiivis yhteistyö. (THL 2019.)

Hankinnoilla työllistämisellä on todettu olevan sekä suoria että epäsuoria myönteisiä vaikutuksia kuntatalouteen ja työllistämisehto ei vaikuta hankintahintoihin eikä sillä ole ollut vaikutusta palveluntuottajien tarjoushalukkuuteen. Työllistämisehto on tuonut enemmän markkinavuoropuhelua ja yhteistyötä hankinnoilla työllistämisen prosessiin kuuluvien toimijoiden välille hankinnan onnistumiseksi. Ranskassa on käytössä laaja kansallinen fasilitaattoriverkosto, jonka jäsenten työnkuvat on räätälöity välittäjätehtäviin. Hankeilla työllistäminen edellyttää oman kunnan työllistämisen prosessin tuntemusta ja vaatii hankintatoimen ja työllisyyspalveluiden monialaista yhteistyötä. Lähtökohtaisesti yritykset suhtautuvat ymmärtävästi ja käytännönläheisesti työllistämisehdon soveltamiseen eli he ottavat sen tarjouskilpailussa määritellyksi ehdoksi muiden joukossa, koska tämä on yrityksille yksi tapa toteuttaa yhteiskuntavastuuta käytännössä. Suomessa ei ole tehty yhtään valitusta työllistämisehdon sisältävistä hankintasopimuksista markkinaoikeuteen. Hankintayksikön tulee valvoa, että työllistämisehto täyttyy ja toteutuu. Työllistämisehdon käytössä ja toteuttamisessa tulee molempien osapuolien sitoutua ja sen käyttämisestä on hyvä mainita jo kunnan hankintastrategioissa. Työllistämisehtoa voidaan kohdentaa palkkasuhteeseen työllistämiseen, oppisopimukseen, työkokeiluihin, työssäoppimiseen tai työharjoitteluun. (THL 2019.)

Esimerkkejä työllistämisehdon (sosiaalisten kriteereiden) käytöstä (Toivanen & Wennberg 2015):

1. Espoo

Espoossa päiväkotieihin on ollut vaikea saada pätevää henkilöstöä ja samalla nuorten on ollut vaikea saada oppisopimuspaikkoja. Espoon kaupunki kilpailutti viisi päiväkotia, joissa neljässä sopimuskausi on 7 vuotta ja yhdessä 5 vuotta. Sopimuskauden arvo on yhteensä noin 2,2 miljoonaa euroa. Valittu palveluntuottaja sitoutuu osana hankintasopimusta tarjoamaan sopimuskauden aikana 1-2 oppisopimuspaikka/hankintasopimus (7 vuoden sopimuksissa 2 henkilöä ja viiden vuoden sopimuksessa 1 henkilöä. Sopimuksen liitteenä oli kuvaus oppisopimustyöllistämisestä. Mahdollinen sanktio velvoitteen laiminlyömisestä on 5 000 euroa/henkilö. Sopimuskausi alkoi 1.8.2014. Palveluntuottaja on sopimuskauden alussa työllistänyt oppisopimuksella kolme työtöntä henkilöä. Loput 6 henkilöä palveluntuottaja työllistää myöhemmin sopimuskauden aikana (yhdessä kohteessa työskentelee 1 oppisopimusopiskelijaa kerrallaan).

2. Oulu

Oulun kaupungin Hyvinvointipalveluiden toteuttamassa hankinnassa koskien ikäihmisten, mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammaisten tehostettua palveluasumista on yhtenä kohteena hankintasopimuksessa, että palveluntuottaja sitoutuu tarjoamaan työkokeilupaiikkoja (ent. työharjoittelu ja työelämänvalmennus), mikäli henkilöitä ohjautuu/hakeutuu palveluntuottajan yksikköön. Lisäksi hankintasopimuksessa edellytetään, että palveluntuottaja sitoutuu toimimaan työssäoppimispaikkana sosiaali- ja/tai terveydenhuollon ammattiin valmistavassa oppilaitoksessa opiskeleville henkilöille.

Siivouspalveluiden hankinnassa tarjouspyynnössä oli esitetty myönnettäväksi lisäpisteitä laadulle, mikäli tarjoaja työllistää vaikeassa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä. Pisteytys hankinnassa meni seuraavasti: palkattavasta vaikeasti työllistyviä vähintään 30 % = 2 pistettä, 10-30 % = 1 piste, alle 10 % = 0 pistettä. Hankinnassa lisäpisteiden suhde hankinnan arvoon ja ehdottomiin laatukriteereihin oli niin vähäinen, etteivät tarjoajat täyttäneet näitä ehtoja, eikä lisäpisteitä työllistämisestä annettu kenellekään tarjoajalle.

3. Tampere

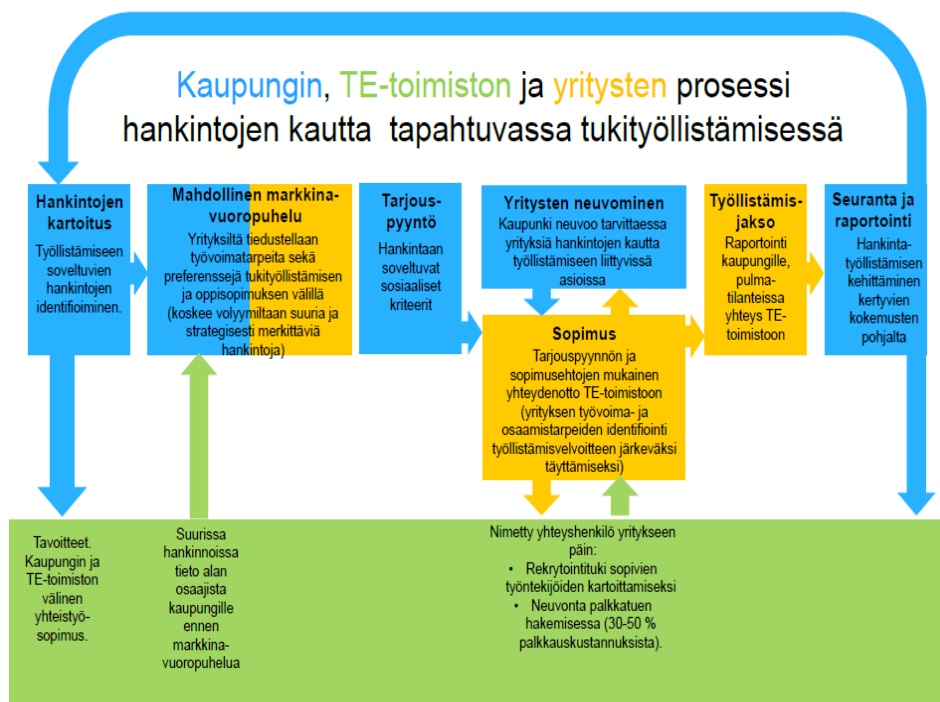
Ikäihmisten tehostettuun palveluasumisen kilpailutuksessa lisäpisteitä työllistämisestä sai seuraavan kriteerin mukaisesti: ” Palveluntuottaja panostaa yhteiskuntavastuuseen ja käyttää tukipalveluissa joko omana työvoimana tai alihankkijana yritystä, joka työllistää vajaakuntoisia, vaikeasti työllistyviä tai pitkäaikaistyöttömiä työntekijöitä. Vähintään yksi yksikön työntekijöistä tulee olla edellä mainituin perustein palkattu. Sosiaalisesta yhteiskuntavastuusta on

olemassa suunnitelma, toteutuksesta seuranta ja yhteenvedo. (2 pistettä)”
 Sosiaalisten kriteereiden ohella lisäpisteitä sai erilaisista ympäristövastuullisuuteen liittyvistä tekijöistä kuten luomuruoan tarjoamisesta. Kilpailutukseen osallistui 17 asumisyksikköä 13 tarjoajalta. Näistä 9 asumisyksikköä sitoutui täyttämään kaikki sosiaaliseen ja ympäristölliseen vastuuseen liittyvät kriteerit, joista sai lisäpisteitä.

4. Helsinki

Kehitysvammaisten asumispalveluissa on käytetty työllistymistä tukevaa kriteeriä vertailuperusteena. Kriteerin vaateen mukaan tuottajan tulee sitoutua työllistämään vajaakuntoisia tai pitkäaikaistyöttömiä vähintään 14 viikkotuntia neljävuotisen sopimuskauden aikana, Arviointikriteerin painoarvo on 5%. Moni puitesopimukseen hyväksytty sai täydet pisteet kriteeristä. Tulokset ovat olleet erittäin hyviä, kaikki valitut ovat työllistäneet vähintään vaaditun verran. Tuottajat ovat työllistäneet esim. siivous-, ja kunnossapitotöihin ja keittiöapulaisen tehtäviin, osa on työllistynyt myös työvalmennuksen kautta.

Kunkin hankintayksikön, joka haluaa käyttää hankinnoissaan työllistämisehtoa tai muita sosiaalisia laadullisia ehtoja on hyvä muodostaa oma mallinsa niiden käyttämisessä ja kuvata prosessinsa. Kuvassa on esimerkki Espoon kaupungin mallista.

Kuva 5. Espoon kaupungin hankintojen kautta tapahtuvan tukityöllistämisen malli (Toivanen & Wennberg 2015).

Hankintasopimuksessa on määriteltävä, miten siihen sisältyvä työllistämisehto tulee toteuttaa käytännössä ja mitkä ovat mahdolliset sopimusrikkosanktiot.

Esimerkkejä sopimusehdoista (Ukkola & Piirto 2017):

Toimittajan tulee toimittaa (määräaika) mennessä suunnitelma vajaakuntoisten, vaikeasti työllistyvien tai pitkäaikaistyöttömien työllistämistä tämän hankintasopimuksen aikana. Toimittajan tulee toimittaa (määräaika) mennessä suunnitelma työssäoppimispaikkojen tarjoamisesta (xxx) oppilaitoksessa opiskeleville henkilöille.

Toimittajan tulee ilmoittaa työllistämistä viipymättä Tilaajalle sähköpostitse. Tämän jälkeen Tilaaja lähettää työllistetyille kyselylomakkeen, joka täytetään sekä työsuhteen alkaessa että päättyessä. Henkilötietoja käsitellään luottamuksellisesti.

Toimittajan tulee raportoida hankintayksikköä työssäoppimispaikkojen tarjoamisesta (xxx) oppilaitoksessa opiskeleville henkilöille (määräaika) välein sopimuksen allekirjoittamisesta. Raportissa tulee ilmoittaa henkilö, jolle työssäoppimispaikka on annettu, oppimisjakson pituus sekä henkilön keskeiset työtehtävät.

Hankinnoista duunia -hankkeen selvityksessä (Kesä, Kuusi & Ylikojola 2017) arvioitiin hankinnoilla työllistämisen epäsuorempia taloudellisia vaikutuksia sekä muita yhteiskunnallisia vaikutuksia. Selvityksessä oli mukana kolme erilaista profiilia, joiden kautta vaikutuksia selvitettiin. Profiilit olivat yli 300-päiväinen vähintään 300 päivältä työmarkkinatukea saava työtön hakija, ennustettu pitkäaikaistyötön, jolla työttömyyden ennustetun pitkittymisen perusteella on työllistävä henkilöprofiili ja kuka tahansa työtön. Hankintayksikköjen mielestä ennustetun pitkäaikaistyöttömän työllistäminen hankkeiden kautta ei nostanut tarjoushintaa, mutta vaikutti jonkin verran tarjoajien osallistumishalukkuuteen ja siten myös markkinakilpailuun. Työllisyyspalvelut kokivat, että tarve erillisille työllisyyspalveluille on suuri, haasteena siellä on tunnistaa kohderyhmä, jota hankinnoissa tarvitaan. Itse työtön koki työllistämisehdon kautta työllistymisen pysyvyyden kohtalaisena kuin myös sillä oli hyvinvointivaikutuksia ja todennäköisesti vaikutuksia sosiaali- ja terveystieteisiin. Yritysten näkökulmasta työllistämisehto lisäsi jonkin verran heidän taakkaansa.

6. Johtopäätökset ja jatkotoimenpiteet

Yhteisötalous (Social Economy) on niin Euroopassa kuin myös Suomessa laajaa ja vakiintunutta liiketoimintaa. Toiminnalla on aina ollut liiketoiminnan lisäksi myös muita tavoitteita ja arvolähtökohtia liittyen mm. ihmisten väliseen solidaarisuuteen, yhteiskunnallisen hyvän saavuttamiseen tai heikoimmassa asemassa olevien työllistämiseen.

Euroopan yhteisötalouden ja erilaisten sosiaalisten osuuskuntien toiminta ja tarve sekä Euroopan komissionkin toiminta asiassa kertonevat mm. siitä, että edelleen on niitä ihmisiä, jotka yhteiskunnan tuotantojärjestelmien kehitys on syrjäyttänyt työelämästä ja tähän liittyen yhteisöissä ja yhteiskunnissa on vakavia ihmisten integraatioon liittyviä ongelmia. Nykyisen talousjärjestelmän jatkuva kiihdyttäminen ei ole kyennyt tuomaan tähän ratkaisua. Lisäksi viime aikoina on kasvanut arvovaltaisiltakin tahoilta esitetty kritiikki talousjärjestelmämme toimivuuteen niin ihmisten kuin luonnonkin kannalta. Parhaillaan (5/2020) riehuva koronaviruspandemia pakottanee osaltaan uusien ratkaisujen etsimiseen näissäkin asioissa tulevina vuosina.

Meidän on vielä tänäkin päivänä tärkeää muistaa ja kiinnittää huomiota työmarkkinoilla heikoimmassa asemassa oleviin ryhmiin ja heidän asemansa parantamiseen työmarkkinoilla. Jokaisen ihmisen työpanos on arvokas ja kiinnittää hänet eri säikein (paikalliseen) yhteisöönsä ja yhteiskuntaan. Tällä on monia positiivisia vaikutuksia sekä yksilön kokonaishyvintöihin että yhteisön elinvoimaan, mikä on hyvä muistaa mm. puntaroidessa erilaisten ratkaisuvaihtojen kustannuksia yksilöiden ja yhteiskunnan tasolla. Näitä sosiaalisten vaikutusten arvioiteja ja tulosten osoittamista onkin kehitettävä edelleen.

Osatyökykyisten ja muiden heikoimmassa asemassa työmarkkinoilla olevien näkökulmasta yhteisötalous ja sen käytännön toteutusmuodot poikkeavat Euroopan maasta toiseen riippuen monista eri tekijöistä kuten esimerkiksi sosiaalipoliittisesta järjestelmästä, kulttuurisista- ja uskonnollisista tekijöistä. On kuitenkin selvää, että Suomen malli ja toiminta ei tässä valossa vaikuta kovin edistykselliseltä. Olemme tässä asiassa ns. keskikastissa eurooppalaisittain arvioituna. Meiltä puuttuu mm. yhteiskunnallisia yrityksiä koskeva lainsäädäntö kokonaan ja sosiaalisia yrityksiä koskeva lainsäädäntö on osoittautunut toimimattomaksi. TEM:in ajankohtaisen

selvityksen perusteella yhteiskunnallisia yrityksiä koskeva lainsäädäntö olisi etenevässä mutta se ei välttämättä kohentaisi juuri heikoimmassa työmarkkinatilanteessa olevien asemaa. Euroopasta löytyy kuitenkin erilaisia esimerkkejä, joissa lainsäädännössä tai sitä soveltamalla on voitu huomioida nämä ryhmät. Sen ei pitäisi olla mahdotonta Suomessakaan. Suomeen räätälöity oma malli voi löytyä hakemalla oppia esimerkiksi Ruotsista tai sosiaalisen osuuskunnan malleista esimerkiksi Italiasta. Emilia-Romagnan alue Italiassa on mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten heikoimmassa asemassa olevien työllisyys on integroinut osaksi alueellisia klustereita, arvoketjuja ja innovaatiopolitiikkaa. Hollannin esimerkki vuodelta 1988 hankintalainsäädännön soveltamisesta pitkäaikaistyöttömien työllistämiseksi kertoo myös tästä omalta osaltaan paljon. Suomestakin alkaa tästä jo hyviä käytännön esimerkkejä löytyä.

Työhönvalmennussäätöt ovat Lapin maakunnan tasolla merkittäviä asiantuntijaorganisaatioita omalla alallaan. Ne ovat monella tapaa verkostuneita niin alueellisesti kuin valtakunnan tasollakin. Ilmeisestä on, että tulevan EU -ohjelmakauden (2021-2027) aikana myös kansainvälinen verkostoituminen tulee entistä tärkeämmäksi, mikäli oman toiminnan kehittämiseen halutaan saada EU-varoja. EU-tasolla on monia järjestäytyneitä yhteistyöorganisaatioita, jotka toimivat osatyökykyisten työllisyyden edistämisen ja yhteisötalouden teeman ympärillä. Esimerkiksi kysymykset sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten mittaamisesta ja julkisista hankinnoista tukemassa osatyökykyisten työllistymistä ovat olleet näiden organisaatioiden agendalla. Kansainvälisissä asioissa mahdollista on ainakin tähänkin asti jatkunut maakunnallinen yhteistyö Lapin liiton, ammattipistojen ja Lapin ammattikorkeakoulun kanssa mutta myös esimerkiksi valtakunnallisten toimijoiden kuten Vatesin kanssa.

Työhönvalmennustoimijoiden piirissä on virinnyt keskustelu uudeltaisesta työmarkkinarakenteesta ja tätä tarkoitusta varten on käynnistetty oma kehittämishankkeensa Lapin tuetun työllistymisen osuuskunta. Tässäkin selvityksessä olemme tuoneet jonkin verran esille erilaisten organisoitumisratkaisujen ja uudenaisten liiketoimintamallien mahdollisuuksia sekä millainen kytkentä niillä on nykyiseen ja mahdolliseen tulevaan lainsäädäntöön. Olisiko mahdollista aloittaa pilottikokeilulla Lapin maakunnassa? Näyttää nimittäin siltä, ettei näköpiirissä ole sellaista lakiuudistusta, joka mahdollistaisi uudenaaisia liiketoimintamalleja nimenomaan osatyökykyisten ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien näkökulmasta.

Hankintalaki ja sen soveltaminen antavat monia mahdollisuuksia osatyökykyisten ja muiden työttömien ryhmien työllisyyden edistämiseksi. Tätä varten on kuitenkin rakennettava paikalliset toimintamallit kussakin hankintayksikössä (kunnat). Kuntien ja eri toimijoiden välinen yhteistyö mallien luomisessa on kuitenkin mahdollista. Hyviä esimerkkejä soveltamisesta löytyy esimerkiksi Kuopiosta ja Vantaalta. Jatkotoimenpiteinä, joista osa voidaan toteuttaa ainakin osittain jo tämän esiselvitys hankkeen aikana, esitämme seuraavaa:

1. Sosiaalinen osuuskunta tai muu uusi liiketoimintamalli. Tavoitellaan vähintäänkin maakunnallisen kokeilun käynnistämistä uudenaaisen liiketoimintamallin

- kokeilemiseksi osatyökykyisten ja muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyden edistämiseksi.
2. Kehitetään paikallista ja maakuntatasoista yhteistyötä, verkostoitumista ja arvokehityksen tunnistamista ja kehittämistä osana systemaattista innovaatiopolitiikkaa. (Emilia-Romagnan esimerkki). Tavoitteena erityisesti osatyökykyisten työllisyyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Rinnalla kehitetään taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten mittaamista ja osoittamista.
 3. Tehdään yhteistyötä maakunnan tasolla julkisten hankintojen kehittämiseksi tukemaan osatyökykyisten työllisyyttä. Kehitetään systemaattisesti ja eri toimijoiden kanssa yhteistyössä uusia malleja hyödyntäen hankintalain innovaatiokumppanuuden tarjoamia mahdollisuuksia.
 4. Tunnistetaan oman alan EU-tason avainkumppanit yhteistyössä Vatesin ja muiden organisaatioiden kanssa. Tehdään yhteistyötä asiassa Lapin liiton kanssa.
 5. Työhönvalmennussäätöiden sosiaalisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten mittaamiseen, arviointiin ja osoittamiseen otetaan käyttöön uusia menetelmiä.
 6. Kehitetään koulutussisältöjä ja -malleja eri kouluasteilla yhteisötalouteen ja yhteiskunnalliseen yrittämiseen liittyen.
 7. Suunnitellaan ja toteutetaan oma kattava selvitys yhteisötalouden laajuudesta ja merkityksestä Lapin maakunnassa verrattuna koko maahan.

Lähteet

- Arvoliitto 2019. Hakupäivä 19.10.2019. <https://arvoliitto.fi/>
- ART-ER 2019. People and enterprises make it social. Art-Er, RaiSE-project. ERDF. Haettu 14.2.2020. http://www.ervet.it/wp-content/uploads/downloads/2019/09/2019_ER_MakeItSocial.pdf
- ASF 2019. Sofisam: om arbetsintegrerande socialt företagande. Hakupäivä 20.10.2019 <https://sofisam.se/vad-ar-sociala-foretag/>
- Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Soziales, Familie und Integration. 2019. Sozialgenossenschaften in Bayern – Der Ratgeber zur erfolgreichen Gründung. Hakupäivä 4.11.2019. https://www.stmas.bayern.de/imperia/md/content/stmas/stmas_internet/sozialpolitik/sozialgenossenschaften.pdf.
- Brax Tuija (2018) Järjestöjen rooli maakunta- ja sote-uudistuksessa. Selvityshenkilön raportti. STM raportteja ja muistioita 26/2018. Hakupäivä 16.3.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160957/STM_r26_18_Jarjestojen_rooli_maakuntajasoteuudistuksessa.pdf
- BUNDES 2019. Bundesministerium für Arbeit und Soziales 2019. Leistungen zur Eingliederung in Arbeit. Hakupäivä 4.11.2019. <https://www.bmas.de/DE/Themen/Arbeitsmarkt/Grundsicherung/Vermittlung/leistungen-eingliederung-arbeit.html>
- CECOP 2019. Hakupäivä 5.11.2019. <https://cecop.coop/>
- CIRIEC 2017. Yhteisötalouden viimeaikainen kehitys Euroopan unionissa. Hakupäivä 7.11.2019. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c1fe8e6-bd27-11e7-a7f8-01aa75ed71a1/language-fi/format-PDF>
- Grönberg Ville (toim). (2006) Yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjäyys. Sosiaalisten yritysten kansallinen teematyö. ESR. Stakes.
- Grönberg, V. & Kostilainen, H. 2012. Sosiaalisten yritysten tila ja tulevaisuus. Yhteinen yritys hankkeen loppuraportti. TEM julkaisuja 12/2020. Haettu 20.3.2020. <https://tem.fi/documents/1410877/3342347/Sosiaalisten+yritysten+tila+ja+tulevaisuus+12032012.pdf>
- Eduro 2020. Eduro säätiön toiminta. Haettu 16.3.2020. <https://www.eduro.fi/eduro-saation-toiminta/>
- ENSIE 2020. European network of social integration networks. Haettu 14.2.2020. <http://www.ensie.org/>

- Euroopan komissio 2019. Hakupäivä 4.11.2019. https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en
- Halonen, H. 2020 toimitusjohtaja. Meriva sr säätiön toiminnasta. Sähköpostiviesti 30.1.2020.
- Harmaala M-M., Toivola T., Faehnle M., Manninen P., Mäenpää P. & Nylund M. 2017. Jakamistalous. Helsinki: Alma Talent.
- Hankintalaki 1397/2016. Hakupäivä. 29.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161397#Pidp445883104>
- Harju-Myllyaho, A., Kohllechner-Autto, M. & Nisula, S. 2017. Study on the situation and the legal framework of social entrepreneurship in Lapland, Finland. Lapin amk: Rovaniemi. Hakupäivä 8.1.2029. <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=ae31bc91-6d98-4a4f-8cb4-584e5595992c>.
- Harmanen, R. 2020 toimitusjohtaja. Eduro säätiön toiminnasta. Sähköpostiviesti 31.1.2020
- Hoffmann, H. 2014. Sozialwirtschaft in Deutschland. Definition, Strukturmerkmale, Kritik. Hakupäivä 6.11.2019. https://www.euroinstitut.org/fileadmin/user_upload/07_Dokumentation/Seminardokumentation/2014/2014_10_24_HOFFMANN_Sozialwirtschaft_in_Deutschland_5.pdf
- Huuhka T. 2019. Tehokkaan hankinnan työkalut. Helsinki: BoD-Books on Demand, 247-289.
- ICA 2016. Co-operative identity, values & principles. Hakupäivä 20.10.2019. <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>.
- Immonen, N. (2006) Yhteisötalous Suomessa. Sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämisyhdistys ry. ISBN 952-92-0422-1.
- Järvinen M. & Kari M. 2017. Yritä, erehdy, onnistu. Helppo opas yrittäjyyteen. Helsinki: Otava, 81-143.
- Kalliola Markus 2020. Kapitalismi meni rikki – miten rakennetaan talouden tulevaisuus? Hakupäivä 16.3.2020. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kapitalismi-meni-rikki-miten-rakennetaan-talouden-tulevaisuus/>
- Kiipula 2020. Osallisuutta osuuskunnista -hanke. Hankkeen verkkosivut. Haettu 17.3.2020. <https://sites.google.com/gafe.kiipula.fi/osallisuuttaosuuskunnista>
- Kohllechner-Autto, M., Nisula, S. & Skantz, K. 2019. S3 Social Economy Thematic Partnership. Kohllechner-Autto, M., Nisula, S. & Skantz, K. (toim.) Good practice guide. Strategies supporting social enterprises, and concrete examples of social innovation and social enterprises from sparsely populated European regions. Lapin amk.
- Kostilainen Harri (2019). Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa.. Väliraportti / Yhteiskunnallisia yrityksiä koskeva selvitys. Dnro TEM/422/02.03.01/2019. Diakonia ammattikorkeakoulu. Haettu 20.3.2020. <https://tem.fi/documents/1410877/16385793/Yhteiskunnalliset+yritykset+Suomessa+-v%C3%A4liraportti/79e0745a-8bc4-19bd-524e-4f20a8e6118f/Yhteiskunnalliset+yritykset+Suomessa+-v%C3%A4liraportti.pdf>

- Kotiranta, Annu & Widgrén, Joona (23.10.2015). ”Esiselvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä – Katsaus yhteiskunnallisiin yrityksiin ja vaikuttavuusinvestoimiseen Suomessa”. ETLA Raportit No 46. Haettu 20.3.2020. <http://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-46.pdf>
- Laki sosiaalisista yrityksistä. 2003/1351. Haettu 9.10.2019. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031351>
- Laurinkari, J. (2010) Yhteisötalous hyvinvoinnin tukena. Kansan sivistystyön liitto.
- Lapin liitto 2017. Arctic Smartness. Haettu 16.1. 2019. <https://arcticsmartness.fi/julkaisut/>
- Lapin liitto 2018. Sosiaalisesti kestävästä taloudesta pohditaan ratkaisuja Lapin haasteisiin. Haettu 16.1.2019. <http://www.lappi.fi/lapinliitto/ajankohtaista/sisalto/-/view/417447>
- Lapin liitto 2019. Älykäs ja kansainvälistyvä Lappi. Haettu 16.1.2019. <http://www.lappi.fi/lapinliitto/alykas-ja-kansainvalistyva-lappi>
- Lehtola, P. 2020 projektipäällikkö Lapin tuetun työllistämisen osuuskunta -hanke. Sähköpostiviesti 28.2.2020.
- Liukkonen P., Lipponen K.J., Muhonen A., Paavola J. & Tykkyläinen S. 2016. toim. Liukkonen Pauliina ja Ovaska Sanna. Meillä on idea! Yhteiskunnallisen yrittäjyyden opas. Viitattu 12.5.2020 https://www.meillaonidea.fi/sites/default/files/aineisto/moi_opas_b5_web.pdf
- Meriva 2020. Meriva sr. Haettu 16.3.2020. <https://www.meriva.com/etusivu/>
- Oivo, T. & Kerätär, R. 2018 Osatyökykyisten reitit työllisyyteen - etuudet, palvelut, tukitoimet. Selvityshenkilöiden raportti. STM. Haettu 20.9.2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161151/STM%20rap%2043%202018%20Osatyokykyisten%20reitit%20tyollisyyteen.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Oktetti 2020. Valmennus- ja sosiaalipalveluyhteisöjen yhdistys oktetti ry. Haettu 17.3.2020. <http://www.saatio-oktetti.fi/>
- OnnistuYrittäjänä.fi 2019. Haettu 28.11.2019. <https://www.onnistuyrittajana.fi/business-model-canvas-ohjeet>
- Osuuskuntalaki 421/2013. Haettu 28.11.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130421#Pidp448805440>
- Pamplona 2020. Seminaariesite. Haettu 5.2.2020. http://www.baluarate.com/idb/congresos/Programa_Jornada_KEP_Pamplona.pdf
- Pekkala, E., Pohjanen, M., Huikko, K. & Ukkola M. 2017. Hankintojen kilpailuttaminen. Helsinki: Tietosanoma
- Pirkkalainen, Jaana (2016) Italian sosiaaliset osuuskunnat. Esimerkki julkisten palveluiden yhteistuotannosta. Kansan sivistystyön keskusliitto. Helsinki. Haettu 15.10.2019. https://www.ksl.fi/wp-content/uploads/2016/10/Italian_sosiaaliset_osuuskunnat_web_versio.pdf
- Pirkkalainen, Jaana (2017) Yhteisötalous ja sosiaaliset osuuskunnat Euroopassa. Kansan sivistystyön keskusliitto. Helsinki Haettu 15.10.2019 https://www.ksl.fi/wp-content/uploads/2019/06/Yhteis%C3%B6talous-ja-sosiaaliset-osuuskunnat-Euroopassa-verkkoversio_26062019.pdf

- PRH 2020. Patentti- ja rekisterihallitus. Haettu 2.2.2020. <https://www.prh.fi/fi/index.html>
- Pättiniemi, P. 2006. Sosiaaliset yritykset työvoimapolitiikan välineenä. Doctoral the-sis. Kuopio: University of Eastern Finland. Haettu 4.11.2019. http://publications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-27-0500-1/urn_isbn_951-27-0500-1.pdf.
- Pöyhönen, Eveliina - Karhu, Kari (toim.) (2008): Sosiaaliset yritykset ja hyvinvointipalvelut. HOT. Stakes. Helsinki.
- Regeringen 2020. Regeringes strategi för sociala företag. Haettu 17.2.2020 <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2018/02/regeringens-strategi-for-sociala-foretag--ett-hallbart-samhalle-genom-socialt-foretagande-och-social-innovation/>)
- REVES 2019. Haettu 18.11.2019. <http://www.revesnetwork.eu/index.php>
- Saarelainen E. 2013. Kohti menestyvää liiketoimintamallia. Saarijärvi: Suomen liikekirjat 2013.
- Samhall 2020. Haettu 21.10.2019. <https://samhall.se/om-samhall/>
- Santalainen T. & Baliga R.B. 2015. Kun normibisnes ei riitä. Kestävä strategointi. Helsinki: Talentum.
- Saura 2020. Saura sr. Haettu 16.3.2020. <https://www.saurasaatio.fi/>
- Seita 2020. Seita-säätiö. Haettu 16.3.2020. <https://www.seitasaatio.fi/>
- Seppelin, M. 2000. Osuustoiminnan jalanjäljillä. Katsaus suomalaisen osuustoimintaliikkeen historiaan. Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutin julkaisuja 28.
- Smart 2019. Smart specialisation platform. Social Economy. Haettu 21.10.2019. <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/social-economy>
- Socialfirm 2019. Social firms Europe. Haettu 21.10.2019. <https://www.socialfirmseurope.org/>
- STEA. Haettu 2.2.2020. <https://www.stea.fi/-/avustusten-muutokset-vuodesta-2000-vuoteen-2018#5fc2399d>
- Social Economy Europe (SEE) 2019. The future of EU-policies for the Social Economy: Towards a European Action plan. Haettu 9.10.2019. <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/313344/SEE-Action+Plan+for+Social+Economy.pdf/f8115cc-527e-4e3b-bafe-a8b06ab4372a>
- SOCENT SPAs 2019. Action Plan for Social Enterprise Support and Recognition in Lapland. Haettu 12.10.2019. <https://www.interreurope.eu/socentspas/library/>
- Suomalaisen työn liitto (2019). Haettu 12.10.2019. <https://suomalaintyo.fi/>
- TEM 2019a. Haettu 2.10.2020. <https://tem.fi/sosiaaliset-yritykset>
- TEM 2019b. Työ- ja elinkeinoministeriö. Rekisteriin merkityt yritykset. Haettu 10.12.2019. <https://tem.fi/rekisteriin-merkityt-yritykset>
- THL 2019. Terveystietokeskus ja hyvinvoinnin laitos. Hanki ja työllistä. Itseopiskelumateriaali julkisilla hankinnoilla työllistämiseen. Viitattu 8.5.2020 <https://thl.fi/documents/10531/3919089/Hanki+ja+ty%C3%B6llist%C3%A4+verkkokoulutus+Syyskuu2019.pdf/b363ec1b-c3fo-4909-91b4-dd>
- THL 2020. Tietoa hankinnoilla työllistämisestä. Viitattu 8.5.2020 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosiaalisia-innovaatioita-ja-tyota-julkisilla-hankinnoilla-siepp-tietoa>

- Tillväxtverket 2020 . Sociala företag i styrdokument och upphandling. Haettu 17.2.2020. <https://tillvaxtverket.se/download/18.49bc21ee16eof8de7dc767f3/1572873302764/Sociala%20of%C3%B6retag%20i%20styrdokument%20och%20upphandling.pdf> (<https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/socialt-foretagande.html>). Sociala företag i styrdokument och upphandling (Tillväxtverket Stockholm, 2019-09-23 Digital: ISBN 978-91-88961-254-2 Tryck: ISBN Rapport 0297)
- Tomperi S. 2019. Kehittyvä kirjanpito. Helsinki: Edita, 132-136.
- Tornion työvoimalas. 2020. Tornion työvoimalasäätiö. Haettu 16.3.2020. <https://www.tyovoimalasaaatio.fi/>
- Ukkola M. & Piirto L. 2017. TEM oppaat ja muut julkaisut 3/2017. Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin.
- Vates 2019. Haettu 15.9.2019. <https://www.vates.fi/vates/artikkelit/osatyokykyiset-numeroina.html>
- Viitala R. & Jylhä E. 2014. Liiketoimintaosaaminen. Menestyvän yritystoiminnan perusta. Helsinki: Edita, 77; 100-105.
- Viren Matti (2014) Yleishyödylliset yhteisöt Suomessa. Verot, lahjoitukset ja avustukset tutkimuksen kohteena. Haettu 2.2.2020. https://helda.helsinki.fi/dhanken/bitstream/handle/10138/136490/74_978-952-232-262-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaalisesti kestävä kehitys tavoitteet eriarvoisuuden vähentämiseksi hyvinvoinnissa, terveydessä ja osallisuudessa on kirjattu YK:n Agenda 2030 toimintaohjelmaan.

Tämä teos kertoo, miten yhteisötaloutta kehittämällä voitaisiin edistää heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllisyyttä ja yhteisöjen elinvoimaa. Ilmeistä on, että pelkkä markkinamekanismin kiihdyttäminen ei tähän riitä.

Yhteisötalouden kehitys ei ole ollut Suomessa erityisen edistyksellistä heikossa työmarkkina-asemassa olevien näkökulmasta. Myönteisiä esimerkkejä löytyy muista EU-maista.

Teos on tarkoitettu työllisyys- ja yhteisötalouden asioista kiinnostuneille ja palveluissa toimiville, julkisissa hankinnoissa toimiville, aluekehittäjille ja eri tason päätöksentekijöille sekä koulutusorganisaatioille.

Julkaisu on laadittu Sosiaalitaloudesta yhteiskunnallisesti kestävä kehitystä -esiselvitys -hankkeessa (ESR).

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-353-9